

Fr. Spalbrengje

ZABAVNA KNJIŽNICA

Založila in na svetlo dala

Slovenska Matica

 XVIII. zvezek

Uredil Josip Kostanjevec

Povest o literatu.

Anina prva ljubezen.

Smrt in pogreb Jakoba Nesreče.

Tesar Aleš.

Diletant.

Obsojena.

V Ljubljani, 1906.

Tiskal Anton Slatnar v Kamniku.

Povest o literatu

L. Seršen.

Anina prva ljubezen

Roman Romanov.

Smrt in pogreb Jakoba Nesreče

Ivan Cankar.

Tesar Aleš

C. Golar.

Diletant

Milan Pugelj.

Obsojena

Jos. Kostanjevec.

V Ljubljani, 1906.

Tiskal Anton Slatnar v Kamniku.

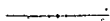
Ic 33145 d

IN : 030005838

Povešť o literatu.

Spisal L. Seršen.

I.

opel, skoro soparen večer je. Sam sedim v vrtni lopi, popolnoma sam. In žalostne so moje misli in plahe. Sedaj, sedaj po toliko dolgih, truda in muke polnih dneh, sedaj zopet popolnoma sam, sam kot v onih davnih časih, ko so hodili mimo mene dan za dnem tuji, trdi, brezčutni obrazi. Mirno vesla mesec na nebu, a ko ga pogledam, se mi zdi, da se mi reži nasproti glava idiotova z vodenimi očmi in brezzobimi čeljustmi. Fej, kako se smeje topo in zlobno!... Glava se mi nasloni v roke in omahne na mizo. Iz mesta se čuje nerazločen šum, v bližnji gostilni vpijejo in razgrajajo pijanci, vmes se muči gramofon s svojim hripavim glasom. V mlaki za vrtom se oglašajo žabe, za plotom cvili pes, za bližnjim kozelcem šumi komaj posušeno seno. Če ni to idila, ne vem kaj pomeni to ime! Vrag vzemi vsako idilo!... Glava mi je vedno težja, kakor bi bila pijana, in vendar še nisem pokusil danes vina. Toda pijan sem, to čutim! Po mojih žilah se plazi ogenj, moje misli se vrtijo v kolobarju in se mešajo, druga drevi za drugo, druga izpodriva drugo. In smejem se samemu sebi in govorim sam s saboj, a zraven imam solzne oči kakor pravi pravcati pijanec. Da, tudi solzne oči! Vrag ga vedi, kaj hočejo te solze, kje so se vzele! Kedar sem trezen, ne jočem nikdar. In še smejati se ne znam takrat. Sedaj pa oboje hkratu,

smeh in jok! Resnično, pijan sem od zraka, ki me oveva, pijan sem od kozarca vode, ki sem jo izpil za večerjo. Pijan sem od svojih neumnih misli ... Saj res, pravkar sem se domislil nečesa. Izprehajal sem se popoldne po mestu. Na nekem ovinku mi stopi hipoma nasproti znan obraz. Spoznal sem ga takoj, in razveselilo se je moje srce. Res, razveselilo se je, saj ga nisem videl že dolgo, zelo dolgo. Pred menoj je stal najljubši moj prijatelj izza mladih let. Obraz mu je žarel v zdravju in zadovoljnosti, smejale so se mu oči, smejala so se mu tolsta lica. Kdo bi se ne razveselil ob takšnem pogledu, ob takšnem lepem, nenavadnem sestanku?

»Zdravo, prijatelj! Vradostile so se moje oči, da Te vidijo in srečno je moje srce, ki Te ljubi od nekaj. Podaj mi roko, prijatelj, da Ti jo stisnem!«

Ustavil se je osupel pred menoj.

»Kdo ste, človek, povejte mi svoje ime!«

»Kdo sem? Ali Ti ne pove moje veselje mojega imena? Ali ga ne bere v tem hipu Tvoje srce v moji sreči?«

»Lepo govorite sicer, prijatelj, prav kakor bi to govoril slovenski literat, a jaz vendar ne vem, pri čem da sem. Kedar se domislite svojega imena, mi ga pišite! V tem mi pa dovolite, da grem svojo pot!«

Glasno se je zasmeljal ter koračil mimo mene.

Jaz pa sem obstal na mestu in moje srce se je stisnilo v veliki bolečini.

»Visok gospod je in velika je njegova slava. Zato me ni hotel poznati, mene skromnega človeka. Moje ime je hotel vedeti, ha, ha! Sedaj šele vem, zakaj me je vprašal po njem! Ime je vse, srce ni nič!«

Nisem se ozrl za njim. A sedaj, ko sedim sam v vrtni lopi, sedaj, ko sem se spomnil tega dogodka,

ali je čudno, da buče takšne misli po moji glavi? Ali je čudno, da sem pijan od njih, da sem pijan od zraka in od kozarca vode? . . .

Ponehalo je za hipec razgrajanje v gostilni in utihnil je gramofon. Začudile so se žabe in poslušale, odkod tako nenadna tišina. Tudi pes je položil glavo na sprednje noge in je nehal cviliti. Samo oddaleč je nerazločno šumelo mesto, kakor šum valov, ki se izgublajo v daljavi. Toda, čuj, kaj je to? Kakor bi prihajala tam izza goře, tam iz lepših in srečnejših krajev, mi zadoni na uho otožna pesem. Tresoč se priplujejo glasovi po vzduhu, nevidna mehka roka pogladi moje čelo, in odprta je pot na stežaj do mojega srca. Glava se dvigne, bridkost izgine, a iz nje se porodi hrepenenje, misli splujejo z njim čez gore in doline, tja daleč v davno pozabljene kraje, v davno prošle čase. Za njimi strme moje oči, tam vzhaja solnce, tam je veliki beli dan, tam so široke ceste, cvetoča polja, dehteči travniki, tam je med njimi — moja mladost. Čuj, kako rahlo, kako mehko se glasi:

Oblaček ti, ovčica bela,
po nebu plavať mi naprej,
poglej, kaj draga moja dela,
da jo pozdravljam, jej povej!

Mlad glas je, ki poje, čuvstvo kipi iz njega, poslušal bi ga in se naslajal ob njem vse čase in izginila bi pijanost mojih misli in vrnila bi se lepa mladost. Ali v tem hipu se je zaprlo okno, nizko so se spustili zastori, izgubil se je glas za štirimi stenami in zopet so padle temne sence na mojo dušo . . .

Pozno je že, trudne so moje oči . . . po cesti ro-počejo zadnji vozovi. In čuj, pri zadnjem vozu stopajo konji počasi, enakomeren peket, enakomerno stokanje koles, kakor bi stopali mimo pogrebci. Le dalje po-

grebci, ustavite se pred mojim pragom, čakajte za hipec, truden sem in izmučen. Čakajte samo še hipec, a potem poženite in ne ozirajte se! Tja vun, tja med stare znance, ki me vabijo izpod kamenov in križev! A ne pozabite naložiti z menoj mojega hrepenenja, da ne bo tavalo samo po svetu, da ne zgreši pota, da se ne oklene druge duše, ki mu je slučajno prišla nasproti. Vse vzemite s seboj, zakopljite globoko! In težak naj bo kamen, ki ga poveznete po vrhu . . .

In pri tem, prijatelj, sem se špomnil Tebe, ki si šel že davno pred menoj. Blagor Ti, in svet naj bo Tvoj spomin! A Ti nisi vzel svojega hrepenenja s saboj, zapustil si ga meni, da se je pridružilo mojemu, in s tem se je podvojilo breme mojega življenja. Kako naj se ga otresem, kje naj ga odložim?

Mesec se reži še grje z neba, zatisnem naj oči, da ne vidim tega bedastega obraza! —

Zleknil sem se na klop v lopi in obrnil sem se ystran. A mimo mojih dušnih oči so šli tačas dogodki, ki naj jih povem v naslednjih poglavjih.

To je povest o mojem prijatelju, o slovenskem literatu Ivanu Leskovcu.

II.

Pred šolskim poslopjem v Cerovcih je sedel šolski voditelj Nikolaj Leskovec in je kadil iz dolge pipe. Kostanj nad njegovo glavo je vprav poganjal svoje prvo zelenje, nanj so se usipali mladi solnčni žarki, po vejah so poletavali vrabci in se pripravljali na svatbo. Okoli vogla je priletel rumen metulj, se je dvignil kvišku in je izginil v vrhu med listjem. Iz dolge pipe se je vil tja gori temnikast dim in tudi

on je izginil za metuljem. V prvem nadstropju so bila odprta šolska okna na stežaj, gledala so tja doli po vasi in še dalje čez njo po tihi, zapuščeni okolici.

»Lep je danes zrak in posušile se bodo gobe, ki so se prikazale po zadnjem deževju iz šolskih kotov,« je pomislil Leskovec in gledal za dimom. »Posušile se bodo, ker se morajo posušiti, prav tako, kakor sem se moral posušiti jaz, Nikolaj Leskovec, učitelj cerovški.«

Nasmejal se je bridko učitelj cerovški in stresla se mu je dolga siva brada pod pipino cevjo. Njegove oči pa so mislile dalje in so gledale za dimom.

»Zakaj ni tako suh trški pivovar, gospod Grebenc? Zakaj se smehlja tako zadovoljno, kakor bi ga kdo venomer čehal po zalitem podbradku? Eh, njemu se ni treba ozirati po šolskih kotih, dasi je predsednik našega krajnega šolskega sveta. In prav ima gospod Grebenc, da se ne ozira po kotih.«

In zopet se je bridko nasmejal Leskovec in stresla se mu je dolga siva brada pod pipino cevjo.

»Pusti druge v miru, kaj te brigajo, Nikolaj? Pusti jih in bodi zadovoljen s tem, kar ti je dal Bog. Zadovoljnost je polovica srečnega življenja, je rekel nekdo, ki ni bil učitelj. Ne obiraj ljudi niti v mislih, Nikolaj, to se ne spodobi vzgojitelju ljudskemu, ki naj ga diči pred vsem skromnost, ki je mati najlepše pasje lastnosti. Ne spodobi se mu, zlasti tedaj ne, kedar se mu porajajo v srcu grešne želje po posvetnem blagu, ki je — gola nečimernost. O vanitas vanitatum!«

In zopet se je nasmejal Nikolaj Leskovec in stresla se mu je dolga siva brada pod pipino cevjo. Njegove oči pa so še vedno mislile dalje in so gledale za dimom.

A tedaj mu je hipoma padla pipa iz ust in roke so mu obvisle ob životu. Oči pa so strmele v njega, ki je stal sedaj pred njim, kakor bi bil zrastel iz tal.

»Kaj? Ti si, Ivan?«

»Jaz sem, oče.«

»Torej Ti si!« je ponovil Leskovec in ni vedel, kaj bi vprašal dalje. Ni vedel, kaj bi vprašal, a vedel je, kaj se je zgodilo. A vprašal je vendar.

»Kaj hočeš doma?«

»Nič, oče. Jesti mi dajte, da se nasitim, potem grem dalje.«

»In kam pojdeš?«

»Dalje po svetu, oče, in več Vas ne bom nadlegoval.«

Leskovec se je zamislil in je gledal vstran. Njegove oči so se obrnile tja proti daljnim hribom in videti je bilo, kako so govorile:

»Dalje pojde po svetu in ne bo me več nadlegoval. Zakaj sem priklenjen tukaj jaz? Zakaj ne morem tja čez hribe in doline za njim, za svojim hrepenenjem? Nisem mogel jaz, zato pojde sin, tako je usojeno!«

Ozrl se je sočutno na sina, ki je gledal v tla.

»Sedi k meni na klop in povej, kako se je zgodilo,« je dejal čez nekoliko časa in potegnil zopet iz pipe. »Dobrega ni bilo, to vidim.«

Sin je sedel zraven očeta in je uprl roke ob kolena.

»Ne, dobrega ni bilo, oče, spodili so me. Naj Vam povem na kratko. Nekemu součencu je bila v šoli ukradena ura. Preiskavali so nas tisti hip vse po vrsti. In uro so našli v žepu mojega jopiča. A jaz je nisem ukradel, oče!«

»To Ti verujem na besedo, sin. Toda kaj si odgovoril?«

»Ničesar, oče! Beseda mi je zastala, povetil sem oči. In tudi pozneje nisem odgovoril. Upal sem, da se oglasi storilec sam, da se morda izkaže vse kot neumestna šala. Toda zastonj! Vsi so molčali in tako se je zgodilo, da sem sedaj tukaj.«

»In tega Ti ne odpuste nikdar, sin, ta »ura« Te bo preganjala vse Tvoje življenje. Toda jaz Te ne obsojam, jaz vidim v Tvojo dušo. Povedati Ti pa moram, da ni dobro, ako ima človek srce v prsih.«

Osupel je pogledal na očeta. Hipoma ga je tačas obšlo spoznanje, šele sedaj je vedel, kdo je njegov oče.

Skočil je kvišku in iztegnil roke proti njemu.

»Hvala Vam, oče, hvala! Sedaj je mirno moje srce in lahko odhajam.«

»Stopi v kuhinjo in pozdravi mater. Ženska je sicer, a ni slaba, trpljenje je znala prenašati. Postregla Ti bo z vsem, kar premore, preden odideš. Poljubi ji roko, to Ti prinese srečo.«

In Nikolaj. Leskovec je sedel zopet na klop in se je zamislil. Solnce je sijalo veselo in kostanj je šumel nad njegovo glavo. Vsa okolica se je svetila v zlatu in srebru, vse je dihalo novo življenje.

Tedaj je prihajal proti šoli vaški župnik. Leskovec ga je zagledal šele, ko je stal pred njim.

»Kaj pa Vaš sin doma, gospod učitelj? Videl sem ga, ko je govoril z Vami. Saj nima še počitnic.«

»Ima jih, gospod župnik, ima jih menda za vedno. Spodili so ga, ker je bil prepošten. In zdaj hoče po svetu, da si poišče primerne službe.«

»Hm, hm, to ni prijetno, gospod voditelj. Pomilujem Vas, vsa bodočnost mu je pokvarjena in Vam so se podvojile skrbi.«

»Gospod župnik, Vi požabljate, da je bil že v osmi šoli in vedno dober dijak. Pomagati si bode znal in —«

»Vse prav, ali gospod voditelj, jaz sem mu večkrat gledal v oči in jaz se spoznam na oči. Njegove oči so vedno lačne, gospod voditelj, to so oči — ponesrečenega literata.«

Smehljaj se je gospod župnik in vesel je bil, da je uganil nekaj tako novega.

»K Dorniku moram, vino pretaka in prosil me je, da bi mu povedal nekaj, kar je treba vedeti pri tem. Premalo prakse še ima. Z Bogom, gospod Leskovec!«

Leskovec se je poklonil in ni dejal ničesar. A stopil je za sinom v kuhinjo in mu pogledal v oči.

»Da, to so lačne oči, lačne resnice in pravice,« je mrmral sam s saboj, »to so res oči ponesrečenega literata.«

Pogledal se je v ogledalo.

»In to so moje oči, oči Nikolaja Leskovca, ki sem jih posodil svojemu sinu.« —

Dva dni potem se je poslavljaj Ivan od domačih.

»Ker moraš iti, pojdi, in Bog s taboj, Ivan!«

Obrnila se je mati in iskala nečesa po predalu. Zarožljale so vilice in žlice, zažvenketali so noži, a ona se je sklonila niže nad predal in brskala dalje.

Pri ognjišču so stali manjši otroci, bratje in sestre odhajajočega. Bilo jih je šest, stali so drug zraven drugega kot orglice. Najmanjši je držal še palec v ustih in je gledal začudeno in z debelimi očmi. Leskovec je stal zraven njih in ko se je ozrl po najmanjšem, mu je šinila v glavo misel: »Tudi ta ima lačne oči.«

Tedaj je pa dejal Ivanu:

»Ako me vse ne vara, pridejo tudi tile za Taboj. Morda se izogne kateri — ne, nihče se ne izogne, vsi pridejo za Taboj, Ivan! Poglej jih, da jih spoznaš, ako

se kje srečate nenadoma in čez dolgo, in da jih boš ločil od drugih.«

Ozrla se je tedaj tudi mati, a njene oči se niso upale odpreti popolnoma. Skozi napol odprte trepalnice pa je bliščala srebrna vlaga in silila na dan.

In Ivan Leskovec je sklonil glavo nizko in se ni upal pogledati na žive orglice, ki pač še niso mogle pojmiti, kaj to pomeni.

Starejši pa so dobro slišali neki glaš, ki je tedaj govoril votlo, kakor bi prihajal iz teme in puščave: »Tudi njih čas pride, in razkropili se bodo kakor kobilice in iskali bodo resnice in pravice in iskali bodo sebe. A našli ne bodo ne resnice ne pravice, in našli ne bodo sebe. Upadla jim bodo srca, izginili bodo, in sledu ne bo za njimi!«

Nihče se ni upal pogledati drugemu v obraz. A Ivan je izpregovoril tedaj resno in počasi:

»Nihče ne more vedeti, kaj bo. Morda pa se vse ne izvrši tako, kakor je zapisano!«

Dvignil je glavo oče Nikolaj Leskovec in je pomilovalno pogledal sina.

»Tako stoji zapisano,« je dejal, »in zastonj je vsak upor« ...

Ivan je stopil na prag. Ni se več ozrl, naglo je stopal po vasi navzdol.

Na pragu sta stala oče in mati, za njima so se gnetle orglice. Strmeli so za Ivanom, a Leskovcu se je zopet urenila misel: »Kdo stopa tja doli? Ali nisem to jaz? Ali ne beži pred mano moja mladost?«

Položil je dlan na oči... za njim je žahlipalo... Ivan je izginil v dolini. —

III.

Tam doli je postal in se je ozrl nazaj proti vasi v rebri. Tiho je bilo, daleč naokoli se ni slišal človeški glas. Visoka trava je šumela ob potu rahlo, komaj slišno. Po njej se je igral lehak veter in jo je božal nagajivo, da je bežala pred njegovimi poljubi. Košat hrast je nizko upogibal svoje veje sredi pisanega travnika. Njegov višek se je svetil v solncu, da se je videl daleč tja po dolini. V ozadju so črneli temni lesovi na zapadnih hribih.

Ivan se je odkril in se je naglo okrenil. Začul je stopinje za saboj, rahle in lahke.

»Prišla si, Mela, hvala Ti!«

Stopil je naglo proti njej in jo je prijel za obe roki. Gledal ji je v oči brez vsake besede dolgo in skrbno.

»Prišla sem, Ivan, dasi bi ne smela priti. Ne smela bi priti zaradi Tebe, ker težje Ti bo slovo od doma, ako sem pri Tebi jaz.«

Bila je še napol otrok, a njene oči so gledale pametno in so bile globoke.

»Kako govoriš, Mela? Poglej me, vesel sem, kakor nisem bil vesel že dolgo. In to je tvoja zasluga.«

»In kam te pelje pot, Ivan? Prejela sem Tvoj listek, a iz njega ne posnamem ničesar, ne vem, kaj se je zgodilo. Ali čutila sem žalost, ki je vela iz vsake Tvoje črke.«

»Stopi nekoliko korakov z mano, Mela! Tako na samem še nisva bila skupaj do danes, to de človeku dobro, in lahko Ti razodenem skrivnosti svojega srca.«

Roko v roki sta krenila na stezo, ki se je vila po travniku, tja proti samotnemu hrastu.

»Kam me pelje pot, si vprašala? Ali ve popotnik, ki se je izgubil v gozdu, kje se mu zasveti izhod? Pota in steze se vijo na vse kraje, težko je zadeti pravo. Popotnik hodi v kolobarju, a ko misli, da je rešen, je zopet tam, kjer je začel kolobariti. Obup se ga poloti, klone mu glava in truden sede na parobek, kjer ga dohiti noč. Ali je gotovo, da najde drugi dan izhod, še preden so zbežale moči njegove, Mela?»

»Ni gotovo, Ivan. Toda Tvoja pot je načrtana jasno pred Taboj in Tvoje moči so velike, Ivan!«

»Zaupaj mi, Mela, in to je, kar me tolaži, kar lajša moj odhod. Zaupaj človeku, ki je obdolžen, da je ukradel uro. Ali mi ni užgano na čelu to znamenje?»

Pogledala ga je osuplo in se ga oklenila.

»Ničesar ne vidim, Ivan! Ne domišljuj si reči, ki jih ni. Ti si nedolžen!«

Postala sta pod hrastom. Nizko je že bilo solnce nad lesovi na zapadu in po kóti v dolini so polegale sence.

»Sediva v travo, preden se ločiva, preden nama zatone solnce za dolgo! — Vidiš, Mela, tja pojdem in postanem visokospoštovani davčni praktikant v kateremkoli trgu. Samo da si prislužim kruha, ker človek ne more živeti od zraka. Kruh je potreben, in ako ga hoče človek jesti, ga mora imeti. Delal bom, ker hočem delati in ker brez dela ne morem biti. Delal bom zato skrbno in vestno. Toda, Mela, to znamenje na čelu, to se bojim, da ne bi zastrupilo mojega dela. Oče mi je dejal pri slovesu: Ta »ura« Te bo pregnala vse Tvoje življenje. In moj oče je pameten mož!«

»Ivan!«

»Da, Mela! Zdi se mi, da bodo stopali po meni, da me bodo ubijali, ker jim bo preveliko moje poštenje

A pride čas, ko strem tiste okove, ko se bode razširila moja skromna roba, da bode velika in široka, kakor je velik in širok svet. In izgine okno, ki ovira moj razgled, in moje oko se bode paslo nad lepoto, ki jo je ustvaril Bog svojim izvoljencem. Velik bodem, Mela, velik, da sežem do neba in poljubljal me bodo zvezde. Moje noge se ne bodo dotikale tal in ne bode jih oviralo blato, ki so ga razpluskala kolesa težko naloženih vozov. Ne bodo me ovirale, moja moč bode rastla, moje roke bodo nosile ves lep svet.»

Oklenila se ga je okoli vratu in mu gledala v oči vdano in začudeno.

»Da, Mela, tako stoji zapisano, in ne tako kakor je bral moj oče. Tako stoji zapisano v mojih očeh, ki so lačne in žejne resnice in pravice.«

Začutil je hipoma v sebi moč, ki se je upal z njo obrniti svet. In ta moč je izhajala iz gorkega telesa, ki ga je objemalo, je izhajala iz vdanih, začudenih oči Melinih.

Rahlo jo je pritisnil k sebi, in nagnila se je njegova glava k njenim dehtečim, svetlim lasem. Po-božala je njegova roka te lase, da so strepetali pod njenim dotikljajem in na njenem čelu je obvisel poljub, kakršnega donaša samo mehka pomladnja sapa, ki prihaja čez cvetoče in bujne nasade iz daljnjih južnih vrtov. Njegovo oko se je zasvetilo v ponosu in v ljubezni. »In tedaj, Mela, tedaj pride čas, ko pojdeš za mano. Pričakalo Te bode moje srce, sprejele Te bodo moje odprte roke, zaukala Ti bode nasproti moja mladost. In tedaj se odpro duri mojega stanovanja... težke perzijske preproge uduše najine stopinje, nastane sveta tišina... tedaj, Mela, tedaj pride najin veliki čas.«

Položila je glavo na njegovo ramo in je zamižala od opojnosti njegovega govorjenja. In poljubil jo je

na zaprte trepalnice, ki so se takoj nato dvignile, in dvoje hvaležnih, vlažnih oči je gledalo vdano v njegov obraz.

»Naju veliki čas, Ivan! Oj da bi bil že tukaj, da bi ne bilo trenutka, ki se bliža sedaj s plašnimi koraki!«

»Ne skrbi, Mela, moja duša je močna in močna naj bode tudi Tvoja. Kvišku glavo in z jasnim obrazom naprej na delo in na pričakovanje!«

Solnce je že stalo na zapadu, njegov spodnji rob je že utonil za goro. A bilo je še veliko in rdeče, in poslednji njegovi žarki so objemali cerovško vas. Po dolini pa je bilo še tišje, zazibale so se sence, dan je umiral.

»Dolga je še moja pot, Mela! Vstaniva!«

Pomagal ji je, da je vstala. Zadnjič sta si pogledala v oči in roke so se tesno oklenile rok . . .

Odhajal je. Parkrat se mu je ustavila noga, parkrat se je obrnil. A stresel je z glavo in odločno je stopil dalje.

Mela si je popravila lase. Še vedno je stala na onem mestu in strmela za njim.

»Vrni se, Ivan, vrni se! Kaj bi brez Tebe!« —

A Ivana je pogoltnil mrak v tistem hipu, ko se je razlegal od cerovške cerkve glas večernega zvona.

Kakor bi zvonilo k pogrebu!

Prekrižala se je Mela in naglo je krenila proti domu.

IV.

Dan za dnem je sedel v tisti zatohli sobi, pri tisti ozki mizi, dan za dnem je gledal skozi tisto okno. Njegovo prorokovanje se je izpolnilo do pičice. Mimo njegovega okna je šumela voda vedno enako žalostno pesem. Nikdar ni pokazala svojega dna, a ko je na-

rastla, je segala prav do okna, skoro do debelih železnih palic, ki je bilo ž njimi omreženo okno. A na nasprotni strani tam čez most je črnelo preperelo poslopje s temnimi, še gosteje zamreženimi okni. In izza teh oken se je včasih oglasila pesem, ki je bila še žalostnejša od pesmi, ki jo je dan za dnem donašala v ozki strugi se potikajoča voda. Ko se je oglasila takšna pesem, je davčni praktikant Leskovec vedno odložil pero in je podprl z rokami svojo glavo. Zrl je nepremično v papir pred saboj in lezel je vedno bolj skupaj. Še le ko je pesem utihnila, se je počasi zravnal, potegnil z roko preko bledega obraza in nadaljeval svoje delo.

»Lep razgled, prav takšen, kakršnega je slutila že vnaprej moja duša«, se je često nasmejal Leskovec. »Ta ozka krpa umazane vode, onile mostič, »most vzdihov«, in okrajnega sodišča umazane ječe! Razgled kakor nalašč. In Bog ve, koliko časa naj še posedam tukaj, naj širim s tem razgledom svoje obzorje! Toda kos kruha, to je prvo, in najlepši razgled ne more potolažiti krulečega želodca!«

In vdal se je Leskovec v svojo usodo, njegove oči so pozabile nekoliko časa na lakoto pravice in resnice, strmele so poželjivo za kosom kruha.

V trenutkih izkušnje in malodušnosti pa je vstal pred njim obraz Melin, in Leskovec se je vklonil.

»Tudi ona potrebuje kruha. Torej zaradi nje!«...

Tako so potekali dnevi drug za drugim, vsi so bili enaki, pusti in dolgočasni, vsi brez solnca in brez svetlobe. Tako je pretekla dvoletna doba in Leskovec je napravil izpit, ki mu je prinesel kruha. In ta izpit mu je odvzel tudi razgled na umazano vodo, na most in na začrnele ječe. Prestavljen je bil drugam.

Tačas mu je pisal oče: »Veseli me, da se Ti je tako obrnilo. Preskrbljen si, moje podpore ne potrebuješ več. A ko bodo še večje Tvoje moči, spomni se onih, ki so za Taboj! Glej, da jih spoznaš, ako se kje srečate nenadoma in čez dolgo in da jih ločiš od drugih! Stoj trdno, da ne padeš, podkuj si čevlje, zakaj dolga je še in kamenita Tvoja pot!«

In pisala mu je tudi Mela.

»Glej, Ivan, bliža se najin veliki čas, moje srce je veselo in počiva v Tebi! Izpolnujejo se Tvoje besede, blato gine izpod Tvojih nog, Tvoja moč raste. A jaz Te čakam, Ivan, kaj bi brez Tebe!« —

Tisti večer, preden je odhajal Leskovec, so mu napravili odhodnico. Bil je lep poleten večer in mimo gostilniškega vrta, kjer je bila pogrnjena miza, je nerazločno šumela prav tista voda, ki je šumela mimo okna, ki se je danes poslovil od njega Leskovec. A čudno, tu ni bilo njeno šumenje tako plaho in žalostno kot tam, tu se je čulo kakor bi se oddihala, da je dospela na zrak, na svetlobo in zaželeno prostost. In življenje je bilo na njej, vsa velika družina gostilničarjevih rac in gosi se je premetavala po njej, je vpila in čebljala ter si pripovedovala o skrivnostih, ki se gode tam ob bregu na oni skrivni poti med nizko se klanjajočimi vrbami in med dehtečim grmovjem. In smejale so se stare med seboj in majale so z glavami, rekoč: »Me smo bolj pametne, bolj pametne!« ...

Tam je bila torej pogrnjena miza, pod zeleno brajdo, za bujnimi, cvetočimi oleandri. Mrak je legal na brajdo in na oleandre, iz vode je silila lahka megla, ko so se začeli zbirati povablenci na vrtu. Zbralo se jih je lepo število, med njimi celo sodnik in stari glavar. To je bila velika čast, nepričakovana čast, ki bi nikdar ne smela doleteti davčnega praktikanta. Prevzame se

lahko takšna neizkušena oseba in pri svoji častilakomnosti in pri svojem človeškem nagnenju k slabemu lahko pride na misel, da je ustvarjen iz takšnih snovi kot onadva in da hodi po takšnih nogah kot onadva. In potem ubogi svet, ubogi starodavni častiljivi osnovni zakoni, ki temeljita na njih red in varnost!

Sodnik in glavar sta bila torej največja lahko-miselneža tedanjega časa, in Leskovec bi ju bil dal zapreti za takšno zanemarjenje njihove avtoritete, ako bi imel pravico. Da bi se bila že vsaj prej napila! No, potem bi ne dejal ničesar. Toda tako trezna kakor sta bila videti, to je preveliko ponižanje!

Zasvetile so luči in takoj so začele plesati mušice okoli njih. Vedno hitreje, vedno bliže plamena. Kakor bi jim kdo godel v vedno hitrejšem tempu!

Na mizi so se zalesketale steklenice, polne steklenice, pobarvane z lepo rumeno tekočino. Penila se je kadarkoli se je prelivala v čaše in hudo bi moralo biti človeku, ki bi bil obsojen, da jo mora samo gledati. Predsednik kluba trških abstinentov, gospod Lavrencij Goba, po poklicu eksekutor, je prihajal v vedno večjo zadrego. Limonada mu ni teknila, ker so ga z njo začeli dražiti drugi, ki so jo pili samo tedaj, ko se je oglašal maček, po prečuti noči. A držal se je trdno svojih nazorov in bil je trezen tudi tistikrat, ko so drugim že žarele oči in se svetila lica.

In prišel je čas, da je bilo treba tudi govoriti. Vstati je bilo treba in sprožiti napitnico poslavlja, čemu se praktikantu. Kdo naj to stori prvi? Davkar je že na pol mižal in zadovoljno vrtel prste na rejenem trebuhu ter prebavljal. Zastonj ga je drezal kontrolor in ga izkušal zdramiti, da bi vedel, kaj je danes njegova dolžnost. Vselej se je topo nasmejal in prebavljal dalje v miru. Uvidel je torej kontrolor, da mora

priti na vrsto sam, ako hoče rešiti čast davčnih uradnikov. In vstal je.

»Častita gospoda, slavna družba tukaj zbrana! Čast imam, da govorim v slovo gospodu mlajšemu kolegi, odhajajočemu Ivanu Leskovcu, čigar zvezda je vsem nam najmilejše sijala ves čas njegovega bivanja med nami. Ta zvezda se utrinja, ona zahaja za goro, častita družba! In ker zahaja, je naša dolžnost, da je ne zadržujemo, ampak da dvignemo čaše in pravimo: Z Bogom, zvezda!«

Dvignili so čaše in so trčili, Lavrencij Goba s svojo limonado. Iz hripavih grl se je oglasilo: Kol'kor kapljic, tol'ko let...

Leskovec se je smehljaj, bil je bled, a oči so mu bile rdeče obrobljene. Iz njih pa je odsevalo nekaj porogljivega, kar nikakor ni spadalo v to jovialno družbo. Odsevalo je vedno bolj prešerno, vedno bolj škodoželjno...

In kmalu je začutil potrebo, da bi govoril, tudi prijatelj Leskovčev, provizorni učitelj Mehkoba. Potolkel je z nožem ob čašo in vstal.

»Dovolite...«

Šum ni hotel potihniti, gostje so bučali med saboj.

»Dovolite«, je zavpil Mehkoba z debelim glasom.

»Govornik se ne moti!«

»Ta je pa korajžen«, je dejal glavar in sunil sodnika. »Poslušajmo!«

In Mehkoba je govoril.

»Dovolite, gospoda, da izpregovorim par besedi tudi jaz, prijatelj slavljencev. Jaz, gospoda, poznam Leskovca od neke druge strani, ki se Vam o njej niti ne sanja. Vidim, da majete z glavami, no, to je dovoljeno vsakemu, od gospoda glavarja doli do gospoda Gobe. Kaj ne, gospoda? Vidite, in tista stran mojega prija-

telja Leskovca, je stran poetična. Ko sva se včasih izprehajala proti Logu, tam ob tistih tihih vrbah in v bledem mesečnem svitu, tedaj se mu je razvnela njegova mehka duša, tedaj se je razvil iz nje čisti studentec svete poezije. In moja duša se je opajala ob njej, da je bila pijana koprneče navdušenosti skoro tako, kakor sem pijan sedaj od te dobre kapljice jaz, in kakor bo kmalu pijan sleherni izmed nas.«

»Hudič, to je pa res korajžen fant«, je vzkliknil Goba in pogledal glavarja, ki so se mu tačas izbulile oči.

»Nič korajžen, toda to je staroslovenska navada, da se napijemo ob takih časih in prilikah in prav nič bi ne škodilo, gospod Goba, da se te lepe navade poprimete tudi Vi in da delate čast svojemu imenu. Toda da ne zaidem z začrtane poti, naj nadaljujem. Hotel sem samo poudariti, da je naš slavljenec velik pesnik pred Gospodom in da bo še nekdanj dika in ponos vseh Slovencev, kolikor jih je vpilo živijo pod balkonom zadnje literarne slavnosti v Ljubljani. To je, kar sem hotel pibiti, zakaj ne samo med Slovenci, tudi med drugimi večjimi narodi ni še bilo slišati, da bi bil zašel med pesnike davčni praktikant. Imeli so privilegij do tega obrta čevljarji in krčmarji, harmonikarji in cunjarji, včasih je smel med nje celo kak učitelj, a davčnega praktikanta nikjer! Nikjer, gospoda! Zato, gospoda, se usojam, da dvignem svojo čašo na čast prvemu pesniku iz tega stanu, a tudi na čast Slovencem, ki so s tem zopet pokazali, da napredujejo na vseh koncih in krajih. Živio!«

Leskovec je bil vedno bolj bled, a iz oči mu je odsevalo vedno bolj prešerno, vedno bolj škodoželjno. Rdeči obrazi navzočnikov so se daljšali ob govoru učiteljevem, a nihče ni vedel, zakaj se mu je po-

daljšal obraz. Nihče ni vedel, kaj je hotel učitelj povedati, a vsak je čutil nekaj, kar mu ni bilo prav. A trkali so vsi in pili prav po staroslovenski navadi. Niti glavar se ni branil. Ko je trčil z Mehkobo, mu je dejal tiše:

»Zdi se mi, da ste eden tistih, ki mnogo govori, pa malo misli. Svetoval bi Vam, da delajte narobe!«

»Glavar je hud, ker niste napili njemu«, mu je pošepnil Goba. »Jaz nisem tako neumen, gospod učitelj, a Vi ste učinili veliko glupost. Škoda za tako pametnega in korajžnega fanta!«

Učitelj ga je pogledal presenečen. Zaničljivo se je nasmejal.

»To bo storil gospod davkar, ko se zbudi.«

Zasmejal se je tudi Goba in stopil za trto, a usta so mu ostala dolgo odprta, ko je videl izraz na obrazu učiteljevem.

Učitelj je stopil za njim in ga je potrkal po rami.

»Vi ste dober človek, Goba; škoda za Vas, da ste predsednik kluba limonadarjev. Spokorite se, še je čas, in veseli bodo vsi, ki Vas imajo radi!«

Goba je raztegnil usta še bolj in v oči so mu stopile solze.

»Bodiva prijatelja, gospod učitelj! Vi ste res pameten človek« . . .

Okoli mize je tačas šumelo še bolj, vpili so drug proti drugemu, kakor bi sedeli tam sami glušci. Nobeden ni sedel več na prejšnjem mestu, pomešali so se bili med saboj in govorili same imenitne reči. Tedaj se je pa dvignil Leskovec in potrkal na čašo. Videti je bilo, da ga je prevzelo vino. Pogledal je tja doli po mizi in je govoril.

»Častito omizje! Nenavadna čast je danes doletela mene skromnega davčnega pisarja s tem, da ste

me počastili v tako velikem številu in s tem, da ste mi govorili tako lepe napitnice, ki jih nikakor nisem zaslužil. Lepo Vas prosim, prvi govornik mi očita, da sem zvezda, a drugi me potiska med pesnike. Kaj si boste mislili o meni Vi, ki ste sami častivredni možje poštenjaki, ki še nikdar niste trgali zvezd in ki ste v zadregi, kedar Vas kdo vpraša, med kakšne pijance štejete Prešerna? Kaj si boste mislili? Gorje mi, ako to verjamete, vsako moje opravičevanje bo zastonj! Toda poznam Vas, gospodje, Vi ostanete na oni lepi beli cesti, ki ste hodili do zdaj po njej in se jutri ne boste brigali za odišlega davčnega praktikanta, tudi če je res tako nesrečen, da je pesnik. Dolgo nisem še med Vami, delal sem po svojih močeh vestno in skrbno, a znamenje je na mojem čelu in Vi ste opazili to znamenje. Skrivaj ste se drezali in gledali vanj in našli ste v njem moč, da ste mi zalučali polena pod noge. Umaknil sem se jim dozdej, a Bogve kaj bo v prihodnje. Nočem usmiljenja, a zahtevam pravice . . .«

»Ta pa zabavlja«, se je zdajci oglasil davkar, ki se je zbudil pri zadnjih stavkih. »Kdo mu daje pravico?«

»Res je, kdo mu daje pravico?« je zavpila vsa vrsta in se ozirala proti glavarju.

Toda Leskovec se ni dal motiti. Njegov obraz je rdel, in nadaljeval je glasno in s pikrim naglasom.

»Poznam Vas, gospoda slavn! Kdo vpije vedno, da je Slovenec z dušo in s telesom, pa se doma z ženo razgovarja samo nemški in ima v hiši same nemške governante?«

Glavarju je obraz zatemnel in vdaril je s pestjo ob mizo.

»Ta mlečnež, ein so freches Individuum, čakaj strelak«

Vsi so prebledeli razen Leskovca, ki se je trpko smehljaj in še vedno stal.

»Ta žalitev! Kdo bi si mislil kaj takšnega?«

Glavar je vstal in se je opotekel po klobuk. Takoj mu je bil za petami sodnik in za njim davkar. A vstali so tudi drugi in drli za glavarjem. Goba je bil zadnji. Stopil je k praktikantu in mu je dejal:

»Hudič Vas je zmotil. Čemu treba zabavljati in kaziti tako lepo družbo? Ako ne znate prenašati vina, bi bili pili limonado in lepo in genljivo bi bilo slovo. No, sicer ste pa imeli prav, a jaz moram oditi, oprostite, saj razumete, služba je služba!«

Leskovec je sedel na stol in se še vedno smejal. Ostala sta na vrtu sama z učiteljem Mehkobo.

»Škoda zate, Mehkoba, da imaš tako neumno ime! Poznal sem človeka, ki se je pisal za Hrasta, a je zlezel pod klop, ko je začul pasje lajanje. Pri Tebi je narobe. Pij!«

Trčila sta in izpila do dna.

»Vidiš, takšni so stebri naše domovine! Ali čuješ, Mehkoba?« . . .

Za vrtom je šumela voda kakor bi se oddihala... v lesu nad župniščem se je oglašal čuk.

V.

Čez dolgo Ti zopet pišem, Mela! Glej, iz plačnega davčnega praktikanta sem res postal neplačan literat. To se je pa zgodilo takole. Pred menoj je prišel glas na moje sedanje mesto, da sem nezadovoljnež in rogovilež. Gledajo naj mi torej na prste in vsako nerodnost naj javijo gori, misliš si lahko, kam!

To je bila posledica onega večera, ko sem se poslavljajal s prvega svojega mesta, kakor sem Ti bil pisal. Glavar mi ni mogel pozabiti žalitve. Vrag ga res vedi, kako je prišlo tisti večer, da sem razpodil to častito družbo. Sedel sem nekoliko časa mirno in spodobno, kakor sem bil miren in spodoben ves čas, dokler sem bil priklenjen na ono okno nad umazano vodo. Tudi tisti večer sem sklenil, da bom miren in spodoben, kakršen mora biti vedno davčni praktikant. A hipoma se mi je zazdela ta častita družba glupa in umazana, kakor voda, ki je tekla pod mojim oknom. Ničesar mi niso storili ti ljudje, celo počastili so me prav toliko, kolikor so znali in kolikor so bili vredni, a mene je hipoma obšla neka prešernost in objest in potipati sem jih hotel od strani, od katere jih ni potipal še nobeden. In razžaljene so bile visoke glave, a jaz sem se jim smejal in smejal se jim je Mehkoba, ki je bil edini človek med njimi. Zato so ga pa poslali tja gori na goro Sv. Pankracija, kjer sta živela z župnikom Petrom od jutra do večera ob tisti misli in ob tistem dejanju, in kjer se je Mehkoba kmalu potem oženil od žalosti in pijanosti. Župnik je prišel tisti dan dobre volje iz bližnjega trga, kamor je peljal na prodaj svojega najdebelejšega pujska. V visokih in blatnih škornjih je stopil z voza in se napotil naravnost v cerkev.

»Kaj Te je zmotilo, ubogi Mehkoba? Tvoja postelj je preozka za tako razsipčnost! Mar bi živel z mano j ob tisti misli in ob tistem dejanju kot dozdej!«

Mehkoba je molčal, a župnik je stopil pred oltar. In govoril je novoporočencema tako ginljivo, da je jokal cerkovnik, ki je bilo splošno znano o njem, kako ga vsak večer tepe boljša polovica. S tem je bila zapečaten usoda Mehkobova. Kogar hočejo ubiti, ga najprej oženijo, Mela! Škoda ubogega Mehkobe!...

Opazovali so me torej in gledali so za mano, kamor sem se obrnil. Jaz pa nisem videl njih škodoželjnih oči, krenil sem na pot, kjer sem bil sam s saboj, kjer ni bilo drugega popotnika razen mene. Zavedati sem se začel, da se bliža oni čas, ki sem Ti govoril o njem ob najinem slovesu. Se še spominjaš mojih besed? »Pride čas, ko strem tiste okove, ko se bode razširila moja soba, da bode velika in široka, kakor je velik in širok svet. In izgine okno, ki ovira moj razgled, in moje oko se bode paslo nad lepoto, ki jo je ustvaril Bog svojim izvoljencem. Velik bodem ...« Stopil sem tedaj s prvim korakom na to novo pot, ne samo v mislih, stopil sem v dejanju. In vedno bolj sem pozabljal, da sem plačan davčni praktikant in da je moja dolžnost, da gledam na številke pred saboj in se ne zmotim za vinar. Pozabil sem, da mora biti moj hrbet prožen in da morajo lagati moja usta. Zakaj sem pozabil, Mela? Zato ker sem delal skrbno in vestno kakor nekda, a oni niso videli mojega dela. Oni so videli samo znamenje na mojem čelu in so se drezali in so se mi smejali. Smejati sem se jim začel v obraz tudi jaz, njim, ki so bili moji predstojniki. Kakšne pravice so imeli do mene? Ali so se mi smeli rogati, ker so mi dajali kruha? Ne! Ako ga nisem po njih mislih zaslužil z delom, sem ga zaslužil zato, ker je bilo moje srce čisto, ker je bila moja ljubezen velika! —

Nekega večera sem šel mimo gostilniškega vrta, kamor so zahajali moji predstojniki. Na mizi pod koštanji je brlela luč, okoli nje so temneli obrazi, sami pošteni obrazi, ki si niso upali odložiti uradne krinke niti pri vrčku piva. Opazoval sem jih s ceste, daljšala so se jim lica, mršile so se jim obrvi in raztezala so se usta v spodoben nasmeh. Najlepše uradno zaupanje

je vezalo to odlično družbo. Pili so po taktu. Nižji si je upal srebati šele tedaj, ko je pil njegov predstojnik. Tako se spodobi. Ko je govoril višji, so kimali nižji, in njih oči so se sramežljivo upirale v mizni prt. Dolžnost njih je pa tudi bila, da so se smejali dovtipom, naj so bili še tako vodeni in neumni. Tudi to se spodobi!

Imel sem veliko veselje tisti večer, Mela! Stal sem dolgo na cesti in poslušal in opazoval. Ako bi imel naših velikih literatov zmožnosti in naših psevdoliteratov nesramnost, tedaj bi bil lahko ustvaril nov genre v našem romanu, in klanjali bi se mi že sedaj uredniki ilustrovanih mesečnikov. To so bile prešerne misli, Mela, in iz njih lahko sklepaš, da se je res bližal moj veliki čas! —

»Vedno bolj je zanikern, vedno slabši delavec,« je govoril tedaj moj šef. »Pustiti ga ne smem pol ure brez nadzorstva. Najmanjše adicije ne izvrši več brez napake!«

»Literat ni nobeden za nič,« je ponižno pristavil kontrolor.

»Literat? Ha, ha, literat! In pa kakšen!«

Zasmejal se je neki »višji« in za njim so se spodobno zasmejali drugi. V tistem tonu in v tistem taktu!

»Literat, da, slovenski literat,« je dejal šef.

Zopet so se zasmejali in pokimali.

In nisem se mogel zdržati niti jaz, Mela. Zasmejal sem se glasno takoj za njimi. Dvignili so glave in se ozrli na cesto.

»To je bil on,« je dejal kontrolor.

»Preglasno govorimo,« je pritrdil šef že nekoliko tiše.

»Der Horcher an der Wand...« je recitiral ponižno moj kolega Krivec. Vnovič sem se zasmejal ter odhajal dalje...

Ali misliš, Mela, da me je kaj razburilo to govorjenje? Moj glasni smeh je sicer pričal, da ni v moji notranjščini vse v redu, da se je nekoliko nategnila neka skrivna struna, toda posebnega ni bilo. Bil sem pač lahkomišeln, najboljše znamenje, da sem bil že tedaj literat po božji volji. In stopal sem dalje po cesti, dalje vun iz trga. Temna je bila noč in brez-mesečna, tiho je stalo drevje ob cesti in nepremično, nikjer ni bilo nobenega glasu. Gori v rebri na desnici je svetilo skozi drevje par luči, edino znamenje, da so blizu ljudje. Dobro mi je dela ta tišina, ta samota, in moja noga je stopala dalje. Polastilo se me je neko hrepenenje, da bi šel dalje in dalje po tej tihi komaj vidni cesti, da bi izginil v tej temi in da bi ne bilo sledu za mano. Vse naj bi se zabrisalo za mano, vse, in na večne čase! Lahke so postajale moje noge, vedno lažje, veselo je postajalo moje srce, vedno vselejše. Dalje, dalje! Manjkala mi je samo harmonika siromaka Marka in dovolj bi mi bilo vsega . . .

Ko se je zdanilo, sem se zdramil iz svojih sanj. Zdramila me je svetloba, zdramil me je šum in ropot vozov, zdramili so me človeški glasovi. Ko sem se ozrl, mi je bila tuja okolica, ki me je sprejela. Pred mojimi očmi se je dvigal visok začrnel zvonik, izpran od burje in dežja. Pod njim in okoli njega so se stiskale male koče, videti je bilo kakor bi se v ozadju vdirale v tla in izginjale. Skoro pred vsako kočico je stal človek, bosonog in gologlav, in njegove oči so strmeč gledale mene tujca in ugibale, kako mi je zašla noga v to dolino solz in gorja. In te glave s koščenimi in razoranimi obrazi, z visokimi nagubanimi čeli in velikimi zarjavelimi plešami so se ozirale za mano, dokler nisem izginil za zadnjo kočico. In tam na vrhu sem se ozrl. Razgled sem imel po vsej vasi. Pred

kočami so še vedno stali bosonogi in gologlavi možje, a imeli so sedaj prekrižane roke na prsih, in glave so jim klonile navzdol. In njih pleše so se svetile v vzhajajočem solncu in bile so še večje in še bolj zarjavele. Iz koč se je dvigal tenak dim kvišku in skozi odprta majhna okna se je zaslišal semtertje otročji glas, tenak in bolesten in gladen. Tedaj sem pa začutil, da so postale moje noge hipoma težke, in da je legla žalost in bridkost v moje srce. Legel bi na tla v rumeno travo in jokal bi, da bi se razjokala z mano vsa ta nesrečna okolica. A okrenil sem se počasi in težko sem lezel s klanca . . .

Više in više je lezlo solnce, a jaz sem se zavedel, da moram domov. Nazaj v ono zatohlo sobo, nazaj med svoje prijatelje, ki me bodo sprejeli s škodoželjnimi pogledi in hinavskim nasmehom. In še zamudil bodem uradne ure! Pospešil sem korake, solnce je pripekalo, pot je lil curkoma raz moje čelo. Ni ga bilo veterca, ki bi me ohladil, ni ga bilo ob poti studenca, kjer bi ugasil svojo žejo. A vendar dalje, dalje!...

»Žejen sem!« sem zavpil in omahnil sem na obcestni kamen, da bi se odpočil. Nad mojo glavo je razprostirala svoj vrh košata topol, na njej je pelškržat melanholično pesem. Po cesti pa je plesalo solnce in svetil se je beli prah, da je jemalo vid. Od nekod je priletel vrabec, povaljal se je po prahu, iztegnil vrat in odletel z drobno biljo v kljunu. Niti ozrl se ni name.

Zdrknil sem s kamena v travo pod topol, položil sem roke pod glavo in gledal kvišku. A oči so mi nehoté zlezle skupaj in zaspal sem trdno. Zbudilo me je ropotanje voza. Skočil sem kvišku in pogledal na uro. Bila je prva čez poldne. Ves dan izgubljen, izgubljene uradne ure! Zaklical sem voznika, naj ustavi,

da se popeljem z njim domov. Toda bil je že predaleč, ni me slišal. Izginil je za ovinkom in velik oblak prahu se je dvigal za njim. In zopet je bilo tiho okoli mene, celo škržat je bil odletel drugam . . .

Doma so me iskali, šef je bil poslal pome. A nihče ni vedel, kje sem. Gledali so se debelo v pisarni in se muzali.

»Liter-rad je izginil!«

»Noč ga je vzela.«

»Bog ve, kje preganja snočnega mačka! Da je bil pijan, je jasno!«

»Morda se je kje ustrelil?«

»Ni škoda zanj!«

In pisali so dalje in bili so edini v svojih lepih mislih. Ko me ni bilo doma še opoludne, je vedel že ves trg najnovejšo novico. Pritekel je k šefu moj krojač in čevljar, pritekel je gostilničar, ki sem pri njem obedoval.

»Vsem je dolžan ta nepridiprav!« je vzdihnil šef in pogledal kvišku. »Zakaj ste mu dajali, tako zani-karnemu praktikantu? Kdo naj Vam pomaga?«

Odšli so poštenjaki, a nihče se ni spomnil, da bi bil povedal, koliko časa sem jim dolžan in koliko sem jim dolžan. Krojač je imel dobiti še pet goldi-narjev, čevljar dva in gostilničar toliko, kolikor je znašala hrana od prvega dalje. In vendar takšno vznemirjenje že prvi dan, odkar sem »izginil!« Kje je tičal vzrok? . . .

Proti večeru pa sem prikorakal v trg. Začudeno so me gledali oni, ki so me srečavali, začudeno, kakor bi prihajal z onega sveta.

»Praktikant se je vrnil!«

»Kaj vraga?«

»Vedel sem, da se ni obesil, prevelika kukavica je!« ...

Drugi dan so mi obesili na vrat disciplinarno preiskavo, Mela. In to samo zaradi enega zamujenega dneva. Tedaj se mi je prignusilo vse. Ni se mi zdelo vredno, da bi jim odgovarjal resno na vsa podla sumničenja, v svojih odgovorih sem se norčeval iz njih. In nazadnje so razumele te uradne krinke, da se norčujem. In začeli so grizti kakor stekli psi. Vsak dan so našli na meni novo nerodnost in nerednost, in odhajala je pritožba za pritožbo na višje mesto. A jaz sem delal kakor prej, skrbno in vestno.

In tedaj je bilo, ko sem začel pisati svojo prvo povest. Toda o tem Ti hočem pisati prihodnjič, ker so nocoj že trudne moje oči in se tresejo moje roke. Do tistikrat pa, Mela, ostani zdrava in ne vdajaj se mislim, ki bi zameglile Tvoje jasne oči, ki bi z žalostjo oškropile Tvoje otroško srce. Spavaj sladko, Bog s Taboj, Mela! —

VI.

Moja prva povest, Mela! Čudna, nerazločna so čuvstva, ki me obhajajo ob tem spominu. Nekje na dnu mojega srca, globoko tam doli, se je zgenilo, se je spočelo. Nejasno je bilo, zamotano v kaos čuvstev, a živelo je in se je gibalo. In sililo je kvišku, na površje. Izcimila se je misel in je porodila drugo. In splule so misli v bajni svet domišljije in zadobile so obliko. Postalo je jasno in svetlo in srce je občutilo radost in bridkost. Z nevzdržno silo je kipelo na dan, kar je bilo tam notri, in razlilo se je življenje pred menoj. Življenje? Ali sem že kaj doživel? Da, živ-

ljenje, Mela! Ni bilo to življenje zunanje, kakršno se dan za dnem vali pred nami v milijon izpremembah, ni bilo to življenje, ki ga uničuje smrt, bilo je notranje življenje, ki ga živi duša sama zase. Me li razumeš, Mela? Nisem hotel biti fotograf, ki nastavi svoj aparat s smehljajočim obrazom, kamor se mu vidi najbolj pripravno, nisem hotel biti profesor, ki secira besede, hotel sem biti otrok svoje duše, svojega srca! In tako sem postal pisatelj, Mela . . .

Toda, Mela, srcé me boli, priznati moram Tebi in vsej javnosti, da sem zgrešil pot, da sem se dal zapeljati.

»Čemu pišete tako? Ljudje se Vam bodo smejali,« se mi je dejalo.

In zopet:

»Dandanes zahtevajo življenja, kakršno je in ne takšnega, kakršno bi morda lahko bilo, ako bi ne bilo greha na svetu.«

Da, greha! Mela, tačas niti vedel nisem, kaj je greh. Greh mi je bil že to, kar je bilo drugim čednost, ki so se ponašali z njo. In še dandanes, Mela, ne vem, kaj je greh.

Pač, Mela, to vem, da je bila izpremembra, ki se je pozneje izvršila z mano, velik greh! Da sem izpremenil svoje prepričanje, da so me pregovorili s takšnim besedičenjem ljudje fotografi in profesorji, to je neodpusten greh! Ali zgodilo se je, in povratka ni več iz dežele zmote in zmedenosti . . .

Prišel sem v dotiko z literati, z našimi »priznanimi« in z onimi, ki so uživali zaslužen pokoj na lavorikah, ki so jim jih nanosili svojedobno »zadovoljni Kranjci«. — Teh »zadovoljnih Kranjcev« se spominjam ob vsaki priliki, zlasti pa pred vsakimi volitvami, ko razgrinjajo svoj program ter pri raznih prireditvah

veselic v »dobrodelne namene«. Škoda bi bilo, da bi izginil ta tip iz dežele! — Seznanil sem se torej z vsemi. Poln jih je moj album in vsakega poznam posebe . . .

Ali tačas še nisem poznal vseh.

Nekje v naši deželi je bila veselica, lepa in velikanska veselica. Ves spored se je vršil točno in gladko in tudi zadnja točka se je začela z vso ono gorečnostjo, ki je lastna ljudem, ki so rojeni pod trto. Žal, ako bo morala ta točka kdaj izginiti z veseličnih sporedov! Velik vrt, pod kostanji pogrnjene mize, za njimi rdeči obrazi. Glasno govorjenje in prešeren smeh, za grmovjem stiskanje rok in šepetanje. Vse v poveličevanje velikega dneva!

Tam med njimi je sedel on, ki so ga želele spoznati moje oči. Zaslovel je bil čez noč. En sam spis ga je dvignil na površje, da se je povsod imenovalo njegovo ime. Jaz sem se sicer čudil, kako je to mogoče. Našel nisem na njem ničesar, kar bi bilo vredno občudovanja, a zadovoljni Kranjci so ga vpisali med prve naše zvezde in moja dolžnost je torej bila, da sem ga moral občudovati tudi jaz.

Sedel je torej med njimi in ko sem ga ugledal prvič, si je popravljal nanosnik in se je smejal. Priklanjal se je postarni devici, ki je sedela vsa blažena poleg njega.

Predstavil sem se mu.

»A, Vi ste torej tisti Y? Dobra znanca sva že po spisih. Oprostite, gospodična, da Vas zapuščam za nekoliko hipov!«

Prijel me je pod pazduho in vlekel me je za saboj.

»Stopiva nekoliko po vrtu, laže se da tako kaj pogovoriti.«

Zavila sva na stransko pot in izginila med grmovjem.

»Oprostite,« mi je dejal takoj v začetku, »Vi ste velik osel.«

Pogledal sem ga začudeno. »Mož hoče biti originalen,« sem si mislil, a dejal nisem ničesar.

»Glejte, v današnjih časih, pa takšen idealist! Čemu pišete take budalosti? Dandanašnji se to ne izplača. Poglejte mene, samo malo sem jim poščegetal živce in že sem imeniten!«

Zasmejal se je cinično in si zopet popravil nosnik. Pošla mi je sapa, tako sem bil presenečen.

»Sicer pa imate tudi Vi prav. Vsak naj piše po svoje, nihče naj ne posnema drugega! Individualnost, to je prvi pogoj. Mačka ni za to, da bi jedla solato.«

»Ali oprostite mi, Vi ste grozen človek!«

»Samo pameten, prijatelj, samo pameten! Torej vsak naj ostane pri svojem, to je prav. Mene na primer ni treba posnemati, jaz hočem ostati sam kot viden mejnik daleč naokoli. Toda tako tudi ne smete več pisati kakor ste dozdej. Pišite po vzgledu kateregakoli drugega, sicer poginete. Nihče Vas potem več ne povoha!«

Imel sem dovolj moža, ki je oporekal samemu sebi. Moja sodba o njem je bila končana. Otresti sem se ga hotel.

»Veselilo me je, da sem Vas spoznal. Oprostite, še neko pot imam, zato se poslavljam.«

»Že? Mnogo bi Vam še imel povedati. Torej uvažujte moje besede, verujte mi, da sem jih izgovoril samo zato, ker Vam želim dobro. V kratkem bom urednik našega najboljšega lista in za tistikrat se Vam priporočam. Toda, individualnost, in pa mene na miru!« —

Naglo sem stopal z vrta in sem krenil za trgov proti kolodvoru. Glej ga, samo malce jim je poščegetal živce in že je imeniten! Kaj bi rekel, ako bi mu kdo drugi povedal to v obraz? . . .

Mela, ne zanima te morda ta moja blebetavost, in čas je, da neham. Toda povedati sem Ti moral to, ker nimam drugega, ki bi mu razodel. Ali si ne moreš misliti, kako je začela ginevati ob takih doživljajih moja samozavest? Čutil sem, da sem ponižan in malovreden, pogreznil sem se z vzvišenega svojega stališča v blato do kolen. In začel sem se zavedati, da ne strem nikdar okov, ki me oklepajo od rojstva, ker jih ne more streti nihče, komur so jih naložili. Majhen ostanem, Mela, majhen, kakor je majhna moja soba, ki v njej prebivam. Nikdar se ne razširi pred manoj razgled v obljubljeno deželo, vedno me bode spremljala ona žalostna pesem, ki se je glasila čez vodo izza zamreženih oken tja do moje pisalne mize v prvi moji službi. Majhen ostanem, kakor so majhni in nizki ljudje okoli mene. Majhen! . . .

»Tako stoji zapisano in zastonj je vsak upor,« je dejal moj oče pri mojem slovesu. —

Mela, še nekaj Ti imam povedati! Glej, dozdeva se mi, da naju je ločila usoda za vselej. Nikdar ne boš moja žena. Samotna bo moja pot, ta kratka pot, kolikor je je še pred manoj. Ne žalosti se, tako je moralo priti!

VIII.

Ivan Leskovec je bil bolan. Podaljšala so se mu bleda lica, oči so izgubile prejšnji ogenj. Vlačil se je semtertja kakor megla, nikjer ni mogel najti miru. Vedno je iskal nečesa. Njegove oči so gledale v tla,

so se hipoma dvignile, se prestrašile, a iskale so in iskale.

»Iščem se in iščem, samega sebe iščem.«

Postal je in se začudil.

»Sem li kedaj bil? — Ni me bilo, zato se nisem mogel izgubiti. In zato se ne najdem nikdar!«

Iz kota je hodil v kot po svoji ozki sobi, vroče so bile njegove roke in so visele navadno ob životu navzdol. Viselo je vse na njem in ob njem, vse je sililo k tlom in iskalo. Ušesa so bila prozorna, štrlela so od glave, poslušala so natančneje in skrbneje. Kakor bi se imela od nekod približati tiha stopinja in bi morala za to stopinjo kreniti noga Leskovčeva. Skupno bi se oddaljili, prav tako bi izginil sled za njima. In končana bi bila trnjeva pot.

»Tako hitro? Brez sadu?«

Nasmehnil se je bridko ob tej misli.

»Zakaj ne? Tako so hoteli oni, ki so me ubili! Ni jim bilo po volji, da bi dozorel sad na takšnem drevesu!« —

Lepi so bili dnevi zunaj. Pomlad je silila v deželo, mogočno hrepenenje se je razlilo čez plan, vse je koprnelo v sladkem pričakovanju. Vun, tja v lepi svet, daleč čez hribe in doline, daleč v deželo sanj in nad!

Tudi Leskovec se je zdramil. Z veliko energijo je vrgel od sebe malodušnost, ki ga je tlačila. Oživel je še enkrat. Popotno palico v roke, ojačile se bodo noge, izginile bodo bridke misli in nova moč se naseli v žilah! Glavo kvišku, kdo bi obupaval spomladi?

Odpravil se je.

Čutil je še svinec v svojih nogah in ob sencih ga je tiščalo v glavi. A stopal je dalje. Ko je šel

mimo urada, je stal kolega Krivec na pragu in se je solnčil. Dobro mu je delo, to je kazal njegov zadovoljni obraz. Z veliko slastjo je vlekel dim iz cigarete in se oziral za vsako punco, ki je šla mimo. Čedne so te punce in nedolžne tudi, kaj ne Krivec? Mislil si je to Leskovec, ko je zagledal Krivca in zasmejal se je prvič čez dolgo, tako neumna se mu je zdela ta misel.

A Krivec se je zmuznil v urad, ko je zapazil Leskovca. Kmalu so se prikazale ob oknih razne glave. Bile so nekoliko v ozadju, da ne bi se preveč videle. To bi ne bilo lepo. Toda Leskovec je čutil, kako počivajo vse oči na njem, je uganil, kako se drezajo lakti, kako pomilovalno in škodoželjno hkratu se spogledujejo njegovi bivši kolegi. Zdelo se mu je, da sliši šefov glas: Ta ne bo dolgo tlačil trave! In nalašč se je ozrl proti oknom, k vsem po vrsti, in privzdignil je klobuk. Izginile so glave, na cesto so zrle samo šipe . . .

Ob koncu ulic ga je srečal prijatelj iz krčme.

»Kam, Leskovec? — Vrni se, čez most ne prideš, tvoj koš je preslab!«

»Odkritosrčen si, prijatelj, in to dé bolje nego pomilovanje. Hvala! Poizkusiti hočem dalje.«

Ni se ozrl, šel je naprej.

»Ne prenašlo, prijatelj! Komaj Te dohajam, počakaj, da se pogovoriva.«

Prišel je bil za njim naglo in nemudoma. Leskovec je obstal, in razveselilo se je njegovo oko.

»Ti, Mehkoba? Bog Te sprimi, bolj sem Te vesel, nego da bi videl svojega očeta. Glej, zopet si navzoč ob mojem slovesu! Poslavljam se od teh krajev, poslavljam od teh ljudi — za vselej.«

Stisnila sta si roki in si pogledala v obraz.

»Stopiva k Blažu tamle pod murvo, dober cviček ima. Tvoj nos, Mehkoba, ne kaže, da bi se branil.«

Zasmejal se je Mehkoba in pokazal škrbasta usta.

»Kako naj bi se ga branil, Leskovec? Najboljši moj prijatelj je. Pomaga mi nositi veselje tega življenja in zvečer me položi na postelj, da ne nadlegujem svoje žene. Težko bi izhajal brez njega.«

Drug za drugim sta prestopila prag, molče in vtopljenata vsak v svoje misli. Pridrsal je oče Blaž in se je začudil, da ima gosta že tako zgodaj.

»Kaj bo dobrega, gospoda? Lepo vreme imamo, breskve na vrtu so že začele poganjati in v grm za vodo se je že naselila penica. Zgodnja pomlad prihaja letos.«

Pogledal ga je Leskovec in dejal Mehkobi:

»Vidiš ga, nikdar še ni zapisal črke in staval bi, da niti pisati ne zna, in vendar je poet!«

Obrnil se je k Blažu.

»Povejte mi Blaž, ali ste bili že kedaj lehkomiseln v svojem življenju?«

»Lehkomiseln, gospoda? Ne da bi si bil v svesti, ne da bi vedel, verujte mi! A vendar napravim vsak dan drugo in vsak dan večjo neumnost. Ako ni to lehkomiselnost, ne vem, kaj naj bi bila!«

»Vidiš, Mehkoba, vse se strinja. Rojen poet!«

»Prinesite liter cvička, poet Blaž!« je dejal resno Mehkoba in sedel za mizo.

Liter je stal na mizi, liter pristnega cvička, kakršnen se je dobil samo pri Blažu. Prinesel ga je Blaž z velikim veseljem in z vso spoštljivostjo.

»Iz Gadove peči, gospoda! Klobuk doli pred njim, zlasti ako ga človek pije zjutraj, dokler je še trezen! Pokusita, gospoda!«

Nalil je krčmar lastnoročno in opazoval penečo tekočino. Oko se mu je svetilo in usta so se mu gibala kakor v tihi molitvi.

»Ako bom imel še takšnega v kleti,« je dejal potem, »tedaj ga dvignem na smrtno uro polno čašo in zapojem vesel: Oče nebeški, glej, še ta kozarček zdej!«

»Ali ga vidiš, Leskovec? Vsa njegova duša je v tej kapljici in vse njegovo življenje. Škoda, da ga ne vidi Goba! Ali se ga spominjaš, Ivan?«

»Da, kaj je z njim?«

»Nič. Mož je imel preveliko misel o samem sebi. Dolgo ni mogel zdržati, uvidel je bil, da ni rojen za abstinenta. Umrl je že. Čast njegovemu spominu, plemenit človek je bil in svoj posel je opravljal s krvavečim srcem in z največjo počasnostjo. Mojo hišo in mojih par stolov je poznal prav dobro.«

Umolknil je Mehkoba in zrl v tla. Težko mu je bilo pri srcu, kakor bi se bil spomnil očeta, ki ga je imel rad in ki je počival že dolgo pod zeleno rušo. Tudi Leskovec je molčal in zrl skozi okno na cesto kakor v sanjah. Krčmar je sedel k drugi mizi in v roko je vzel časopis. Krivico mu je bil delal Leskovec, ko ga je bil obsodil, da ne zna brati. In hvaležnost do onih, ki so ga naučili brati, je kazal Blaž s tem, da se je vsakikrat odkril, ko je vzel v roke časopis. Tudi poleti ga niso mogle od tega odvrniti niti muhe, ki so plesale po njegovi pleši.

Tiho je bilo v sobi nekoliko časa. Skozi okno so pripluli vanjo čisti solnčni žarki in eden se je uprl v Mehkobov kozarec, da se je pozlatila v njem plemenita tekočina. In Mehkoba je obrnil vanjo svoje oko in ni se mogel zdržati.

»Na zdravje, Leskovec! Pijva in bodiva vesela!«

»Tako je,« je dejal krčmar in pokimal z glavo.
»Poštena človeka sta. Pri vinu so žalostni samo lopovi.«

Trčila sta in pila in zopet nalila.

»Ne zameri, Leskovec, slišal sem, da so Te ubili.
Kaj si jim storil?«

»Kaj sem jim storil? Mehkoba, kaj si jim storil
Ti, da so Te poslali gori k Sv. Pankraciju in da so
Te oženili?«

Mehkoba se je nasmejal.

»Ni mi več hudo, Leskovec. Zdaj bi niti ne mogel
živeti 'več drugače in res ne morem biti hud. Storili
so svojo dolžnost.«

»Tako je, Mehkoba, storili so svojo dolžnosti.
Tudi pri meni so jo storili, ker niso mogli drugače in
ker so spodobni ljudje.«

»Ali si popolnoma proč?«

»Popolnoma na cesti. In niti zasmejati se niso
upali, ko so me zalučali vun in ko so videli, da sem
padel na obraz, in da se je z blatom oškropila moja
obleka. Obraz se jim je nabral v žalostne gube. Žal
nam je, da Vas je zbolelo, ubogi človek, so mi dejali
in so gledali v tla od pomilovanja in odkritosrčnosti.
Pobral sem se, Mehkoba, in nisem se ozrl nanje. A
pljunil sem nazaj in sem odšel. Tako, zdaj sem tukaj
in se odpravljam v svet, tretjič in zadnjič. In Ti si
prišel k mojemu slovesu, Mehkoba, in jaz sem vedel,
da prideš. Moral si priti, ker sicer ne bi bil Mehkoba!«

Krčmar je privzdignil glavo in poslušal. Večale
so se mu oči in drhte so ustnice. A nazadnje je po-
kimal z glavo in bral dalje.

Mehkoba je razmišljal. Svetil se je njegov nos in
roke so se skrčile v pesti.

»Čuj, Leskovec! Na cesto so Te vrgli in nič Ti niso dali na pot. Kam hočeš s praznimi rokami in z boleznijo v telesu? Glej, tu imaš roko, stopi z menoj gori k Sv. Pankraciju in ostani pri meni! Malo imam, a tudi mala celota se da razpoloviti. Tudi moja žena Ti ne bo na potu, navadila se je molčati. Odstopim Ti kot, kamor boš lahko v miru položil svojo glavo.«

Krčmar je zopet nehal brati in zopet so se mu večale oči.

»Hvala Ti, Mehkoba, poznam Te, da Ti je to resnica, a moja pot pelje drugam. Ne morem še za Taboj, toda ako bi Te kedaj potreboval, se spomnim Tvojega imena in potrkam na Tvojih durih. Pijva, prijatelj!«

Steklenica je bila prazna.

»Ali naj ga pokličeva še?« je vprašal Mehkoba.

»Moji žepi so prazni in dolga je moja pot. Tudi Ti menda nimaš odveč.«

Tedaj se je pa dvignil krčmar in pristopil. Molče je vzel steklenico in jo napolnil. A prinesel je zraven če tretji kozarec.

»Dovolita, gospoda, da prisedem. Izpijmo ga skupaj čašo!«

Pogledala sta ga Leskovec in Mehkoba, srečale so se oči vseh treh.

»Kako je to, da nisem še nikdar dozdej videl Vaših oči? In vendar sva se videla že večkrat, Blaž?« je vprašal Leskovec.

Blaž ni odgovoril. Dvignil je kozarec in trčili so. —

IX.

V onih ozkih ulicah z malimi starimi hišami, ki se tiščijo druga druge kakor bi se bale izgubiti, je stanoval Leskovec. Gori pod streho je stanoval. Soba je bila ozka in črna, komaj je stala v njej postelj in mala miza. Imela je eno samo okno, a še tisto je bilo majhno in ako je hotel pogledati na črno umazano dvorišče, je moral stopiti na prste in iztegniti vrat. Zraven njegove sobe so prebivali ljudje nečedni in nemirni. Po ves dan je odmevalo hripavo vpitje od njih in tolkli so po stenah in tleh kakor bi vedno sekali drva. Tudi pretepali so se. Od polunoči naprej pa so smrčali, da Leskovec ni mogel spati. Ako je hotel zjutraj vun, je moral previdno prekoračiti nakopičene smeti, ki so mu jih bili porinili prav pred vrata. Toda Leskovec se je privadil in nazadnje bi se mu ne bilo zdelo prav, ako bi potihnilo vpitje, pritrkavanje in smrčanje. Tudi smeti se je privadil, noga se mu je nazadnje kar sama ob sebi dvignila na onem kraju. Samo včasih, ko je hotel pogledati skozi okno na nebo, a je namesto njega ugledal začrnelo streho nasprotne hiše, se je za hipec spomnil z bridkostjo besed, ki jih je nekdam govoril Meli.

»Razširila se bode moja soba, da bodé velika in široka, kakor je velik in širok svet, in izgine okno, ki ovira moj razgled . . .«

Utrujen je ob takšnem spominu omahnil na stol, a domišljija mu je pričarala pred oči zelene travnike in šumeča polja, senčnate loge in temne gozdove. In bilo mu je še huje in neznosneje.

Včasih je potrkalo na njegove duri. Prihajali so obiski. Prišli so sami mladi ljudje s starimi obrazi in z veliki izkušnjami. Govorili so malo, posedali po postelji in po tleh in pobirali zadnje ostanke iz tobačnih

škatelj ter pušili. Napolnila se je soba z dimom, ki se je valil skozi okno kakor skozi dimnik. Bili so bledi in izpiti ti ljudje, in oči vseh so bile lačne.

»Imaš kaj, Leskovec?«

»To, kar imate Vi, prijatelji!«

In pušili so dalje in razšli so se molče in tiho kakor sence.

Včasih pa je bilo drugače. Potrkalo je glasneje in samozavestneje. Stari obrazi teh mladih ljudi so se zasvetili, ko so stopili pred Leskovca.

»Vstani, duša! Glej, vrnilo so se časi egiptovskih loncev!«

In odhajali so po stopnjicah in tedaj je bil njihov ves svet. In izpolnila so se njih hrepenenja, postali so veliki in močni! . . .

Leskovec je pisal dolg roman. Imel je mnogo izkušenj in domišljjal si je, da ve sedaj, kako je treba pisati, da bode ustregel urednikom in bralcem. Ta roman mu mora toliko donesti, da poplača svoje dolgove pri gospodinji in da si še ohrani kredit pri njej vsaj do konca leta. Potem se mu tako obeta dobro mesto v uredništvu nekega dnevnika. Konec bo bede in nevrednega življenja!

Ko je dokončal svoj roman, se je oddahnil. List za listom je jemal v roke in z veseljem in zadovoljstvom je bral stran za stranjo. Izlil je bil vsa čustva svoja na papir, živelo in kipelo je v črkah, uspeh mora biti velik in časten! In z nekim svetim spoštovanjem je zopet skladal stran na stran, zavil v poseben zavitek in napisal naslov. Smehljaje se je vstal in nesel rokopis lastnoročno v uredništvo.

»Kje je gospod urednik »Svobodne Misli«?«

Vstal je okrogel možiček izza mize in se mu približal.

»Česa želite, mladi gospod?«

»Jaz sem literat Leskovec in prinašam Vam velik rokopis za »Svobodno Misel.« Prepričan sem, da Vam bo ugajal, in da ga bodo veseli bralci Vašega lista. Pridobi Vam novih naročnikov.«

Zasmejal se je urednik, da so mu stopile solze v oči.

»Jako zamozavestno govorite, gospod Leskovec. To ni posebno priporočljivo. Sploh opazujem, da manjka sedaj mladini one skromnosti, ki smo jo imeli svoječasnno mi. In vendar smo tudi nekaj napisali. Glejte, napisal sem nekdanjo povest »Prebodena srca.« Vse gospodične v predmestju so jokale, da so jih morale tolažiti matere. Ali mislite, da sem si ob tem uspehu kaj domišljeval? Kaj šel Niti na ulice si nisem upal, ker sicer bi se bil razjokal tudi sam. Toda današnji rod, nespodobni rod!«

»Gospod urednik, dovolite, menda vendar ni nič nespodobnega, ako je človek prepričan o vrednosti svojega dela.«

»Dovolite, pravi literat ni nikdar prepričan o vrednosti svojega proizvoda, to vem sam po sebi. Skeptičen mora biti in sodbo mora prepustiti drugim, ki so v to poklicani. Sicer pa, gospod Leskovec, rokopisov imam toliko na razpolago, da ne vem kam z njimi. In mnogo je precej dobrih vmes. Vendar sprejem tudi Vašega v pregled, da Vam pokažem, da nimam predsodkov.«

»In kedaj se smem oglasiti, da mi poveste svojo sodbo?«

»Danes teden lahko pridete ob tej uri« . . .

Ves teden je Leskovec taval semtertja brez vsakega dela. Od dne do dne je postajal nervoznejši. Od sprejetja njegovega dela je bila odvisna njegova bo-

dočnost, tega si je bil v svesti. In odtod nemirnost in malodušnost.

Točno ob določeni uri se je zopet zglašil v uredništvu.

»Sedite nekoliko, gospod Leskovec, resno besedo imam govoriti z Vami«, je dejal urednik in mu ponudil stol. »Vidite, prebral sem Vaš rokopis, čisto natančno in počasi sem ga prebral. Da, posamezne odstavke Vam lahko citiram na pamet in priznati Vam moram, da niso napačni. Ali v celoti pa delo ni dovršeno in ga ne morem sprejeti. Talent imate, toda zlorabljate ga, gospod Leskovec. Čemu se vtikate v politiko? Kaj je treba tega v povesti? Čemu blatite ljudi, ki jim je blagor naroda nad vse na svetu, a jim Vi podtikate podlost in sebičnost? Verujte mi, da tega še ne razumete in da to ne spada v resno povest, ako bi trdili to tudi mlajši literati vsega sveta. Zlasti pa pri nas se ne sme kaj takšnega! Vidite, naši voditelji se žrtvujejo, delajo brezplačno in imajo od tega samo škodo. In zato naj bi se še blatili, naj bi se krivično obsojalo njih postopanje tudi v povestih? Prijatelj, ozirov moramo imeti mnogo, da ne razžalimo ljudi. Sicer tudi jaz pripoznam, da jo naši voditelji včasih zavozijo, toda kdo bi jim štel to v greh? Spoštovati jih moramo, oni nam hočejo prav, dasi morda tudi včasih nevede delajo nasprotno.«

»In Vaš list nosi naslov »Svobodna Misel«, gospod urednik?«

»Vi se mi rogate? Povem Vam, prijatelj, da niti pojma nimate o tem, kaj je svobodna misel. Sicer sva opravila!«

Urednik je vstal, bil je rdeč v obraz in vrgel je rokopis pred Leskovca.

»Tu imate! Svetujem Vam pa, da ne bodite preveč domišljavi in učite se skromnosti, potem se morda še kedaj srečava!«

Leskovec je pograbil rokopis in ga stisnil pod pazduho. Nasmejala se je glasno in nespodobno.

»Svobodna Misel«, ha, ha!« ...

Hitel je iz uredništva na ulice, hitel je dalje iz mesta. Vroče mu je bilo, a njegov obraz je bil bled, skoro rumen. V drevoredu je sedel na klop in se zamislil. Tedaj se je pa spomnil literata, ki se je bil sešel z njim tistikrat na veselici. Bil je sedaj ocenjevalec in korektor pri neki knjigotržnici. Ako je on zadovoljen z delom, ki se ponudi knjigotržcu v nakup, tedaj se delo sprejme in plača. Do njega se je hotel obrniti. Hitel je domov, zapečatil rokopis in ga poslal na njegov naslov.

Čez štiri dni je že dobil odgovor.

»Gospod, kakor ste bili svoj čas naivni, tako ste sedaj brezobzirni. Vrag Vas jaši! Ali res nimate kaj drugega pisati? Za takšne reči ni še zrelo naše ljudstvo in naši prvaki so storili en sam dan več koristnega, kakor boste Vi storili s takšnimi spisi ves čas svojega življenja! Ali nam res hočete odpraviti vse odjemalce? Dobro, da smo še mi tukaj! Pojdite se solit! Rokopis Vam vrnem, ako zahtevate! To so blagohotni moji opomini, spišite kaj drugega, ne tako nesramnega!« ...

Leskovec je udaril po mizi, da je odskočila steklenica z vodo, ki je stala na njej. Stisnil je ustnice in sikal:

»Hudič! Ti hudič!«

Tedaj je pa potrkalo, nalahko in plaho.

»So že tu«, je dejal Leskovec, »prav prihajajo«.

In vstopili so drug za drugim, oni mladi ljudje s starimi obrazi in z velikimi izkušnjami. Posedli so po postelji in po tleh. Pobirali so zadnje ostanke iz tobačnih škatelj in so začeli pušiti. Napolnila se je soba z dimom, ki se je vlačil po njej kakor žalost.

»Vzemite, ljudje božji, in berite!«

In vzeli so in so brali. Niso se začudile njih oči, niso izpregovorila njih usta.

Pušili so dalje in razšli so se molče in tiho kakor sence.

X.

Luči so že gorele po mestnih ulicah, stopinje večernih izprehajalcev so odmevale v malo podstrešno sobo, in pri sosedovih je bilo nocoj nenavadno tiho. Kakor bi bil kdo tamkaj umrl. Leskovec je ležal na postelji z odprtimi očmi in gledal v strop. Temna je bila soba, samo moten žarek svetiljke na dvorišču se je zmotil, da je pogledal skozi nizko okno. Pri sosedovih so stopali po prstih in so šepetali. Ta nenavadna tišina je plašila Leskovca. Tesne so mu bile prsi in težko je sopel. Nastavil je uho na steno, a umel ni nobene besede, ugeniti ni mogel, čemu hoja po prstih in čemu šepetanje. Obrnil se je zopet in zopet gledal v strop. Vroča mu je bila glava, ustnice so bile suhe in žejne.

»Kaj še čakam?« se je vprašal sam pri sebi. »Ali ni že dovolj dolga moja pot? Po njej sem hodil brez konca in kraja, strmele so moje oči za ciljem, a niso ga ugledale. Pot je šla dalje in dalje sem šel jaz po njej. In še zdaj ni konca. Kaj še čakam?«

Zamižal je in poizkusil zaspati. Toda spanec ni hotel na njegovo oko, mučne misli so silile v njegove

možgane. Počasi pa je vendar zadremal napol. In tedaj se je prikradel svetel žarek do njega. Pred njim je stala Mela, takšna je bila kot tedaj, ko se je poslavljal od nje tam doli pod Cerovci. In nad njuno glavo se je razpenjal košati hrast in solnce je lezlo nad lesovi k zapadu. Iztegnil je roke proti njej in nagnil se je k njenim dehtečim in svetlim lasem. Pobožala je njegova roka te prožne lase, da so vstrepetali pod njenim dotikljajem, in na njeno čelo je pritisnil poljub.

»Mela!«

Toda Mela se je umeknila, se je oddaljevala, in izginila je, kakor izginejo sence dopoludanske. Prazen je bil prostor na njegovi strani, izginil je hrast in zašlo je solnce. Moten žarek svetiljke na dvorišču je gledal na njegovo postelj, . .

Spomnil se je Leskovec, da je preteklo že dolgo časa, odkar je dobil zadnje vesti o Meli. Že čez leto dni je bilo, da ni vedel ničesar o njej. In tudi pisal ji ni. Čemu? Izginile so lepe sanje in pobledel je celo spomin na te sanje in dvignil se je redkokedaj. Bridko se je nasmejal in potegnil je z roko po potnih laseh.

Tedaj so se začule glasne stopinje na stopnjicah. Potrkalo je glasno in samozavestno. In vsuli so se v sobo stari obrazi mladih ljudi in so se zasvetili. Nekdo je prižgal užigalico in posvetil na postelj.

»Vstani, duša! Glej, vrnilo so se časi egiptovskih loncev!«

Leskovec se je dvignil in sedel na posteljo.

»O pravem času ste prišli, stari mladeniči, četrtri dan je že, kar nisem jedel! Kdo ima denar?«

V žepu Cvetkovem je zažvenketalo in lep je bil ta glas, kakor bi bilo zazvonilo na božji poti.

»Kje si dobil?«

»Še so dobri ljudje v tej dolini, Leskovec, samo čistih misli ne marajo in lepe duše. In pogodil sem jih in spisal sem jim povest o jari kači in njenih mladich. In Tvoje uho in Tvoje oko Ti priča, da so me plačali pošteno.«

»Živela misel svobodna, živela lepa naša domovina!«

Odhajali so po stopnjicah in njih je bil ves svet. Bili so močni in veliki . . .

Ob deseti uri zvečer se je glasilo njih hripavo petje iz male predmestne krčme. Veselje je bilo v družbi, nekaljeno veselje, in pijače je bilo na mizi in gnjati in sira.

Rdeli so obrazi, motne so bile oči in težke glave. A hipoma se je v tem veselju razžalostil Cvetko in je udaril ob mizo.

»Kdo nas ima na vesti, kdo? Vprašam Vas, zakaj smo berači?«

Tiho je bilo nekoliko časa, in spogledavali so se gostje ob drugi mizi.

»Jaz Vam povem, kdo,« je vpil Cvetko. »Oni, ki ne marajo čistih misli in lepe duše! Spokorite se, prijatelji, in stopajte v vrstah naših »priznanih«, in ogenj bode vedno gorel pod Vašimi lonci!«

Pri nasprotni mizi so se dregali z laktmi in nogami.

»In ako jutri kdo od Vas pogine na cesti, se ne bode genilo nobeno srce, se ne bo zasolzilo nobeno oko. Kakršno življenje, takšna smrt, bodo vpili in zagrebejo Vas kakor psa!«

»Prav govori!« . . .

Leskovca se je vino zelo prijelo, ker je pil naglo in mnogo. Vstal je in se opotekal proti durim. A tu je naenkrat obstal in oči so se mu izbulile.

V sobo pa sta prihajala možki in ženska. Ko je ona zagledala Leskovca, je naglo stopila k njemu.

»Ali si res Ti, Ivan? Izpremenil si se močno, revež!«

»Mela!«

Zasmejala se je na glas.

»Ne tako, Ivan! Tvoj glas je še vedno tak kot je bil nekdanj in lahko bi zbudil iz spanja mojega moža. Sicer je gluhi in slepi, toda ako se mi kateri bliža, je nezaupen in ljubosumen. Kaj ne, Lavrencij?«

Zasmejal se je topo in neumno in pokazal močne, zdrave zobe.

Leskovec je s silo potlačil čuvstva, ki so ga prevzela.

»K nam stopita, v našo družbo! Tu je doma veselje.«

Pripeljal jih je k mizi in je predstavil tovariše po vrsti.

»Sami literati, Mela!«

»Sami literati, gospa!«

Šum se je povečal, novo vino je prišlo na mizo.

»Kaj je Tvoj mož, Mela?«

Zasmejala se je zopet.

»Ali ne vidiš? Glej ga, agenta ne loči od drugih ljudi!«

Agent pa je točil in je bil vesel, da je v družbi literatov. Govoril je in govoril, ni mu pošla beseda.

Tudi Mela je pila, in prijemalo se je je vino. Nagnila se je k Leskovcu in mu zašepetala:

»Jutri popoldne ne bo mojega moža doma, pridi k meni! Tu je naslov!«

Leskovec ji je pogledal v oči, a jih je takoj povetil. Ni ji mogel več pogledati vanje.

Izmuznil se je Leskovec iz družbe in nihče ni opazil njegovega odhoda. Ko je stopil na prag, je nalletal dež in mu škropil v obraz. Tiho je bilo po ulicah in motno so brlele samo še nekatere svetiljke. Leskovec se je odkril in si je odpel suknjo. Vroče mu je bilo, mahal je s klobukom, a hitel je dalje. Iz ulic v ulice, vun iz mesta.

»Ali ni že dovolj dolga moja pot? Po njej sem hodil brez konca in kraja, strmele so moje oči za ciljem, a ga niso ugledale. Toda razbistrile so se in sedaj ga vidijo pred saboj! Ne smem muditi, da dospem do njega še nocoj!«

Zavil je za zadnji vogal in je izginil v temi. Nihče ga ni videl poslej.

Anina prva ljubezen.

Spisal **Roman Romanov.**

I.

Ana je bila stara ob tistem času osemnajst let. Velikosti je bila srednje, njeno telo se je bilo že lepo razvilo, samo še njen obraz je bil vedno bled kakor v davnih otročjih časih. Tudi plašna je bila še pravtako, bala se je mračne ulice in hitela na večer iz prodajalne plaha proti stanovanju. Včasih, ko je čula ob večerih za sabo korake, se ji je zdelo, da gre za njo hudoben človek, ki ima v mislih nekaj grdega in bo tisto storil kakor hitro bo mogel. Ob taki priliki je pospešila korake, tekla je naposled skoro in prišla v stanovanje vsa zasopla.

»Kaj vam je?« — je vprašala tuintam gospodinja, a Ana je hodila po sobi in se je sama sebi nasmehnila.

»Nič« — je rekla — »hitro sem hodila«.

Lase je imela temnorjave in vlažnosvetle in nosila je lepo frizuro. Njene oči so bile velike, skoro temnozelene, a v njih je ležalo nekaj zelo mehkega in prijetnega. Ustnice je imela zmernordeče in v posmehih, ki so jih kazale tiste njene ustne, je bilo večinoma nekaj bolnega, prikrito trpljenje. Človeku se je zdelo, da si želi nekaj, česar ne bo mogla doseči nikoli, kar je mogoče sploh nedosežno. Sama ve, da je to nedosežno, in ker se tega vsak čas zaveda, so njeni nasmehi tako bolnokonvencionalni. Tudi njen glas je izražal isto. Nenavadno je bil mehek in člo-

veku, ki je govoril z njo, se je zdelo primerno, da izpregovori nekaj prisrčnega in sentimentalnega.

Ana je bila prodajalka v majhni prodajalni čevljev, kjer je bila večinoma vse dni sama. Vse dni je presedela na nizkem stolu ob vratih, čitala knjige in preživljala potem še enkrat v duhu vse tiste dogodke, ki je o njih čitala. Tako je živela večinoma v sanjah, hodila vedno sama in si slikala v mislih nenavadno lepo bodočnost. Mislija je, kako se bo omožila z dobrim fantom, ki jo bo ustavil nekega lepega dne na ulici, na poti v prodajalno ali iz nje. Najbrž se bo dogodilo to spomladi, ko je vse prerojeno in je tudi srce daleč dovzetnejše in drznejše kakor druge čase. Prišel bo fant nenadoma, pozdravil bo in vprašal, če jo sme spremljati. Lep bo, prilično velik, površnik mu bo visel preko rame, v rokah bo imel črno gladko palico in svetle rjave rokavice. Bled bo nekoliko v obraz, nasmeh na njegovem obrazu bo izražal strah in rahlo hrepenenje obenem. In ko bodo tako prijazno čakale dobre oči, bo pač nemogoče biti sirov, nemogoče se okreniti in oditi hladno svojo pot. Tako se bo dogodilo vse lepo in prijetno in potem bo napočilo popolnoma drugo življenje, ki bo daleč lepše od prejšnjega. Niti primerjati ga ne bo mogoče z njim, s tem življenjem želja in sanj. Zakaj ono drugo življenje bo resnica sama, imelo bo resnične cilje, ki jih bo lahko doseči.

Včasih, ob zimskih večerih, je hodila Ana z gospodinjo v gledališče. Nenavadno ugodno ji je bilo tam, zdelo se ji je, da je to prava domovina vseh njenih najlepših misli. Ko je zaigrala pod odrom godba in se je razlila po bogato okrašenem prostoru polnozvočna in ponosna melodija, se ji je zdelo, da ne sedi več, ampak da se polagoma dviga. Ne samo srce, tudi vse

telo se dviga z njim vred, med to melodijo plava in ne ve več niti za svet, niti za zemljo. Čakala je težko, da bi se že skoro dvignil široki zastor, da bi nastopil mlad trubadur in zapel zaljubljeno pesem pod oknom lepe grajske gospe. Zamreženo je okno, samo roko lahko pomoli mlada grajščakinja, da poljubi bele prste nesrečno zaljubljeni trubadur.

Kadar je minila gledališka sezona, je bilo Ani težko. Obhajalo jo je čuvstvo, kakor bi bilo minilo nekaj zelo lepega v njenem življenju, kar se ne bo vrnilo nikoli več. Kakor mladost, ki se izgubljena nikoli več ne vrne.

Ob poletnih dolgih večerih je sedela navadno pri oknu, gledala je na ulico dol, koder je šlo vedno mimo polno ljudi. Pozno že, ob sobotah večer navadno, so peli delavci v gostilni, ki je stala nasproti. To so bile kmečke pesmi, o škrjančkih na primer, ki se izpreletujejo v zraku in se posmehujejo fantom, ki se je zaljubil in hodi tako sam preko polja, ves bolan na srcu. Nenavadno moč so imele te pesmi do nje in bilo jih je tudi v resnici poslušati s tistega okna nekaj docela posebnega. Dasi je bil človek sredi mesta, se mu je vendar zazdelo, da živi kje zunaj sredi priproste vasi, kjer šumi veter po morju zlatega klasja in poje slavec brez strahu popolnoma tik okna. Zdelo se je, da stoji blizu holm, na holmu je stoletna lipa, pod njo je miza od belega javorja in krog te mize stoje mladi in zali vaški fantje, ki imajo po strani blobuke, drzne krivce na njih in pojo nocoj, ker je lep in prijazen sobotni večer.

Včasih se je domislila daleč nazaj na pokojne starše, na prvo mladost, na dom, ki so ga kupili neusmiljeni ljudje in pregnali iz njega domačine. Ob takih prilikah se ji je zdelo življenje samo nelepo in svet

sirov in brez srca. Prišlo ji je na pamet, da je čisto sama, da je velika žalost to, če nima človek nikogar, ki bi mu bil vsaj brat. In tako so se pretakale misli zopet v tiste sanje o fantu, ki bo prišel nekega spomladanskega večera in jo bo uljudno ogovoril. Zdaj je že dolgo čakala nanj, že tretjo pomlad, ali vse do tistih dob ni bilo nikogar. Življenje je bilo mirno, ne veselo in ne žalostno, ampak vsakdanje in pogostokrat dolgočasno.

Nekoč si je zmisllila, da bi šla po svetu, nekam daleč v tujino, kjer so drugi ljudje z drugimi šegami in običaji. Na jug morda kam, kjer ne pade nikoli sneg, vedno cveto rože, vedno sije solnce in ni žalostnih in meglenih jesenskih dni, ki morijo človeka in ubijajo vse veselje do življenja. Tudi ljudje so menda tam drugačni. Bolj so živahni, bolj veseli, niso tako mrtvi, ampak bolj živi. Ali če je to natančno pomislila, se je zdela sama sebi čudna in neumevna. Zakaj v tujini so doma tujci, tuj jezik govore, njej neumeven, drugačna docela je njihova priroda, neprikupljiva in zanje odurna. Tudi se je bila privadila prodajalni, tistemu nizkemu stolu za vratmi: sedeti tam, čitati lepo povest, malo pomisliti nato in malo posanjati — in ura je že poldne, mrači se že skoro, fant prihaja, da zaklene trgovino in ona odide počasi proti domu. Ozre se okrog parkrat, da vidi, kdo gre za njo. Grdogled moški jo mogoče zasleduje, nekaj grdega misli, prilike išče, da bi tako storil, in res je treba pospešiti korake. Strah je legel na srce, stisnilo se je, skoro teči je treba, naglo zbežati po veži, gor po stopnjicah potem in planiti v sobo nenadoma.

II.

Nekoč je prišel v prodajalno k Ani velik in zelo lep fant. Ni bil baš elegantno oblečen, ampak s tisto ženialno zanikarnostjo, ki ugaja gledalcu. Svetlo ovrat-

nico je imel zavezano v pentljo, ki se je pri gibanju telesa veselo zibala, lase je imel razmršene in prime-roma velike, a brki so mu bili pod nosom baš pričeli poganjati. Rdeč je bil v obraz, oči je imel plave, in kadár je govoril, je delal to z nasmehom. Pri tem je kazal dve vrsti belih, zdravih in svetlih zob in ustnice so se krožile v nenavadno prijazen izraz. Klobuk je jemal ob prihodu z glave, z desnico je popravljal lase in gledal gor po omarah na levo in desno.

»Kaj bo mogoče nama napraviti kupčijo?«

Vprašal je in se nasmehnil.

To je bilo v zgodnji spomladi, ko skopni sneg in zacveto po gozdnih obronkih zvončki, po mejah marjetice in po gozdovih divji žafrani. Solnce je sijalo zunaj, kakor razigran kuštroglav otrok se je smejalo z neba dol in videti je bilo, da se tudi priroda sama smeje. Vsi tisti holmi okoli mesta, da se drže na smeh, vse njive, vsi travniki in celo resne in strme gore.

Med drevjem so letale ptice, vse veselo razposajene, v vrhovih borov in kostanjev so se oglašali ščinkavci in ponavljali svojo pesem od jutra do mraka. Celo lene vrane so oživele, niso tako dolgočasno kričale sredi polja, kakor se je to godilo v pozni jeseni in ves čas po tistem dnevu, ko je pričel padati od neba dol droben sneg. Življenje je bilo zunaj, toliko ga je bilo, da ga je objel človek komaj z očmi, komaj ga obsegel s spomladansko dovzetno dušo.

»Kaj bo mogoče nama napraviti kupčijo?«

Stal je fant za prodajalno mizo, prijazno se je smejal in baš na lice mu je sijalo veselo spomladansko solnce.

»Mogoče« — je rekla Ana, in ko je videla, kako lepe bele zobe ima fant, kako lepo modre so njegove oči, se je tudi sama smejala.

»Ali ste Vi tukaj domača?« — je vprašal fant.

»Ne! V službi sem« — je rekla Ana in iskala po omari.

»Ali ste vedno sami v tej prodajalni?« —

»Ali ste sploh sami v življenju?« —

»Ali nimate bratov, sester, staršev?« —

»Ali nimate fanta?« —

Izpraševal jo je z majhnimi presledki in menda se mu je zdelo, da pripoveduje same šale, ko mu je krožil krog ust pač vedno tako vesel smehljal.

»Ali nimate fanta?« — je ponovil in potem ji je počasi pravil, da je lepa. Da ima lepe lase in oči in usta, in da je njen glas nečuveno sladek. Ani se je zdelo to smešno in otročje, ampak ni ji prišlo na misel, da bi se jezila nad njim, nad lepim tujcem. Prijazen je, in če mu človek pogleda v obraz in oči, potem vidi, kako je bil vsak temen sum do dna neopravičen. Misli, ki se snujejo za tem belim čelom, niso hudobne, ampak dobre so, prijazne in prijetne kakor oči same.

Fant je gledal črevlje, ki so stali svetli in lepi pred njim in je vprašal po ceni.

»Toliko in toliko« — je rekla Ana in tistikrat se je nasmejala na glas. Sama ni vedela, odkod in zakaj, ampak tako prijetno in lepo ji je bilo mahoma v prodajalni, kakor še nikoli prej.

»Vi ste zelo prijazna gospodična« — je rekel fant in se je iztegnil preko prodajalne mize ter jo prijel za roke.

»Pustite!« — je odgovorila. »Ljudje gredo mimo in vidijo. Ampak sedite, če se vam ljubi!«

Sedel je in je govoril mnogo. Pripovedoval je, da se bo zdaj včasih spomnil nanjo. Kadar bo zjutraj obuval te črevlje, ki jih je kupil pri njej, se bo domislil nanjo. In tudi sicer včasih ob večerih bo mislil nanjo. Iz mraka, iz noči morda bo vstal njen obraz,

razpredelila se bo tema in iz nje bodo pogledale njene oči. Mimo prodajalne bode hodil odslej dalje vsak dan, in če bi kdaj želela govoriti z njim, naj pač samo zamahne z roko, in bo vstopil. Vse večere odslej dalje jo bo čakal na oglu, od koder jo bo spremljal proti domu, da je ne bo strah pred hudobnimi ljudmi.

Lepo spomladánsko popoldne je bilo zunaj, zdaj se je bilo že nagnilo solnce in posijalo skoro po vsej prodajalni. Svetli čveterokotniki so stali po tleh in po prodajalni mizi in se bliščali v visokih steklenih omarah. Zatrepetali so včasih, zakrila jih je za hip senca, ki jo je povzročil mimovozeči voznik.

Ana je slonela na prodajalni mizi, z roko je bila podprla glavo in je poslušala in mislila nekaj nenavadno lepega, česar pa ni niti sama umela. To je bila pač novost v njenem življenju, ni bilo blizu ne minulosti in ne bodočnosti. Kakor ribič sredi morja je bila, ki ga je omamilo južno solnce, zaspal je in spi zdaj in se ne meni za vesla. Valovi se igrajo z njimi, nesejo čoln seboj v tujino, vetrovi jim pomagajo, ki se upirajo v belo jadro.

»Kakšen je ta fant« — je mislila tiho — »kakšne ima oči, kakšne zobe ima in kako rdeče in menda vroče ustne.«

Lepa se ji je zdela mladost, ni bila res dolgotrajna, ampak kratkotrajna do nepopisnosti. Kakor sekunde so v njej ure, kakor minute dnevi, kakor ure tedni in meseci. Ali velika tolažba je to, da se je pričela šele zdaj, ko je stara osemnajst let in bo trajala tja daleč — dolgo vrsto let, do tridesetega leta. In še potem bo morda ostalo srce mlado, vsaj še včasih bo dovetno in drzno kakor v tej razkošni uri.

»Ceno povejte!« — je rekel fant, vstal je bil in popravljal klobuk.

»Toliko in toliko« — je rekla Ana, smejala se je in je zavijala črevlje v svetel rožnat papir. Prišlo ji je na pamet, da bi ne bilo lepo, če bi vzela ob tej uri denar. Tako bi bilo, kakor bi pljunil na primer človek na najlepše cvetje, ki cvete v vrtu. Na tejo morda in bi visela potem od nje umazana slina.

»Toliko in toliko!« —

Tudi če nima sama denarja, tudi če se zgodi karkoli, vendar ob tej uri ne more vzeti denarja.

»Pustite! . . .«

Fant je zaprosil, prijel jo je za lica in jo je hotel poljubiti.

»Ljudje gredo mimo . . . Bože moj! . . .«

Zardela je vsa v lica, tresla se je po životu, njen glas je bil ves preplašen. Ni čula, kdaj se je poslovil, ni slišala, kdaj je zaprl za seboj duri, samo tisti nemir je čutila, ki se je razlil po njeni notranjosti. Vse je vrvelo tam, srce je bilo burno, misli so drevile druga preko druge in v glavo ji je bilo nenavadno vroče.

III.

Dva dni po tistem dogodku jo je vprašal gospodar po tistih črevljih, za katere je manjkalo denarja.

»Podarila sem jih« — je rekla — »podarila.«

Zravnal se je in zelo začudil.

»Čemu, zakaj?«

»Moralo je biti tako, moralo!«

Odgovarjala je docela mirno, in tudi ko so jo čez teden dni odslovili, je ostala mirna.

»Moralo je biti tako, moralo! To ni drugače mogoče, ni mogoče!«

Prosila je potem po časopisih za mesto in ga je dobila naposled v drugem oddaljenem kraju.

Tiste dni, ko je čakala ponudbe, je slonela navadno doma na oknu in gledala na ulico dol proti ovinku, kdaj se pač že pokaže znani fant. In ker ga ni bilo, se je domislila, kako jo čaka na oglu zvečer, ko se zapirajo prodajalne druga za drugo. Na oglu stoji in gleda dol po ulici, in kadar se prikaže ženska z napol dolgim krilom, se razveseli.

»Ona je!«

Na glas izpregovori skoro, razveseli se nenadoma in potem sledi zopet neprijetno razočaranje. Celo uro tako čaka in odide naposled nejevoljen in žalosten.

Tako je mislila in je šla zvečer, ko so zapirali prodajalne mimo ogla. Ampak tam ni bilo nikogar. Po ulicah je šla potem, vsakega moškega je pogledala v obraz, in mahoma je izginila vsa njena plahost. Nič ni pogledala krog sebe, nič ni pomislila, da gre morda za njo prileten moški, ki misli nekaj docela grdega in hoče tisto tudi storiti.

Izpremenila se je bila v kratkih dneh, nenadoma so videle njene oči življenje, vse daleč drugo kakor je bilo popisano v lepih povestih in ki ga je gledala v gledišču. Tam zunaj ni bilo tistih vernih trubadurjev, ki imajo krotke oči kakor ovce, ki so pohlevni kakor jagnjeta, ki samo igrajo na kitaro in pojejo zaljubljene pesmi. Tudi niso živeli zunaj tisti fantje, ki so pogledali prvič v obraz lepe mladenke, se ž njo zaljubili že tisto uro in ostali zvesti do konca dni. Zločesti moški so živeli zunaj, govorili so lepe besede, ali lagali so, in njihove misli so bile umazane. Vsi cilji so bili blatni, opljuvane rože vsi njihovi verni pogledi. Bože moj, kaki lažniki so tisti umetniki, ki slikajo svet tako lep in tako krasen in tako varajo mlado in življenja nevarjeno srce!

Ona je mislila to in je sovražila vse tiste knjige, kjer je čitala toliko lepega in hrepenenja vrednega. Čuvstvo, ki je polnilo njene prsi, je bilo hladno, tako vsakdanje kakor misel starca, ki se domisli na bližnjo smrt.

Ko je odhajala iz tistega kraja, se ji je zdelo, kakor da zapušča dom, ki so ga prodali upniki. Še stoji hiša pravtako kakor vse dni prej, maček še leži ob pragu, še visi veriga dol od žleba, kjer je lajal priklenjeni pes. Ali gospodinja, ki stopa na vežni prag, ni mati, in gospodar, ki prihaja iz hleva, ni oče. Tuji ljudje so, ne poznajo domačina in nimajo zanj srca.

Ne žalosti, ne veselja ni bilo ob odhodu. Tudi upanja ne, da bode bodočnost lepša.

Smrt in pogreb Jakoba Nesreče.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Nerodno je bilo takrat moje stanovanje. Spravili so me bili na izbo, ker drugjé ni bilo prostora. Hiša je bila nizka in je visela ob klancu, zato je bila izba vsa skalovita. Če sem se vračal ponoči domu po strmi lestvici, sem na vrhu razprostrl roké in sem stopal z veliko opreznostjo, da sem našel pot po rovih, med skalami in kotlinami. Drugače pa je bilo prijetno na izbi. Močno je dišalo po senu in čisto sam sem bil sredi popolne tišine, kakor je nikjer drugjé ni bilo. Če je zaškrtala miš, se je glasilo tako razločno, tako krepko na dvoje je bila presekala tišino, kakor da bi kdo žagal tik poleg mene; žagar je nehal in mahoma se je zgrnila tišina, črnejša nego prej, ne odmeva ni bilo, ne spomina. Slišal sem, če je par korakov od mene tihotapila mačka na mehkih tačicah ter skočila na tram. Tako tenka je bila tišina, da bi bil slišal misel, če bi se bila napotila k meni iz daljave.

Podnevi so bila senena vrata na stežaj odprta in videl sem na klanec kakor iz okna v pritličju. Moja miza je stala tik pred širokimi vratmi in če sem sedel za mizo in je prišel človek po klancu, sem videl njegov obraz in njegove noge tako natanko in blizu, kakor je on videl moje noge in moj obraz.

To so bili časi velike bridkosti in brezkončnih sanj. Ob zlati, topli jeseni je bilo, še je bilo solnce

v srcu, v vsem živem telesu — toda oddaleč kakor spomin, kakor zamolkel klic iz samote. Pod večer, ko je vas že utihnila, so se oglasili nenadoma mlatiči; morda so mlatili tudi prej, toda nisem jih slišal ob hreščanju kamenja na klancu, ob glasni govorici na cesti. Enakomerno, zamolklo, pesem brez zvoka, so padali udarci. In silna, trpka, brezsolzna žalost mi je stisnila srce.

Nikoli nisem občutil tako popolne, neutolažljive, brezglasne samote kakor ob tistih urah. Bliskoma, strašno v svoji razločnosti se je prikazalo pred mano moje življenje, moja podoba se je prikazala pred mano, kakor je tavalala sredi pustinje. Občutil sem v svoji žalosti, da nisem brat ljudem, da ni nobene še tako tanke niti, ki bi vezala moje srce na druga srca. Drugačno je moje življenje, drugačne so moje misli, še moj jezik je drugačen od življenja, misli in jezika njih, ki hodijo mimo mene, ki živim in govorim z njimi. Niti sovraštvo nas ne druží, komaj tista mrzla nezaupnost, ki jo čuti tujec do tujca . . .

Ob tistih jesenskih večerih sem sedel za mizo pred odprtimi vratmi in sem pisal romantično dramo. Junak je bil človek osamljenec, ki se ni udal radovaljno svoji usodi, temveč je hotel, predrznež, namesto da bi se uklonil ter se združil z ljudmi, sprejel njih življenje, njih misli in njih jezik, tako kakor kane kaplja v morje in se spoji brez sledú z vesoljnostjo, namesto da bi tako storil ter se oženil, je hotel izpiti morje, usurpirati božji tron ter vsiliti človeštvu svoje življenje, svoje misli in svoj jezik. Tako je hotel in je žalostno propadel. Jaz pa sem ga imel rad, tistega junaka, zato ker je hotel in zato ker je propadel . . .

Zvečer, ko je bila solnčna luč že zlata in trudna in se je razlila po nebu temnejša sinjina, sem sedel

za mizo, gledal sem na klanec in sanjal. Po klancu, pod mojimi nogami, je šel časih človek, golorok, grablje ali koso na rami, ozrl se je proti meni, pokimal je in je šel dalje. Nizka bela hiša na oni strani je bila vsa v solncu; edino okno, ki je gledalo name, je bilo zastrito z rožmarinom in le redkokdaj se je prikazal med zelenjem rjavi obraz otroka z velikimi očmi in širokimi rdečimi ustnicami . . .

Zahreščalo je kamenje in zasopel in poten je prihitel na klanec kuštrav fant, dolg, suhoten in zelo slabo oblečen; bos je bil, suknja mu je bila prekratka in hlače mu niso segale do gležnjév. Vzdignil se je z rokami, iztegnil je dolgi vrat in njegova glava se je prikazala nenadoma pod mojim nogami. Vodene, svetle oči so bile srepo uprte name in na bledikastem obrazu je bil strah.

»Jakob Nesreča je umrl!«

Spravil sem papirje, da bi jih ne raznesel veter, vzel sem klobuk in sem skočil na klanec.

Hitela sva naravnost čez polje, po ozki stezi ob potoku. Vas je bila še vsa v solncu; svetila se je bela in prazniška nad rumenim poljem ter se spenjala v hrib. Prišla sva na široko cesarsko cesto in tik pod nama je ležala globoka, temna, vlažna kotlina.

»Kako pa je umrl? Kedaj je umrl?« sem vprašal.

»Kako naj je umrl? Obesil se je!«

Odgovoril je s tako mirnim glasom, kakor da se mu je zdelo vprašanje nespametno in tudi jaz se nisem nič začudil.

Po najbližji, strmi in kameniti poti sva lezla v kotlino in takoj nama je zasopel v lica hladen mrak. Visoko do neba se je spenjalo navpično, sivo skalovje, izglodano in razrito, na vrhu in v temnih razpokah poraslo z grmičevjem in nizkim drevjem. Na dnu je

šumela voda. Njena gladina je bila temna in čisto mirna, šumelo je kakor pod zemljo; oziral se je človek in je poslušal in čuden strah je segel v srce.

Šla sva sklonjena pod vrbami, po spolzki brvi, nato po ilovnati, malo razhojeni stezi, skriti v gostem grmičevju. Pod skalo, strmečo nad nama, sva postala in si nisva upala dalje.

»Ali si ga sam videl?« sem vprašal tiho in bilo mi je kakor v mraku na pokopališču.

»Sam sem ga videl!« je odgovoril prav tako tiho in je gledal v tla.

»Kako je bil?«

»Na tleh je ležal.«

Nenadoma me je minila bojazen, slutnja tiste groze, če bi bil zastrmel name sè stene siv obraz z oteklimi ustnicami, izbočenimi očmi. Razmaknil sem grmovje in sem stopil v brlog.

Jama je bila, kakor jo je izkopala voda v skalo in prst. Od stropa, tako nizkega, da sem stal upognjen, je padala poredkoma rumena voda; ob deževnem vremenu in ob povodnji se je odprla zemlja v ozadju in umazan studenec se je penil jaderno šumeč iz jame. Ob steni je bila skala tako izdolbena in izglodana, da je bila skrinji podobna. Čez skrinjo je bila pogrnjena plahta in na plahti je ležal človek; samo z životom je ležal; glava, roké in nogé so visele nizdol.

Stala sva pred njim; počasi, kakor da bi bil stopil v vodo, mi je lezla groza od nog do srca.

Govoril sem šepetajoč, kakor ob mrtvaškem odru.

»Kdo ga je položil tja?«

»Jaz ga nisem položil.«

Osuplost je premagala grozo in stopil sem bližje.

»Saj ima še vrv okoli vratu! Kdo ga je odrezal?«

»Jaz ga nisem odrezal!«

Moj tovariš je trepetal, kakor da bi ga zeblo.

Človek, ki je ležal pred nama, je bil oblečen v blatne, razcapane cunje; bos je bil in nogé so bile črne kakor nogavice; dolgi vrat je bil iztegnjen in upognjen, tako da se je glava dotikala z lasmi blatnih tal. Šele ko sem stopil k njemu, vzdignil mu glavo ter jo naslonil ob zid, sem mu videl razločno v obraz in sem se začudil.

Vrv se je še tesno ovijala vratú, obraz pa ni bil nič izpremenjen. Tako sivkasto bled, tako mrk in miren je bil kakor prej; samo oči so bile napol odprte, bele in mrtve in ustnice so bile nabrekle.

»Kaj bi z njim?« je vprašal tovariš. »Glej njegove roké!«

Na rokah se je poznala nekrščanska smrt; zelo otekle so bile, kakor nabasane z nečisto krvjó; in človeka, ki bi jih ugledal, bi obšla huda misel: »Ta ni prejel svetih zakramentov!«

Natanko nad skrinjo je bila špranja v skali in v špranjo je bilo zabito poleno.

»Tam je storil!« je zašepetal fant in zobjé so mu šklepetali.

Kje so bile moje žalostne misli, Bog vedi; za rame sem držal človeka z obema rokama, kakor je slonel ob zidu, in sem mu gledal v obraz. Zazdelo se mi je, da je zgenil trepalnice in zrahljal sem vrv.

»Zakaj si to storil?«

In zazdelo se mi je, da so se zgenile ustnice ter se nasmehnile, s čudno pomilovalnim in sočutnim smehljajem. Nasmehnile so se, izpregovorile niso več; in v tistem trenutku sem čutil natanko, da se je zgenila rama pod mojo roko in da so se prsi tiho vzdignile.

Strmel sem mu v obraz, ki je bil ves miren in zadovoljen, in sem poslušal.

Zdaj je konec!« sem se okrenil iz sem izpustil njegove rame.

»Kaj še ni bil mrtev?« je vzkliknil fant in je prebledel.

Ne vem, zakaj je bila takrat tolika bolečina v mojem srcu, tolika... kakor da sem bil jaz sam omahnil, udal se sramotno, izlil v pesek klaverni ostanek svoje moči... zakaj sem čutil toliko bolečino v tistem trenutku, ko sem spoznal, da se on ni udal, ki je slonel ob skali z mirnim obrazom in zateklimi ustnicami...

Stopila sva iz jame, iz grmovja. Pred nama hladen mrak, tišina; tam v visokih durih, med skalovjem, je še sijalo solnce, se je lesketala vas iz daljave.

»Kaj bi zdaj z njim?« je prašal fant, moj prijatelj Peter; solzé so bile v njegovih očeh, bos, ubog in ves potrj je stal pred mano.

»Zdaj je mrtev, treba ga bo torej pokopati, kakor se spodobil!«

Vrnila sva se v vas in sva se napotila naravnost proti župnišču. Peter je ostal zunaj pred ograjo, ker si ni upal dalje, jaz sem stopil na dvorišče, posuto z lepim belim peskom.

Župnik je stal na pragu, debel, golorok in gologlav, in je kadil iz dolge turške pipe.

»Jakob je umrl!« sem ga ogovoril.

Gledal mi je v obraz, potegnil je iz pipe in je puhnil dim visoko v zrak.

»Jakob?«

»Umr! je!«

Potegnil je vdrugič, zakrožil je ustnice in je puhnil dim počasi prédse, kakor da bi premišljeval.

»Kako pa je umrl?«

»Obesil se je.«

Puhnil je dim nenadoma vame, iztegnil je roko in pipo in je strmél.

»Obesil se je!« sem izpregovoril tiše in sem povésil glavo.

Župnik pa se je takoj pomiril.

»Saj ni bilo mogoče drugače, kakor da se je obesil. Razbojnik je razbojnik in če bi se sam ne bil obesil, bi ga obesili drugi . . .«

Pokimal je in se je okrenil proti veži.

»Ampak zaradi pogreba!« sem zaklical.

Ves začuden me je pogledal, nasmehnil se je, zmajal je z glavo in je šel.

Osramočen in potrít sem se vrnil na ulico.

»Brez zvonjenja?« je vprašal Peter.

»Brez zvonjenja.«

»In brez gospoda?«

»Brez vsega!«

Tiho sva šla dalje, nenadoma pa je Peter postal in oči so se mu zasvetile. Čudno se mi je zdelo, kako je bil v tistem trenutku podoben mrtvecu, ki je ležal na skrinji. Prav tako siv in bolan je bil njegov obraz in celo njegove ustnice so bile otekle.

»Čemu pa sva šla tja?« je zaklical. »Saj ni potreba ne zvonjenja, ne gospoda. Brigal bi se bil Jakob za gospoda in za zvonjenje! Smejal bi se! Če pred smrtjo ni maral človeka, zakaj bi ga blagoslavljali po smrti? Smešno bi bilo in nespametno!«

»Pa si se ga bal, ko si mu stal pred mrtvim obrazom!«

»Nisem se ga bal, njega ne!« je povésil glavo.

In ko sem molčal, je izpregovil vdručič, resno in tiho.

»Njega se nisem bal!«

Bos, dolg in suhoten je stopal poleg mene, zmirom pol koraka za mano.

»Nisi se bal, pa si trepetal, kolena so se ti tresla!«
Nenadoma je stopil hitreje, pogledal mi je v obraz in jaz sam sem povetil glavo.

»Zakopati ga bo treba, ker je naš brat!« je zamrmral Peter.

Napotila sva se k županu; Peter je ostal na cesti, jaz sem stopil v vežo.

Zelo prijazno me je pozdravil debeli župan; rdeča radost mu je sijala z lic. Komaj sem sedel za mizo, je prinesla dekla visoko steklenico vina.

»Tako je, gospod župan: Jakob je umrl.«

»Mi pa živimo!« se je zasmel župan in je vzdignil kozarec.

»Jakob, sem rekel!«

»Kakšen Jakob?«

»Tista nesreča!«

Na mizo je postavil kozarec in njegov obraz je bil nenadoma ves resen; stisnil je ustnice in strnil obrvi.

»Obesil se je; nocoj se je obesil!« sem razložil. In nenadoma se je zjasnil resni obraz.

»Hvala Bogu!« je zavzdihnil, nato pa se je od srca zasmel.

»Vendar je bil še nekoliko pošten človek, ta Jakob! Zakaj nima vsak tat in razbojnik te pametne misli, da bi se obesil sam, namesto da bi se dal na tuje stroške obešati? Glejte, zdaj imamo v kehi troje vagabundov — žró in žró, kradejo nam denar! Zakaj se ne obesijo? Nalašč sem bil dal zabiti žebelje v zid in tudi vrví, jako močne vrví leže tam na tleh. Ampak nihče se ne obesi; narobe, tam sedi kanalja, smeje se in se redí!«

Pil je in je izpil.

»O Jakobu sva govorila, župan!«

»Sva govorila! Kaj je z Jakobom?«

»Obesil se je!«

»Zadnji čas je bil! Saj je kradel kakor lisjak; razbojnik je bil, božja šiba!«

»Ampak treba ga bo zakopati; človek je bil!«

Hitro je izpil župan in je vstal.

»Mene le kar pri miru pustite s to stvarjo!«

»Kdo ga bo zakopal?«

Od zlovolje mu je zardel široki obraz.

»Kdor hoče! — Kaj zato ste prišli k meni? Mislil sem, da mi nameravate povedati kaj kratkočasnega. Vi ste tudi eden izmed tistih, ki ... čemu pa se brigade zanj? Kaj je vaš brat?«

Odprl sem usta in že so mi vztrepetale ustnice, da bi odgovoril: »Moj brat je, kakor nihče drugi na svetu. Po srcu mi je brat in po žalosti!«

Vstal sem in sem šel proti durim.

»Kaj bo z njim? Tam leži.«

Župan je skomizgnil z rameni.

»Naj segnije!«

Šel je po veži in se ni več ozrl.

Zasmejal sem se, ko sem stopil na ulico.

»Midva ga bova pokopala, Peter, midva sama! Zvonila mu bova in pela mu bova pesmi!«

»Kaj neče?«

»Neče; in prav je storil, da neče! Saj ni njegov brat!«

Peter mi je pogledal v oči, napol vprašujoč, napol prestrašen, in tudi jaz sem mu pogledal naravnost v obraz in sem mu odgovoril z očmi.

»Tako je! Midva ga bova pokopala, zakaj najin brat je in drugega nikogar!«

Molčé in naglo sva stopala po beli cesarski cesti, kakor da bi se nama mudilo. Solnce je bilo zašlo za

hrib, vsi holmi so bili še svetli in nebo je žarelo lepše nego podnevi; iz senc, ki so legale v dolino, se je vzdigala vas v rezki, bleščeči beloti.

Očitno je bilo, da je Peter veliko mislil, zakaj izpregovoril je nenadoma.

»Krščansko ga je treba zakopati! Tam ne bo ostal, ne sme ostati tam...«

Še hitreje je šel, globoko sklonjen, in je izpregovoril s čisto otroškim, jecajočim glasom, kakor da bi ga bilo sram.

»Dolčas bi mu bilo tam... siromaku... bratu...«

Ob križpotu sva postala obadva in obšla me je krščanska misel.

»Še tja pojdiva, še k tisti ženski. Pošteno ji je dajal vsak mesec bajok za tisto luknjo; ženska je in usmilila se ga bo, vsaj zdaj ko je mrtev in ne krade več!«

Šla sva in sva prišla do velike hiše, z visokim zidom obzidane, trdnjavi podobne. Peter je ostal za zidom.

Preko vrta, preko prostranega dvorišča sem šel, po visokih stopnjicah, in sem potrkal na duri.

»Kdo prihaja ob tem poznem času?«

In stopil sem v izbo k gospé, ki je sedela v naslanjaču, črno oblečena, suhotna, gubava.

»Was führt Sie zu mir?«

Nateknila je naočnike.

»Jakob je umrl.«

»Kakšen Jakob?«

»Tisti Jakob, ki je stanoval v brlogu in plačeval bajok.«

»Trinel«

Ko je zaklicala to čudne imé, je prišla dekla.

»Brlog je prost; naj pogleda Janez, če bi ga kdo hotel; bajok je bajok.«

Dekla je šla.

»Kdo ga bo zakopal?« sem prašal.

»Ni mi v sorodstvu!« je odgovorila in me je pogledala srepo iznad naočnikov.

Priklonil sem se in sem šel.

»Kako? Ali mu bo naročila velik pogreb?« je prašal Peter za zidom in zdelo se mi je čudno, da je bil vzburjen in da se je tresel.

»Stoj!« sem se domislil, nenadoma. »Ali je plačal zadnji bajok?«

Peter je pomislil.

»Ne, ni ga plačal!«

»Teci, Peter, teci, in plačaj bajok!«

Peter je tekel in se je takoj vrnil.

»Kaj je rekla?«

»Danke!«

»Zatorej, Peter, pojdeva zdaj naravnost k njemu. Plačala sva mu stanovanje, zato imava pravico do njega in do njegove hiše!«

Zavila sva ob holmih, ob skalovju in sva stopila v lepo hladno noč. Samo nad nama je bila svetloba; nad to nočjó, ki je molčala vse okoli naju in v najinih srcih, je bilo nebo čudovito svetlo; veliko večje so bile zvezde, nego drugje, veliko žarnejše; nebo samo je bilo čudno svetlo; zdelo se mi je, da se je v svoji vesoljnosti tiho premikalo, kakor neizmeren oblak, in da se prikaže kmalu, kadar se nagne do obzorja ta brezkončni obok, nekaj groznega, tako velikega, kakor ne more slutiti srce samo v svoji bojazni...

Vlažen hlad je ležal v kotlini; skozi visoka vrata med skalami sva videla svetli svet, v neizmerni, nedosegljivi daljavi, kakor sanje. Zamolklò je šumelo pod zemljo, pod nama; ob tem žalostnem šumenju je bila tišina še globlja, resnejša, smrt oznanjujoča. Stopala

sva tiho, po prstih, kakor hodi človek v mrtvaški izbi, da bi ne zdramila njega, ki je spal.

Oprezno sva razmeknila grmovje in sva stopila v brlog.

»Ali imaš svečo, Peter?«

»On sam jih je imel; tam so v culi, pod skrinjo!«

Ob skali je ležala cula, raztrgan predpasnik brez trakov, in v culi je bilo Jakobovo bogastvo. Knjige, ki jih je najrajši bral in ki so bile že vse blatne in razcefrane: »Pavliha«, »Lažnjivi Kljukec«, »Vitez don Kišot«, in kup papirjev, ki jih je bil iztrgal iz različnih drugih knjig, ali ki jih je našel na cesti, ali pa jih ob blagem slučaju ugrabil šolarju, ki se je vračal iz vasi po samotni stezi. V culi je bilo še pol klobase, kos kruha in par lojevih sveč.

Pognila sva plahto na tla, ob steno, in sva položila mrtveca nanjo; tam je bila zmirom njegova postelja, vsako noč je ležal tam in tiho so mu kapale mrzle kaplje na telo, na obraz. Pod glavo sva mu položila culo s knjigami, roke sva mu sklenila na prsih, kakor se spodobi. Nato sva prižgala svečo in sva jo postavila k njegovemu vzglavju; ob dolgem, nemirnem plamenu se je svetil njegov zatekli obraz kakor od trdegā, sivega ila; ustnice, široke in debele, so se smehljale še zmirom, oči pa so ležale v globokih črnih jamah in obrvi so bile trde in resne.

Sedela sva na skrinji, gledala sva nanj in sva molčala dolgo. Petra je obšla čudna misel in izpregovoril je šepetaje.

»Ne razpela ni, ne soli in blagoslovljene vode, in tudi nikogar ni, da bi molil . . .«

»Kakšna bi bila molitev, da bi je bilo veselo njegovo srce?«

Dim plamena je napolnil brlog s težkim vzduhom; trudna, topa žalost je legala na srce.

»Kako čudno se mi zdi, kakor sanje!« je šepetal Peter in je strmel kakor učaran mrtvecu v obraz. »Tam leži; tak je njegov obraz, kakor obraz drugih ljudi, pil je in jedel, vse je želel in mislil kakor drugi ljudje... in vendar jim ni podoben, še manj jim je podoben kakor žival, kakor pes na cesti, ki sliši besedo in jo razume in uboga... Tako je drugačen, tako jim je tuj, da ga še zakopati nečejo... kakor ne pride nikomur na misel, da bi šel za pogrebom psa, ki je poginil na cesti... Tam se še sveti, skozi grmovje; toda tako daleč je tisti svet, se mi zdi, tako bajen in nedosegljiv, kakor nebesa... Tako daleč zanj in za naju...«

Prva sveča je dogorevala, pozno je že bilo; za grmovjem je ugasnila večerna svetloba; zdaj je pač že legel mrak tudi na vas, na tisti daljni svet.

Hladno je bilo v brlogu; Peter je vztrepetal in se je stisnil k meni.

»Ali ti je mraz, Peter? Ná suknjo, ogrni se!«

»Ni mi mraz. Toda veš, kaj sem mislil prav v tem trenutku? Da bom tudi jaz tako ležal nekoč, da bom ležal v brlogu na tleh in me ne bodo hoteli zagrebsti. Če bo tudi takrat prišel blag človek, da bi bdel ob moji zadnji postelji? Če bo tudi ob mojem vzglavju gorela sveča, ali če bom spal čisto sam, v temi in tišini? Zdi se mi, da bi tako ne mogel spati, da bi se zdramil...«

»Ne boš spal sam, Peter... tudi k tebi bo prišel prijatelj, prižgal bo svečo ob tvojem zglavju in bo bdel vso noč. Ni jih malo na svetu; poznajo se od daleč, iščejo se in se ljubijo med seboj.«

Noč je bila zunaj, svetlejšje je gorel plamen.

Petru se je dremalo; naslonil se je ob mójo ramo, molčal je in je strmel z velikimi očmi mrtvecu v sivi obraz.

»Glej, Peter, sveča dogoreva in bo kmalu utonila v blatu. Ne prižigaj druge, dolga je še noč, dolgo bova še bdela. Da ti ne bo dolgčas in da te ne bo strah, poslušaj povest . . .«

II.

Tisto jutro po porodu je sedela mati na postelji, ob znožju. Njen obraz je bil lep, toda upal in truden, črni kolobarji so se vili okoli očí. Mirno je sedela, kakor od kamna in je strmela na novega človeka, ki se je zvijal v plenica, živa kepa rdečega, zgrbljenega mesá.

»Nesrečal« jo je prešinilo po vsem bolnem telesu.

»Nesrečal« je izpregovorila naglas, novemu človeku v lice; in v tistem trenutku je bila zapisana in potrjena njegova usoda za vse večne čase; ni je bilo več sile ne na zemlji ne v nebesih, ki bi izbrisala, kar je bilo takrat zapisano in potrjeno.

To je bilo zapisano: prišel je človek na svet, proti postavam, pravicam in mislim tega svetá. Ob svoji prvi urji, že samo zató, ker je prvikrat dihnil ta tuji-zrak, se je pregrešil zoper misli, postave in pravice. Z vsakim nadaljnim dihom; z vsako mislijo in besedo, z vsako rádostjo in bridkostjo bo večji njegov greh. Še izpregledal ni in že so bile uprte nanj očitajoče, sovražne oči: prišel si nepoklican in nepoklican boš ostal na vse večne čase.

Tako je bilo zapisano; mati sama je zapisala na steno z dolgo, suho, belo roko.

Strmela je nanj; njene misli so bile kakor težka, temna meglá, ki se vlačí trudna nad močvirjem.

»Kaj bi s teboj? Zdaj je bilo še življenje, še zadnjič je bilo, še včeraj, in zdelo se mi je, da bo tako za zmirom, brez konca. In nenadoma je minilo; ena sama noč in minilo je. Zato ker si ti prišel. Prišel si nezaželen, nepoklican, in nenadoma je minilo življenje. Kdo si, da mi motiš mojo radost? In kdo sem jaz, da sedim ob tvoji postelji in jokam, namesto da bi bilo veselo moje mlado srce? Ne kriči, duša!«

Sovraštvo se je zalesketalo v njenih očeh. Drobno rdeče telesce se je zvijalo v plenicah, nerodno so se vzdigale tenke smešne rokce, obraz se je kremžil in je bil ves starikav.

»Ne kriči! Kaj bi rad pil? Dala ti bom, da boš pil!«

Izpregovorila je polglasno, njene ustnice pa so se tresle in obraz, kakor je bil bleđ, je prebledel.

»Dala ti bom, da boš pil!«

In je vstala, opotekala se je po tesni izbi, suha, upognjena.

»Da boš pil!«

Ozrla se je nanj. Sredi mračne, tesne izbe je stala, kuštrava in bosa, oči brez luči. Stala je, glavo globoko sklonjeno, v roki je držala tanko steklenico. In njeno telo je bilo mirno kakor kip in lep je bil njen obraz.

»Kamor pojdem, pojdeš ti z mano, težka veriga na obeh mojih nogah. V vseh mojih mislih boš ti, kakor noč boš nad njimi. V ječo bom zaklenjena in ti boš moj stražnik in mi nikoli ne boš odprl duri!«

Sklonila se je bliže k njemu.

»En sam požirek boš izpil, meni in sebi v blagor!«

Odprle so se duri in v izbo je stopila debela, starikava ženska s sladkoprijaznim in zelo sirovim, kakor od greha omadeževanim obrazom.

»Kako je danes?«

Mati je vztrepetala.

»Slabo je . . . Pravkar, še v tem trenutku, sem sanjala hude sanje . . .«

Ženska ji je vzela steklenico iz roke, poduhala je, pokusila z dolgim požirkom ter zacmokala z ustnicami. Nato se je ozrla na mater, na otroka, in zopern smehljaj ji je zasenčil široki obraz.

»Kaj z žganjem ga boš dojila?«

Mati je povabila glavo in je molčala.

»Nisi še zdrava, zato so tako blodne in nespa-
metne tvoje misli . . . Žganje bi mu dišalo iz ust . . .
oddaleč bi zaduhali ljudje, ne bilo bi šele treba, da
bi iskali . . .«

»Hude sanje so bile!« je zašepetala mati in mrzel
pot se ji je izlil v curku na čelo in senca.

»Kaj sanje! Dobra misel je bila, ampak . . . tako
se ne sme storiti . . .«

Ženska je stopila k postelji, mati pa se je sklonila
in je zaščitila otroka z obema rokama.

»Kaj se me bojiš?« se je zasmejala ženska. »Ne
bom se ga doteknila, nimam takih hudih sanj!«

Obedve sta molčali. Mati je vstala, zavila in po-
vezala je otroka in tudi obraz mu je zakrila z belim
pajčolanom.

»Pojdem.«

»Kam pojdeš?«

»K materi . . . peš pojdem. Tam naj ostane; ali naj
živi, ali naj umrje, hudó mi je storil za ta in za oni svet.«

»Zdaj ne pojdeš. Solnce sije in ljudje so na
cesti. Spoznali bi te in bi te izpraševali.«

Sedla je na posteljo in je skrila obraz v dlaní.

»Zvečer pojdem . . . da bi že bil večer!«

In ko se je nagnil dan, se je napravila mati na
težko pot. Okoli glave si je ovila črn pajčolan, ogrnila

si je dolgo sivo ruto in je skrila pódjno drobni živi sveženj.

Mračilo se je, ko je stopila na ulico. Hitela je tik ob hišah, v temnejši senci in je gledala v tla, da bi je ne pozdravil znan obraz. Trudna je bila ob prvih korakih, noge so bile kakor zlomljene v stegnu in so se šibile; pusto in težko ji je bilo v glavi, oči niso videle razločno, gledale so kakor skozi umazano steklo.

Komaj je prišla na široko cesarsko cesto, na polje, tedaj je sedla na kamen ob poti, da bi si odpočila. Višje in svetlejše je bilo nebo nad poljem nego nad mestom; toda od juga so se spenjale visoke tihe sence in so pile luč, ki je ugašala.

»Da bi še dospela pred dežjem, pred nočjo!« se je prestrašila mati. V svežnju se je zgenilo, zajecalo je tiho. Vzela je sveženj v naročje, v obe roki, in ga je zibala narahlo.

»Molči, molči, kmalu bova doma!«

Pridrdral je voz nasproti, zašibile so se ji noge od strahu in skrila je sveženj pod ruto. Šla je dalje s hitrimi koraki; če je srečala človeka, je povescila glavo; zamrmrala je nerazumljivo, ko jo je pozdravil kmet, ki je stal na pragu: »Bog daj dober večer! Kam tako naglo?«

V tistem trenutku, ko je kanila prva težka kaplja, je stala sredi tihe, somračne samote. Visoki črni jagnedi so se spenjali ob poti, na desno in na levo, do nočnega obzorja, mrtva ravan.

Sklonila se je, pokleknila je in je položila sveženj na tla kraj jarka.

»Zaspi! Bolj mirno boš spal nego bi spal kdaj v življenju, in tudi meni boš dodelil, dobrotnik, mirno spanje!«

Odvila je drobno glavó in je pokrižala zgrbljeni, rdeči obraz na čelu in na ustnicah; tudi na prsi, na

plenice je napravila znamenje križa. Nato je narahlo vzdignila sveženj. Globok je bil jarek, umazana voda je tekla na dnu. Že so se razmeknili prsti, da bi izpustili, ko so se odprle rjave, še polslepe oči in se je izvil iz drobnih prsi tenek, bolesten glas. Pritisnila je k prsim živi sveženj in je vztrepetala od groze.

»Bog mi odpusti... samo hude sanje so bile...«

Hitela je dalje; pajčolan se ji je odvezal na glavi in je frfotal v vetru.

»Hej, žena, noč je že in deževalo bo! Stopi na voz!«

Došel jo je bil težek kmečki voz; ni ga slišala in tudi bi ga ne bila videla. Voz je bil visoko obložen z vrečami, spredaj je sedel čokat, postaren kmet.

»Bog povrni, nimam več daleč!«

»Nikogar ne sili Bog v nebesa!« je odgovoril kmet, pljunil je zlovoljen na cesto in je pognal.

Stala je trudna ob poti in je gledala za vozom s poželjivimi očmi.

»Vsaj do bližnjice, vsaj kolikor je še cesarske ceste, bi se peljala rada. Odpočila bi si in bi šla lažje. Ampak v tistem trenutku, ko bi stopila na voz, bi zajokal otrok. Kakor zapisano je, da bi zajokal. In bi vprašal kmet: Kaj pa nosite, mati? — Otroka prenašam; porodila sem včeraj, neomožena!« ...

Niso padale več redke težke kaplje; nebó, vse sivo, se je bilo nagnilo globoko k zemlji in pršilo je enakomerno in zmeraj gosteje. Lasje so bili premočeni in so se prijemali čela, ruta je ležala težko na trudnem, upognjenem životu.

»Zdaj si miren, otrok, zdaj molčiš! Ampak komaj bi se ustavila, komaj bi te položila na to mokro zemljo, bi odprl oči in bi zajokal, zato da bi z grozo presunil moje srce. Ne položim te na tla, ni treba, da bi odprl

oči in da bi zajokal. Ponesem te do konca, tebi pa bodi zapisano v dušo na vse večne čase, kako sem te nosila to noč. Veliko je bilo moje trpljenje zaradi tebe; vzemi še ti svoj delež!»

Sveženj se je zganil pod pazduho, zvil se krčevito, kakor črv, ki stopi noga nanj. Duša, še ne zdramljena, je občutila težo križa, ki se je bil zvalil nanjo, vztrepetala je v slutnji trpljenja.

Bližnjica je bila ozka, blatna steza, ki se je vila preko močvirnega polja; čez široke, z umazano, črno vodo napolnjene jarke so bile položene spolzke brvi, ki so se zibale pod nogo. Sredi brvi, nad jarkom, podobnim šumečemu potoku, je postala in je gledala v črno vodo; že se je zibala brv pod njo, zdelo se ji je, kakor da stoji na hitečem vozu.

»En sam korak in končano bi bilo moje in tvoje trpljenje. Prostrano je polje in tiho, ne vidi nič in ne razodene; spomina bi ne bilo za nama. .«

Vdrugič se je zvalo in je zadrgetalo drobno telo, tenek glas je zastokal izza pleníc.

Pobegnila je z brvi, bežala je preko polja kakor pred zlim človekom, ki se je bil dotaknil njene rame z nečisto roko.

Pritisnila je otroka k prsim.

»Ti si prosil za naju obadva; ti si prosil, da ostane križ na najinih ramah. Nosil boš svoj križ, kakor si si ga izprosil!»

Luči so se svetile iz temè; kraj močvirja je visela ob holmu blatna vas.

»Odprite!»

Potrkala je s pestjó na vrata.

Tam ni bilo več luči; vrata so bila zaklenjena.

»Kaj si ti, Anka?»

Okno se je odprlo in zaspan glas je zaklical na ulico.

»Odprite!«

Potrkala je vdručič; njene noge so bile kakor iz testa in so se krivile k tlom; tudi roke so omahovale in život je klonil globoko.

V oknu se je zasvetila luč, copati so drsali po veži in škripaje so se odprla vrata.

»Kaj si ti, Anka?«

»Jaz sem!«

Stopila je v izbo, sedla je na klop pri durih in je položila sveženj poleg sebe.

»Kuhajte kavo!«

Za njo je prišla starikava ženska v platnenem spodnjem krilu, zavita v dolgo ruto; njeni rjavi, zgrbljeni obraz je bil zaspan in zlovoljen.

»Pozno si prišla! ... Jezus Marija! Kakšna si? Odkod si prišla?«

Sklenila je roke in je strmela na hčer, ki je sedela sključena na klopi, komolca uprta ob kolena, obraz v dlaní, premočena in blatna do pasú, v lica blede in upala kakor mrtvec, mokre črne lasé globoko na čelu.

Ni se ozrla na mater, iztegnila je roko in je pokazala na sveženj.

»Náte!«

»Kaj si prinesla!«

»Otroka!«

Mati je strmela molčé, z velikimi očmi in odprtimi ustmi. Naposled je sklenila roke nad glavo in je zakričala.

»Jezus! Jezus! Jezus!«

Anka se ni zgenila; tudi njen glas je bil miren.

»Ne kričite, mati, da ne bodo slišali ljudjé!«

Mati je hipoma utihnila, iz oči pa so se ulile solzé.

»Tudi ne jokajte nikar! Lačna sem in trudna, kuhajte kavo!«

In solzé so hipoma usehnile. Globoko je zavzdihnila mati, zavila se je tesneje v ruto in je šla v kuhinjo.

Ko se je vrnila v izbo z vročo dišečo kavo, sta sedli obedve za mizo; molčé sta srebali kavo in strmeli na sveženj, ki je bil ostal na klopi in se ni genil.

»Zdaj spi!« je izpregovorila mati.

»Mislim, da ne spi! Zmirom je tako miren, dokler —«

Anka ni izgovorila do konca; umolknili sta; lomili sta kruh in pili kavo.

»Kaj boš zdaj, Anka, kaj boš z njim?«

»Storite po svoji misli; nesite ga v hribe. Do polpota sem ga nosila, nosite ga dalje!«

Obedve sta se ozrli nanj s sovražnimi, zlovoljnimi očmi.

»Zakaj ni umrl?« je izpregovorila mati počasi in tišje in je gledala na mizo.

Anka je povesila glavo.

»Mislila sem, da bo umrl.«

Mati je postavila čašo na mizo; govorila je zelo tiho, toliko da so se premikale ustnice.

»Lahko bi bil umrl... Lahko umrje tak otrok... še ne živi, ni še izpregledal... zanj še smrti ni... Lahko bi bil padel v jarek... tam na polju...«

Anka je nagnila glavo do mize, trudna je bila, zatisnila je oči.

»Tudi jaz sem imela hude sanje...«

Mati je izpila kavo, naslonila se je ob zid in je oprla lice ob dlan.

»Hude sanje... To niso hude sanje, deklè! Nocoj ne bi bil greh; ne to noč... tam je košček mesá, košček živega mesá.... brez krsta, brez vere in

duše . . . Jutri bi bil morda greh . . . zares bi bil greh
čez mesec dni . . . »

Trd in miren, kakor iz grče izrezan je bil njen obraz.

»Ali si hodila peš?«

»Vso pot.«

»Po cesarski cesti in čez polje?«

»Sama.«

»Zakaj nisi storila, da bi bil konec nesreče?«

Počasi je vstala Anka.

»Mati, posteljite mi posteljo! To noč bom spala
domá, jutri pojdem. Tudi vi vstanite še pred zoro in se
napravite na pot. Tam naj živi, sebi in meni v nesrečo . . . »

Legla je na posteljo. Mati je stopila k otroku in
je stala molče pred njim.

»Upihnite luč, mati! Bog je odločil, ko sem stala
sredi brvi. Živel bo, kakor mu je usojeno . . . sebi in
meni v nesrečo . . . »

Zaspala je; kakor kamen ji je ležalo na prsih,
kakor obroč okoli čela; težko, trudno spanje je bilo
podobno omotici.

Rano, še pred zoro, se je napravila mati v hribe
z živim svežnjem v naročju. Po dežju je bil zrak čist
in svež, pot pa je bila razmočena in blatna.

»Kdo bi vedel?« je premišljevala mati, ko je šla
skozi mračen smrekov gozd. »Kdo bi videl? Kdo bi ga
iskal in kdo bi ga našel? In če bi beraško deklè na-
biral suhe veje in bi našlo sveženj pod grmom, pod
mokro steljo: Čegav je otrok? Kdo ga je skril in za-
kopal? Nikoli bi ne bilo odgovora. Tako se je zgodilo
lani, ko so našli človeka ubitega, z odrezano glavo.
Kdo je bil siromak in kdo je bil morilec?«

Stopila je s poti v stran, pod košato črno smreko.
In komaj je stala pod smreko, je zastokalo izza plenic,
se je zgenil živi sveženj.

Mati se je pokrižala od groze in je hitela dalje.

»Bog je z njim! Vse misli vidi, greh vidi, še preden je storjen!«

Prišla je h kmetici. Sedeli sta za mizo in sta zajemali iz latvice kislo mleko. Otroci so kričali v veži.

»Nesreča je!«

»Nesreča!«

Od tistega jutra je ostal sveženj v hribih. Dolgo časa, dolge mesece je kričal in bolehal. Toda naposled, ko že ni bil več v svežnju, je otrok shodil in je bil rdeč in krepak. Zakaj kljub vsem naravnim postavam in kljub pravici živí najdalje in se razvija najkrepkeje tisto, kar je nepotrebno.

Rdeč in krepak je bil, dokler se ni prvikrat stisnil v kot ter zajokal naskrivoma. S prvimi tihimi solzami seže v srce spoznanje, seže najprej grenko čustvo osamljenosti.

»Kdo je klatil? Vsa jablan je obrana, še veje so okleščene!«

»Nesreča je klatil! Pankrt je klatil! Kdo bi drugi?«

On ni klatil, toda bil je tepen. Takrat se je stisnil v kot in je zajokal.

»Nisem klatil in sem bil tepen. Toliko jih je, morda so vsi klatili, vsi razen mene, pa nobeden ni bil tepen. Še vprašali me niso, če sem res klatil... Zakaj so jezni name? Kaj sem jim storil?«

Zvečer je šel in je oklatil jablan, ki je stala ob poti, tako da so ga videli sosede.

»Klatil bom, zato da bom vedel, čemu me tepó!«

In že drugi dan je bil njegov obraz resen in upal, njegove kretnje so bile težje, umerjene, govoril je malo in gledal je v tla, smejal pa se ni več in tudi igral se ni.

»Kaj hodiš, Nesreča, kakor pošast?« so ga zmerjali sosedje in so gledali za njim; ko je bil daleč, se je okrenil, pobral je kamen in ga je zalučil.

»Ná, da boš vsaj vedel, čemu si mi rekel pošast!«

Podili so se otroci po travniku za vasjó. Tudi Jakobu je zaigrala kri, zasmeljal se je in je stopil médnje.

»Nesreča!«

»Pankrt!«

Prijel je tega, zvrnil ga v jarek, zgrabil onega, pahnil ga vznak.

»Da boš vedel, kdo je nesreča in pankrt!«

Šest let mu je bilo takrat, ko se je branil svoji usodi, zapisani in določeni od začetka.

En sam strah je bil takrat v njegovem srcu, tako velik, da za drugo misel ni bilo prostora.

»Kadar boš dopolnil šesto leto, pride voz in peljal se boš v mesto. Same hiše so tam, sedel boš v zaklenjeni izbi in se boš učil.«

Vsa strahota je bila v besedi »zaklenjen«. Štiri gole stene, mrak, tišina. In tam, tam daleč se razprostirajo travniki, neizmerni, živi in veseli v svoji brezkončni samoti; tam se človek skrije, nihče ga več ne vidi nego Bog, in vsa bridkost izgine. In tam, tam daleč se narahlo ziblje rumeno polje, ob jarku leži človek in gleda v nebó in je sam kakor klas, ki se ziblje narahlo med legijoni, in nič žalosti ni več v srcu . . .

»Jakob!«

Skrij se, beži!

Bežal je v polje, bos in gologlav, s kuštravimi, v vetru vihrajočimi lasmi. Skril se je v polju kakor zajec, skočil je v jarek, sključil se je in poslušal napeto; srce je trepetalo v silnem strahu, kakor pred smrtjo samo.

»Črn voz je bill« ga je spreletelo.

Žito je šumelo nad njim, toda slišal je natanko, kako so se bližali koraki po stezi. Čisto blizu so že bili in sključil se je še niže, skril je glavo med kolena.

»Naj kličejo, ne bom se oglasil!«

»Jakob!«

Zastalo mu je srce, zastale so misli.

»Nesreča!« je zaklical nekdo in se je zasmel. Jakoba je spreletelo.

»Tuj glas je . . . tujec je in me žali!«

»Skozi žito je bežal, tod je bežal, pozná se!«

Obraz se je pokazal nad njim, širok, bradát moški obraz.

»Vstani, Jakob, pojdi z nami! Nič hudega ti ne bomo storili!«

Branil se je z obema rokama, grizel je in kričal. Zvezali so mu roké, nesli so ga v vas in so ga položili v črni voz. Od útrujenosti in bridkosti je Jakob zatisnil oči, zavzdihnil je in vse misli so nenadoma izginile.

III.

Peter je slonel ob moji rami, vztrepetal je časih, kakor od mraza; nenadoma je zajokal in me je objel okoli vratu.

»Kaj te je strah, Peter?«

»Tudi jaz, prijatelj, tudi jaz . . . «

Ni govoril do konca, zastokal je in je pritisnil lice na moje prsi.

»Zdaj prižgi svečo, Peter, zdaj je čas. Pozno je že, polnoči je že morda. Prižgi svečo!«

Peter je vstal, prižgal je svečo in jo je postavil k zglavju mrtveca.

»In zdaj stopi tja, Peter, vzdigni mu glavo, odveži culo in vzemi tiste papirje . . .«

Peter je vzdignil mrtvecu glavo, odvil je culo in je iskal.

»Tiste papirje vzemi, ki so zraven Lažnjivega Kljukca; s črnim trakom so prevezanil«

Našel je papirje in je položil na culo mrtvo težko glavo.

»In zdaj sedi k meni, Peter, in se nasloni ob mojo ramo! Sveča gorí, ne bo ti dolgčas in ne bo te strah . . .«

Peter, spoštuj te papirje, kakor so umazani in posvalkali! Te črke, ki so tako nerodno pisane, so vredne spoštovanja; vsaka posebej je spoštovanja vredna. In če bi nič drugega ne bil napisal, nego povest o Pavlihi in o lažnjivem Kljukcu . . .

Toda napisal je nekaj drugega, Peter! . . . Midva, ki sva njegova brata, lahko bereva to stvar. On sam mi je rekel nekoč, da jo je napisal zame in zate. Ni vedel, koliko nas je . . .

Peter je vztrepetal in me je objel z obema rokama.

»Ni treba, ni treba, da bi bral. On sam, kakor tam leži, mi je povedal zadosti . . . mnogo mi je ukazal. Zdaj leži tam, nečem, da bi mi ukazoval s temi sivimi ustnicami!«

»In ti ukazuje! — Poslušaj, Peter, prej pa vzemi svečo in jo pomakni bliže, na skrinjo jo postavil« —

Jaz se pišem Jakob Nesreča. Zategadelj, ker hodim po zemlji kakor smrt. Trava ne raste več, kamor stopim.

Jaz sem tat in razbojnik. Oboje posili. Ljudje me ne marajo drugače. In če bi šel med poštenjake in bi ne kradel več in nič več ne ropal, bi me ubili.

Jaz sem Antikrist. Nisem birman, ne hodim k spovedi, ne k obhajilu. Če bi prišel k maši, bi me pognali

iz cerkve. Zato sem Antikrist, ker ga rabijo; dolgčas bi jim bilo pač brez Antikrista.

Jaz sem lenuh, zakaj moje delo ni blagoslovljeno. Brazda, ki bi jo izoral, bi ne rodila; jablan, ki bi jo cepil, bi se posušila.

Jaz sem Jakob Nesreča, sovražnik in šiba vseh ljudi, zato ker sem njih prava podoba. —

»Kako ti je všeč, Peter, to pisanje?«

»Ne beri dalje!«

»Ta papir je najbolj posvalkan; popisal ga je zgodaj, ko je bil še otrok.« —

Ko so me pripeljali v mesto, sem videl svojo mater. Moja mati je lepa gospá. Klobuk ima na glavi, na rokah ima bele rokavice. »Fej, to je kmečki fant, še govoriti ne zná!« je rekla. Jaz pa sem si mislil: »Že znam govoriti, toda pred tabo ne bom govoril, če si taka!« — »Tatinski je in razbojniški!« je rekla ženska, ki je prišla z menoj. Mati mi je dala cukra, potegnila me je za lase in je šla.

Samo toliko se spominjam na svojo mater. Vem še natanko, da je bil njen obraz zelo lep; bela so bila lica, oči pa so bile črne in velike. Časih, ponoči, ko sem bil žalosten, sem iztegnil roké; samo da bi se dotaknil tistih belih lic in vse bi bilo dobro. —

»Ta papir je pri kraju, Peter! Ali bi poslušal dalje? Poslušaj, da ti ne bo dolgčas; dolga je še noč!«

»Težko mi je pri srcu; on govori in zdi se mi, da govorim sam o svoji bridkosti.« —

Nato sem prišel v veliko hišo, kjer je bilo vse polno otrok. Skoro vsi so bili slabotnejši, čemernejši in neumnejši od mene, in vendar sem bil jaz tat, razbojnik in Antikrist. Takrat kakor zmirom. Zapisano mi je bilo pač od začetka, zato ni moglo biti drugače.

In tako se je zgodilo, da sem nekoč pomislil: Čemu sem jaz, pred vsemi in izmed vseh, tat, razbojnik in Antikrist? Kje je znamenje? Na čelu? V očeh? Pogledal sem se v ogledalu in sem videl, da nisem drugačen od drugih. Kje je razlika? Kje je vzrok?

Učil sem se, vse knjige sem prebral, lepo sem napisal vse naloge. Učitelj mi je rekel: tat in razbojnik. Kje je bilo zapisano? Na mojem obrazu ne, tudi ne na obleki, ki je bila taka, kakor obleka vseh drugih.

Zatorej sem mislil: bodi tat in razbojnik. Težko je trpeti sramoto, če je človek nedolžen; lahko je in prijetno, če krade.

In res je bilo zelo prijetno.

Tako sem spoznal, da je sramota veliko lepša in slajša, če jo človek zasluži; skoro spoštovanju je podobna. Kadar človek ni razbojnik in je vendarle tepen, je žalosten po pravici; če je razbojnik, sprejme udarce radovoljno in jih je vesel, ker so zaslužno in pričakovano plačilo.

Na dvorišču sem zgrabil paglavca za ušesa in sem ga stresel.

Ali boš dal jabolko, ali ga ne boš dal?

Dal je jabolko, jaz pa sem bil tepen.

In vendar sem jedel jabolko in dobro je bilo. Če razbojnik ne bi ropal, kdo bi? —

»Kaj misliš, Peter, ali je bil tat in razbojnik?«

»Ni bil.«

»Ne smeš tako govoriti, Peter, godilo se ti bo slabo na tem in na onem svetu. Vprašanje je, če je Jakob Nesreča ropal, in ne, kaj je mislil in kaj je spoznal.« —

Dolgo nisem ostal v tisti hiši, izpodili so me na cesto, zato da bi drugih ne pohujšal. Posebno žalosten nisem bil, ko sem vzel culo ter se molče poslovil;

gledali so za mano kakor za človekom, ki se je napotil naravnost proti vislicam; jaz pa sem se okrenil na cesti, iztegnil sem jezik in okna so se takoj žvenketaje zaprla. Človek, ki me je spremljal, me je stresel za ušesa in me je peljal v veliko črno hišo kraj mesta. Tam so živeli sami siromaki in malopridneži, kakor jih je izpljunilo mesto ter jih pometalo na kup. Nikogar ni bilo tam, da bi me bilo sram pred njim; vsi, kolikor jih je bilo, so že jabolka klatili. In vendar me je pogledal postrani, kdor je šel mimo; umazana, komaj napol oblečena ženska je zgrabila za roko razcapanega paglavca, ki je zijal name in ga je potegnila v izbo. »Da se mi ne boš ukvarjal s tem razbojnikom!« Lep glas je šel pred menoj, kakor smrad pred gobavcem! Na koncu hodnika me je sprejela ženska, ki so rekli, da je moja teta. Še preden sem vedel, kdo je, je stopila predme in me je pozdravila na čuden način. Z levico me je prijela za uho, z desnico, v kateri je držala dolgo tenko šibo, pa je zamahnila po zraku, da je zažvižgalo. »Ali jo vidiš, malopridnež? Le dobro si jo oglej, velikokrat se bosta pobratila! Jaz te bom že učila krasti in ropati!« — »Ne bo se ti godilo Bog vedi kako!« sem pomislil. In res se ne spominjam z veseljem na tiste čase. Mnogokdaj sem pomislil, da nobeden še tako resničen in velik razbojnik ni obsojen zaradi svojih hudodelstev na tako dolgo in pusto ječo, kakor sem bil obsojen jaz brez sodnikov in brez prič.

Hodil sem v šolo, učil sem se in sem bral vse knjige, ki sem jih dosegel. Nisem se učil zato, da bi me bil kdo hvalil, temveč zato, ker sem bil radoveden. »Škoda tega fanta!« je rekel učitelj prvi dan. »Škoda!« je ponavljal dan za dnem. Jaz pa sem premišljeval noč za nočjo, zakaj bi me bilo škoda. To je bilo tisto vprašanje, ki me je mučilo nerazrešeno od prvih solz

in ki ga ne bom razrešil nikoli. Ljudje so me učili natanko in trdovratno misliti. Človek, ki ga je škoda, je pohabljen ali na duši, ali na telesu. V tisti hiši, v sosednji izbi, je stanovalo hromo dekle, ki je bilo lepo v obraz; če je šepalo preko dvorišča, je pogledal človek za njó in je zamrmral: »Škoda!« To sem razumel, bilo je jasno: »Škoda, da je hroma!« V pritličju je stanoval čevljar, samo da se je vsako nedeljo strahovito upijanil ter zapil ves denar, uro, klobuk, suknjo in črevlje. »Škoda!« so rekle ženske. Tudi to je bilo jasno: »Škoda, da je pijanec!« Čemu pa je bilo mene škoda? Tisti, ki so rekli, da me je škoda, so bili celó najplemenitejši izmed vseh ljudi; drugi, ki niso bili tako plemeniti, so me suvali in lasali brez besed. Ali sem bil hrom? Ali grbav? Ali sem bil pijanec? Videl sem svoje tovariše, bledikaste, suhotne, krmežljave, zabite in hudobne; tudi hromec in grbec je bil med njimi in poznal sem celo fanta, komaj sedemletnega, ki je smrdeč po žganju. Njih vseh ni bilo škoda. Premišljeval sem, ugibal sem mukoma in nisem mogel ugeniti.

Nič huđega ni bilo, da nisem poznal očeta. Poznal ga ni tudi tisti slabotni, krmežljavi fant, ki je bil učitelj ljubljenec in ki sem ga časih zlasal, ker se me je po gosposko ogibal. Njegova mati je bila vlačuga, vsi smo jo poznali, celo pijano smo jo videli na cesti, in vendar ga ni bilo škoda, še v prid mu je bilo, da ni poznal očeta in da je bila njegova mati vlačuga. V tisti hiši, v tisti moji ječi je bilo komaj par otrok, ki so poznali očeta; in niso bili zaradi tega nič ošabni.

Toliko sem vedel: ne hromec nisem, ne grbec, ne topec; tudi tat nisem in ne lažnjivec in ne razbojnik. Vse veselje sem izgubil do kraje in do razbojništva,

zakaj slabo je storjeno, kar stori človek nalašč in posili. Kje je torej, kje je vtisnjen tisti madež, da bere človek iz daljave: »Škoda!«

Namenil sem se, da bom opustil vsa druga opravila in da se bom posvetil edino odgovoru na to veliko in imenitno vprašanje. —

»Kaj bi mu ti odgovoril, Peter?«

»Obsojen je bil!«

»Tudi on, zdí se mi, je odgovoril na podoben način. Zato zdaj leži tam, ker se ni bil domislil drugega odgovora. Meni pa se zdí, da je segel premalo globoko; truden je bil pač!« —

Tako sem se poslovil od šole in nič mi ni bilo dolgčas po njej. Od začetka so me še gonili vanjo, naposled pa so se naveličali. Potepal sem se po ulicah, tudi na polje sem šel in daleč v gozd; časih sem se vrnil šele čez teden dni, zelo razcapan in zelo lačen. Natepli so me dodobrega, jedel pa sem vendarle in spal ter se odpočil za prihodnje dni.

Edino moje opravilo je bilo premišljevanje. Zdaj so imeli vzrok, zdaj so lahko vzdihovali, lahko so rekli: »Škoda, da ne hodi v šolo!« Toda kdor je rekel »škoda«, ni mislil na šolo, ne na moje potepanje, ne na mojo razcapanost. To sem takoj razložil in razumel, ni bilo treba velike bistrosti. Čisto nekaj drugega je mislil. In kmalu sem dognal, da celó nič niso mislili, da so prav tako malo vedeli, čemu me je škoda, kakor jaz. Saj je rekel tisti fant, da sem klatil jabolka, in je vedel sam, da jih nisem klatil. Rekel je kmet, da sem tat in razbojnik, pa je vedel dobro, da nisem ne kradel, ne ropal. In teta mi je pokazala šibo, ko me je pozdravila, in še sama ni vedela, zakaj bi jo okušal. Vsi čutijo in resnično mislijo, brez zlobe in brez hinavščine, da sem Antikrist, njih sovražnik od začetka; in ne

vedo zakaj. Jaz pa bi rad vedel, zato da bi si uravnal življenje po svoji vednosti. Zakaj sitno je trpeti, če človek ne vé, odkod trpljenje.

Ko sem se potepal nekoč in sem se vračal o mraku v mesto, po samotnem, blatnem kolovozu, šem ugledal človeka, ki se je bil pravkar obesil na jablan ob poti. Visel je, zibal se je in je brcal z nogami. Splezal sem na drevo, odprl sem pipec ter prerezal vrv. Človek je lopnil na tla, vzdignil se je takoj in je buljil name z velikimi, vse zakrvavelimi očmi. V blatne cunje je bil oblečen, suh je bil in jetičen. »Kaj si me vzdramil, fant?« je zaklical. »Kdo ti je dal pravico in oblast?« Skočil sem z drevesa in sem pobegnil, še preden me je zgrabil za lase. »Ne vrni se, pusti me pri miru, da ne boš proklet še sam, kakor sem jaz proklet!« Ves sem takrat vztrepetal in nisem bežal dalje. On pa se je nenadoma zasmel. »Le dobro glej, le pazi, kako se ta reč naredí! Le dobro glej, kako umira človek, od matere proklet! Lahko se pripeti, da se boš s pridom spominjal name!« Spet je ovil vrv okoli veje, vtaknil je glavo v zanko in je visel in brcal; natanko sem videl, kako so strmele naravnost name njegove velike zakrvavele oči. Čakal sem, dokler se telo ni zibalo več, nato sem šel v mesto. Drugi dan so pripovedovali ljudje, da se je obesil pijanec in malopridnež. —

»Snoči je mislil nanj!« je izpregovoril Peter.

»Spominjal se je na tiste velike oči, ki so strmele nanj.«

»Slišal je tudi njegov glas; z živimi očmi ga je videl morda ob poslednji uri.« —

Tisti večer, ko sem videl obešenega pijanca, nisem mogel zaspiti. Dobro se spominjam na tisto noč, zakaj zdí se mi, da nisem bil nikoli prej tako blizu spoznanju.

Nič me ni bilo groza; z mirnim srcem sem mislil na tisti sivi, jetični obraz, na zatekle oči, ki so gledale name. »Od matere proklet!« Tako je rekel sam in ker je rekel pod vejo, je bila pač resnica. Vso noč sem premišljeval o tistih čudnih besedah, kakor da bi bila skrita za njimi neizgovorjena skrivnost. Toliko sem spoznal in razumel, da je bil obsojen človek od začetka, brez krivde in brez greha. V prvi uri svojega življenja je bil obsojen in nato je živel kakor je hotel, počel in govoril, kar je hotel, svoji obsodbi, nad zibko zapisani, ni mogel ubežati. Svetnik bi bil lahko, sam sveti Alojzij, a ljudje bi kazali nanj in bi rekli: »Škoda!«

Da je tako, sem pač vedel, nisem pa vedel, zakaj je tako. Kdo je tisti, ki izbira ljudi ob rojstvu; postavi tega, dasi je hrom, neumen in zloben, med ljudi in ukaže: »Ljubite ga!« — in postavi onega, dasi je čist na duši in na telesu, kraj ceste in ukaže ljudem: »Pahnite ga v jarek, vaš sovražnik je!« Kdo je tisti, ki izbira? Po kakšnem redu, po kakšnih postavah, šegah in znamenjih izbira? In kako je mogoče, da ljudje tako hitro in natanko spoznajo, kdo je izbran in kdo je zavržen? — Gotovo je bilo le to edino, da sem jaz izmed zavrženih, ob cesto postavljenih, »od matere prokletih«.

To sem dognal tisto noč, ko nisem spal. In po pravici rečem, da nisem bil žalosten, še potrj ne. Celo nekaka mirna zadovoljnost mi je legla v srce, zakaj mislil sem: Če je tako, da ni mogoče ubežati tej obsodbi, tedaj je moje življenje še prijetnejše od življenja pravičnih ljudi. Tisti, ki je obsojen na vislice, lahko do poslednje ure krade, ropa in ubija, kolikor ima pač prilike; nič manjša, pa tudi nič večja ne bo njegova kazen. Zanj ni več ne zlih ne blagih del, ne laži in

ne resnice, ne bridkosti, ne vesti in ne kesanja. Življenje pravičnih ljudi je nemirno, v strahu in skrbi trepečejo, da bi ne zapravili svoje pravičnosti. Življenje njega, ki je obsojen, pa je mirno in brez skrbi; česar nima, ne more napraviti. On vé, da si nikoli ne bo pridobil ljubezni pravičnih ljudi, zato se tudi ne pehá zanj. On vé, da mu nobena dobrota ne bo povrnjena in da mu nobena kazen ne bo prizanesena; zato ne izkazuje dobrot in se kazni ne bojí. Ni ga skrb ne za jed, ne za pijačo; kar rodi zemlja, kar hrani klet in kašča, je njegovo; zakaj zanj ni greha in ne postav, časti in sramote ni zanj; to vse je stvar in last pravičnih.

Ko sem to dognal v svojih mislih, sem vstal takoj zjutraj, še preden je vzišlo solnce, in sem se napravil na pot; prostrani svet je bil zdaj moja hiša. Toda preden sem šel, sem hotel še nekaj izvedeti, nekaj videti, morda sam nisem vedel, kaj. Napotil sem se k svoji materi, ki je bila omožena in je živela pravično med pravičnimi ljudmi. Tudi njen mož je bil zelo pravičen, videl sem ga nekoč na cesti. Vse je bilo še tiho, ko sem prišel do duri in sem potrkal s pestjó. Dolgo sem trkal, preden je prišla odpirat prestrašena ženska, moja mati.

»Kdo pa si ti, paglavec? Kaj pa hočeš?« je zaklicala in me ni spoznala.

»Samo to mi povejte, mati, če je res, da ste me prokleli ob rojstvu!«

»Jezus Marija!« je zakričala in je padla vznak, jaz pa sem bežal po stopnjicah.

Morda zdaj vem, kaj sem hotel takrat izvedeti in videti. Ko sem stal pred njo, sem čudno vztrepetal in rad bi ji bil poljubil tisto belo roko, samo roko poljubil. In skoro mi se zdí, da bi v tistem trenutku,

ko bi se zares sklonil ter poljubil roko, stopil med pravične ljudi in da bi me spoznali za svojega. Ona pa je prebledela od groze, ko me je spoznala po glasu, in je padla vznak; tako ji nisem poljubil roké in se nisem odrešil. —

»Glej, Peter, druga sveča dogoreva, zunaj pa se daní in megla puhti iz kotline. Poglejva še ta zadnji papir, ki je tako nerodno popisan, kakor da je pisal v temi!« —

Vse sem premislil in določil, na poglobitno stvar pa sem bil popolnoma pozabil. Vsa vprašanja sem stavil in sem po vesti odgovarjal, poglobitnega pa nisem stavil, ker bi bil moral odgovoriti z nezamudnim dejanjem. Čemu pa je treba, da uživam zaničevanje in sovraštvo, udarec in ječo? Zdavnaj že sem dognal, da moje življenje ne veseli ne mene in ne drugega nikogar, da tudi ne koristi ne meni in ne nikomur, in vendar nisem napravil konca temu nespametnemu romanju. In če doslej nisem stavil vprašanja, ga stavim zdaj: Ali je potreba, da stojim ljudem napoti, v izgledavanje in pohujšanje? Ni potreba. Ali je kratkočasen posel strašila v koruzi? Ni kratkočasen. Edino, kar se mi zdi zamalo, je to, da še ob svoji smrti ne bom nikomur ne škodoval, ne koristil. Amen! —

»Zmotil se je, Peter, in ni videl tvojih solz!«

Slonel je ob meni in čutil sem, kako ga je izpreletelo.

»Če se je zmotil . . . saj to, glej, saj to je bilo poglobitno vprašanje. Če se je v temi zmotil, tedaj je bila zmota vse od začetka do konca . . . Že ena sama solza . . .«

Umolknil je.

»Do konca izpregovori, Peter, in nič te ne bodi sram!«

»Že ena sama solza, iz ljubezni prelita, je dolgega življenja vredna.«

Meglina, bela svetloba je posijala v brlog, na mrtvecev obraz. Zdelo se mi je, da je bil prijaznejši in veselejši, nego zvečer; ustnice niso bile več tako napete, tudi obrvi niso ležale več tako globoko na očeh.

Vstala sva.

»Tako se je torej zmotil v poglavitni stvari. Toda verjemi, Peter, lažje mu je, ker se je zmotil in strašno bi bilo njegovo življenje, da je bil spoznal to veliko zmoto: šel bi bil pod križ omahujoč, penč se in besneč, po nedolžnem na križ obsojen. Tako pa je bilo mirno njegovo srce; blagor mu!«

Tudi Peter je strmel na njegov obraz.

»Pomisli: zdelo se mi je vso noč, da je poslušal. Tudi zdaj, zdí se mi, je slišal najine besede in se smehljá . . .«

Pogrnila sva ga s suknjo, prižgala sva poslednjo svečo in sva jo postavila ob zglavje, iz dveh suhih vej sva napravila velik križ in sva ga zasadila v zemljo pred brlog.

Ko sva stopila iz kotline, je stalo solnce tik nad hribom, žareče, kakor sredi zlatega jezera.

IV.

»Pojdiva, Peter, da poiščeva pogrebcev!«

In nastopila sva križev pot.

Grobár, čemerén stárec, se je zelo razljutil.

»Kaj še postav ne poznata? Sam si je končal življenje!«

»Ali bo torej tam segnil?«

»Naj segnija!«

»Saj bova plačala!«

»Kaj bosta vidva plačala! Napravil bom jamo, ampak globoke ne! V kotu jo bom napravil, za plótom; med praprot in koprive ga vrzíta! . . . Jamo bom napravil, drugo pa me ne briga nič, le samá ga zasujta!«

In še na pragu je klical za nama.

»Le samá ga zasujta! In da mi križa ne napravita! Križa ne smé imeti, razbojnik, in če ga zasadíta, ga bom vrgel čez plot!«

»Kaj jim je storil?« je vzdihnil Peter in njegove oči, od prečute noči zatekle, so se orosile.

»Ne vzdihuj, Peter! Zdaj veš, kaj jim je storil!« Napotila sva se naprej k Andrejažu.

»Čemu k Andrejažu?« je prašal Peter zlovoljen.

»Zato ker je Andrejaž izmed vseh pravičnih ljudi najmanj pravičen. Pijanec je, zato je usmiljena duša. Kaj misliš, da bova vabila trezne in spodobne ljudi? Tiste bova vabila, ki so najbolj malopridni in najbolj zavrženi!«

Andrejaž je sekal drva pred svojo polpodrto kolibo. Poznalo se mu je od daleč, da je že zajtrkoval; široko je stal in je vihtel sekiro z ljuto silo. Zelo rdeč je bil v obraz in nosa ni imel; ko se je vračal nekoč iz krčme, je padel v veži na koso, na tako čuden in neverjeten način, da si je gladko odrezal nos.

»Ali bi šel za pogrebca, Andrejaž?«

»Bi šel!«

»Tudi žganja bo zadosti.«

»Pojdem.«

»Jakob je umrl, Jakob Nesrečal!«

Andrejaž se je zasmeljal.

»Za njim ne bomo jokali. Toda nesel bom, če je treba.«

»Zvonjenja pa ne bo in tudi duhovnika ne!«

Izpustil je sekiro in je pogledal nezaupen, kakor da bi se bal goljufije.

»Obesil se je!«

Andrejaž je nekaj časa pomislil.

»Koliko, pravita, da bo žganja?«

»Zadosti.«

»Denarja pa nič?«

»Dvajset krajcarjev.«

Opri se je z obema rokama ob sekiro, premišljeval je dolgo, naposled je izpregovoril.

»Pojdem, ampak nerad. Nekrščanski pogreb bo, greh bo zraven, toda človek je požrešen, dušo in zveličanje bi prodal za žganje, Bog se usmili! V nedeljo pojdem k spovedi, pa naj pride zraven še ta nemarnost, ena več ali manj!«

Tako sva dobila pogrebca; trije smo bili zdaj.

»Če bi rekla še Žabarju?« se je domislil Peter.

Zavila sva v klanec; visoko nad vasjó, vrhu klanca, je samevala že med lazi, v kamenitem, nerodovitnem polju žalostna kočja Žabarjeva. Sedel je na pragu in je gledal na naju s svojimi velikimi, vodeniimi, plahimi očmi. Bos je bil, sedel je sključen in je oklepel kolena z obema rokama.

Na obrazu se ni poznalo Žabarju, je li mlad ali star, čisto brezizrazen; top in miren je bil; lasje so bili zelo svetli in mehki, še bolj svetla, redka, mahovita brada mu je poganjala po obrazu, visoko v lice. Njegovega resničnega imena nisem vedel; od zore do mraka se je potepal po farí, spal pa je doma pri materi. Pravili so, da je drugače čisto spodoben in pameten človek, tih in len; edino če so klicali paglavci za njim: »Žaba! Žaba!« je pobegnil prestrašen in je bežal do doma in celó če je ugledal resnično žabo, pohlevno

čepečo kraj luže in strmečo nanj z velikimi neumnimi očmi, je prebledel in se je tresel.

»Ali bi šel za pogrebca?«

Pokimal je.

»Jutri opoldne; lepo se napravi, dvajset krajcarjev boš dobil.«

Pokimal je vdrugič.

»Naravnost k meni pridi, pojdeva skupaj!«

Opravila sva in sva šla.

»Morda pa le ni bilo prav, da sva vabila Žabarja!« je opomnil Peter v skrbeh.

»Saj ni treba, da bi hodili mimo luž in žab!«

Še k mizarju sva se napotila, da bi rakev naročila. Ko sva šla mimo farovža, je gledal župnik skozi okno in naju je veselo pozdravljal.

»Kako sta opravila? Ali že imata pogrebce?«

»Imava jih!«

»Nikar ne reci, kdo bo nosil!« je zašepetal Peter.

»Ni treba, da bi se smejal.«

»Pridite tod mimo... rad bi videl ta pogreb!«

»Vsaj z malim zvonom bi malo zaklenkali!« je zaklical Peter.

»Še s kravjim zvoncem ne!« je odgovoril župnik in se je smejal tako prijazno, kakor da nama je bil razodel nekaj zelo prijetnega.

Mizar je stal na dvorišču v zelenem predpasniku; pravkar se je bil prepiral z ženo in je stopil iz veže, ves zaripljen v obraz; starec je bil, nekoliko upognjen, z rdečimi, zdravimi lici in belimi lasmi.

»Kaj pa vidva?« naju je ogovoril neprijazno.

»Rakev sva prišla naročit.«

»Za koga?«

»Za Jakoba Nesrečo!«

»Kaj je umrl?«

»Obesil se je!«

Rdeči obraz je zardeč še bolj.

»Pa sta prišla k meni po rakev? Zbijta jo samá, če je vajn brat!«

»Bi jo zbila, pa nimava ne lesá ne žrebljev in tudi časa je premalo.«

»Storita kakor vaju je volja; za obešenca ne bom zbijal rakve.«

»Saj ni potreba, da bi bila imenitna rakev... ampak nekaj le mora biti... tako ga ne moreva zakopati... da bi mu prst ležala na obrazu in na očeh in bi mu silila v usta... pomislite!«

Gledal je nekaj časa, nato se je nasmehnil hudomušno, skoro zaničljivo.

»Čudno, da se prej nisem spomnil! Dobro! Rakev bosta dobila, še zastonj jo bosta dobila, prav lepo rakev!«

Šla sva z njim preko dvorišča. V kotu, blizu svinjaka, je slonela rakev ob zidu; velika, črna rakev z belim križem na pokrovu.

»To rakev vama prepustim zastonj; če je prekratka, naj se falot malo skrči. Toda križa ne dam, križ je treba zamazati!«

Takoj je prinesel lonec in je premazal križ s črno barvo

»To je namreč tista rakev, ki jo je napravil največji potepuh, kar jih je živelo kdaj na svetu. Prišel je, popoten delavec, in se je delal sila poštenega; še pokrižal se je, preden je začel s tem delom. Ampak drugi dan, komaj je bila rakev dovršena, me okrade dodobrega in izgine brez sledú; celó pipo mi je ukradel in moji ženi predpasnik, ker mu je ležal napoti... Le vzemita to rakev; tat jo je delal za razbojnika!«

Vzela sva rakev in sva šla.

»Ob pogrebu bova molila še očenaš za tistega potepuha!« je rekel Peter, ko sva stopila na cesto.

Dolga je bila pot in zelo čudna. Na pragu so stali ljudje in so gledali za nama; nekateri so gledali mrko in zlovoljno, drugi so se smejali. Midva pa sva čutila v srcu, kako je legala na naju senca Jakobova, vse sovraštvo in zaničevanje, ves temni delež Jakobov od pravičnih ljudi.

Trudna sva bila in molčala sva žalostna, ko sva se vrnila v brlog. Položila sva mrtveca v rakev, Peter pa je legel na plahto in je takoj zaspal. Ko sem gledal njegov upali, trudni obraz, sem se čudil, kako podoben je bil Jakobu, spečemu v rakvi. Mlajši je bil, nekako mirnejši in nežnejši, toda bila je tudi na njegovem obrazu tista uporna bridkost, ki oznanja osamljenca. In vendar me je obšla takrat tiha, sladka zaupnost: Ti se ne boš zmotil; kakor si nežen, ne boš se udal . . .

Prečudno smešna vest, strahotno smešna, kakor glas o polnočni predpustni burki na pokopališču, se je razneslo po fari. Vest o pogrebu, kakršnega še ni videl krščanski svet. Prihajali so ljudje v kotlino, stali so v gručah na cesti, razgovarjali so se pred hišami in so se smejali

»Kje pa je obešenec, kaj še ne pridete kmalu z njim?« je zaklical nekdo pred brlogom.

Žabar je sedel na kameniti skrinji, gledal je v tla in je majal z glavo. Črno suknjo je bil oblekel, Bog vedi, kje jo je dobil, in tudi škornje je imel. Andrejaž je slonel ob zidu in je klel. Sklonil se je časih, vzdignil je veliko steklenico, ki je stala na tleh ob rakvi, in je pil.

»Kakor mi vere, žal mi je, da sem prišel. Toda zdaj sem že pil, zdaj ne pomaga nič!«

Peter se je stiskal k meni in solze so mu lile po licih.

»Kaj pa hočejo še zdaj? Saj je že mrtev! Vsaj zdaj bi ga pustili pri miru!«

Krik in smeh paglavcev je segal do nas.

Tudi meni je bilo čudno pri srcu.

»Kaj bi ne bilo boljše, Peter, če bi ga zagrebla samá, tiho, v mraku, da bi ne zijali ljudjé?«

»Ne ... vpričo ljudi ... Tudi on sam bi rekel, če bi ga vprašala: vpričo ljudi!«

Celó Andrejaž je ugovarjal.

»Zdaj smo že tukaj ... zdaj smo že natočili, pa še izpijmo!«

Poveznili smo pokrov; zabili smo žreblje.

»Zbogom, Jakob ... lepo te bomo zākopalil!« je zaklical Peter in je jokal.

»Vzdignimo!«

Vzdignili smo; Peter in jaz sva bila premajhna, zato je bila rakev spredaj globoko nagnjena. Stopili smo iz brloga ter se napotili na Golgato.

Že od začetka se je naključila sitnost. V procesiji so se podili paglavci pred nami, preko mračne kotline, po klancu navzgor. Nenadoma se je okrenil umazani paglavec, skočil nam je naproti in je zakričal.

»Žaba! Žaba!«

Takoj je izpustil Žabar rakev, da bi pobegnil. Andrejaž ga je zgrabil za roko, rakev se je zazibala in bi se bila skoro zvrnila, Peter se je opotekel.

»Ti prokleti norec ti!« je kričal Andrejaž. »Kje pa vidiš kakšno žabo, kje jo vidiš? Še enkrat mi izpusti, pa te bom stresel za lase. — Ti pankrt tam spredaj pa še eno besedo zini in občutil boš bridko, kdo je Andrejaž! — Lep pogreb, res; ni vreden žganja!«

Paglavec je pobegnil, Andrejaž pa je klel še dolgo.

Komaj smo stopili na cesto, je šla naša procesija skozi vas ob živem, glasnem špalirju. Videl sem, kako so se družili k nam čudni ljudje, ki jih nisem poznal in jih prej nikoli nisem opazil. Bosi, razcapani, umazani; obrazi temni in sirovi, oči v tla uprte. Molče so se pridružili, molče so šli s procesijo in nihče ni vedel, odkod so bili, kedaj so prišli, iz katere veže so hušknili.

Tudi Peter jih je ugledal in videl sem, kako se je med solzami nasmehnil, z zadovoljnim, otroško prešernim nasmehom.

»Saj sem vedel, da bo velika naša procesija!« je izpregovoril. »Vesel bi bil Jakob, da bi jo videl . . . veliko bratov mu je bilo rojenih!«

Prišli smo mimo županove hiše; stal je na pragu, držal je v roki smodko in se je smejal od srca. Tudi brivec je stal na pragu, na drugi strani, in je zaklical preko ulice.

»Takole jih zajemite, župan, kakor so skupaj . . . pa ne bo več v fari tatov in razbojnikov.«

Takoj se je oglasil Andrejaž.

»Ti sam si tat in razbojnik, brivec! Rajši nosim obešenca, kakor bi nosil tebe . . . ta se je obesil sam, tebe bo pa rabelj!«

Ljudje so se smejali brivcu in Andrejažu, jaz pa sem videl dobro, da je bila skrita za glasnim smehom tiha, globoka sovražnost; usta so se smejala, iz mrkih oči pa je gledala zloba.

Ob procesiji, na obeh straneh, namesto pogrebcev s prižganimi svečami, so se podili bosí paglavci. Namesto molitve duhovnikove je spremljal Jakoba prešeren smeh.

Z zardelim obrazom se je ozrl Peter proti meni.

»Bolj je vesel teh paglavcev in teh potepuhov, nego bi bil vesel črnih pogrebcev in župnikovih litanij.

Še v najbolj cesarskih mislih ni mislil pač nikoli, da bo tako imeniten njegov pogreb!»

»Glejte jih, glejte!« je kričal izza plotu kmet in je kazal na nas z iztegnjeno roko. »Žbrali so se be-rači in razbojniki iz cele dežele, saj jih je kakor listja in trave ... črna vojska gre, ljudje božji ... toča in kuga!«

Morda so bile dolge, prečute noči, morda je bila bridkost, ki je ležala težko na mojem srcu ... truden sem bil in šel sem kakor v sanjah.

Župnik je slonel ob oknu, ko smo prišli mimo; njegov obraz pa ni bil več vesel, temveč teman je bil in resen.

»Molite vsaj, molitel!« je zaklical. »Odkrijte se, razbojniki!«

Takoj smo se odkrili in Andrejaž je začel moliti s hripavim, pijanim glasom.

Ko smo došli na pokopališče, je bilo že polno ljudi; stali so tam z radovednimi, na smeh pripravljenimi obrazi, kakor da bi se nadejali kratkočasne komedije. Andrejaž je molil še zmirom in mi vsi smo molili z njim; v srca nas vseh, vse te dolge procesije, je bila legla nenadoma tiha resnoba.

Nesli smo rakev v kot, ki je bil ograjen s plotom in porastel s praprotnjem in osatom. Tam je bila izkopana jama, lopata je še ležala poleg, grobarja pa ni bilo.

»Blagoslovljene vode ni in ne kropilnika!« se je ozrl Andrejaž. »Če ni duhovnika, še tega ni treba; tudi tako bo spal.— Ovijte vrví, zgani se, ti rogovilež tam ... spustimo ga!«

Spustili smo rakev v jamo in vsi, kolikor nas je bilo, smo zgrabili po pest prsti in smo jo vrgli na rakev, bratu zadnji dar. In videl sem, da nas je bilo

veliko. Zmirom so prihajali drugi, rastle so kakor iz zemlje, kakor iz teh nasutih gomil, izpod križev tam, in vsi so si bili podobni, vsi so gledali temno in mrko, vsi so molčali.

Stal sem ob jami; silna, vroča žalost mi je stiskala srce kakor pesti.

»Vi vsi, ki ste mu bratje . . .«

Ne vem, kaj sem hotel govoriti, slišal sem svoje besede kakor iz daljave; Peter je slonel ob meni in je zaihtel.

V tistem trenutku se je razlegel po pokopališču čuden krik; nekateri ljudje so se smejali, drugi so bežali prestrašeni. Razmeknile so se vrste, prikazala se je ženska pred nami, tik pred jamo. Mestno je bila oblečena, klobuk je imela na glavi in od klobuka je visel dolg črn pajčolan; vsa blatna je bila, prašna in zasopla, kakor od dolge poti. Njen obraz je bil bel in zelo upal, njene velike črne oči so gledale nemirno, kakor blodeče v vročici. Videl sem jo in sem jo takoj spoznal.

»Usmilite se me, ljudje krščanski, njegovi bratje . . . jaz sem ga proklela, moj je greh . . . moja kletev leži v njegovem grobu . . . težko leži na njem . . .«

Hotela je poklekniti, vzdignila je sklenjene roké, toda nenadoma se je okrenila.

»Kaj pa se ti smeješ tam, ti paglavec nesramni? Če je bil devetkrat proklet, prej je našel pot v nebesa, nego jo boš ti našel, tatinska duša! . . . Zakaj me tako gledate? Kaj sem vam storila?«

Ozirala se je nemirno, ugledala je župnika med vratmi in je hitela proti njemu preko pokopališča; spotikala se je ob gomile, krilo je bilo predolgo in jo je oviralo.

»Čemu pa se režite tam na pragu? Do praga ste lahko prišli, do groba niste mogli? Zakaj mu

niste zvonili? Za vašim pogrebom še pes ne bo lajal!»

Župnik se je okrenil in je naglo pobegnil. Ob zidu je slonel kmet, prižigal si je pipo in je izpregovoril napol smeje, napol zlovoljno.

»Če si njegova mati, bi bila gledala prej!»

Ženska se je zgrudila na kolena predenj, kmet je pljunil v stran in je šel.

»Kdo je to? Kaj je to?» je klical Peter in je ves trepetal. Potepuhi so stali mirno in so poslušali; stvar jih je najbrž samo toliko zanimala, kolikor je bila komedija.

Z dolgimi koraki je prišel birič, krivonog, rdečenos in nikoli trezen človek. Stopil je pred žensko, pogledal jo je najprej pazljivo, nato jo je prijel za roko.

»Kakšne stvari pa počenjate na pokopališču? Čemu pa ste gosposko oblečeni, če ne veste, kakšno vedenje se spodobi? Zdaj pa le kar brž z mano, da Vam bo župan povedal svojo molitvico! . . .«

Kakor v omotici sva se vrnila s Petrom v vas; naravnost v kotlino sva se napotila, v zapuščeni dom. V temi se me je oklenil Peter, čisto pred obrazom sem videl njegove velike, svetle oči.

»Tisto noč, ko sva čula . . . ali veš, kje je bil tisto noč . . . Šel je in ji je poljubil roko in je bil odrešen . . . Roko ji je poljubil, ko je spala, ona pa je vstala nemudoma in se je napotila . . .«

Zajokal je Peter, jokalo je dolgo v noč in je obolel. Ko je vstal, ob pozni jeseni, je bil tih in miren, kakor človek, ki je zgodaj spoznal . . . Jaz sem šel iz tistih krajev in le v bridkosti, le v tihi osamljenosti se spominjam nanje, spominjam se nanj, ki je bil v bridkosti moj brat.

Tesar Aleš.

Spisal Ivan Skilan.

I.

ečer je bil temen in neprijeten, hladna sapa je nesla dež čez vas, kaplje so šumele po drevju. Tesar Aleš je prišel po cesti ves moker, pod pazduho je nosil dve sekiri, da ju nabrusi čez noč. Dež mu je škropil v obraz, in hladen puh je vihral s krajci njegovega klobuka. Med skednji in hlevi je bila že globoka, črna noč, in Aleš ni videl ped daleč. Gazil je po lužah in blatu, voda je čopotala pod njim in brizgala na vse strani. Tedaj je nenadoma zadel ob nekaj mehkega pred seboj, kar je živelo in se pregibalo. Zasvetilo se je nekaj pred njim, bila je tleča pipa, in Aleš je zaduhäl tobak.

»Hoj, prijatelj, kdo pa si?«

V temi je izpregovoril star, zamolkel glas, in Aleš je spoznal starega Lazarja, svojega soseda.

»Nobeden drugi, oče!« Veselo se je zasmel in objel deda okrog vratu.

»Glej, ti si! Jaz sem pa že mislil, da je kak hudoben človek. Z dela greš, jaz grem pa po tobak, h Koplorju grem.«

»No, oče, le pojdite! Slabo se vidi, pa vam je to vseeno.«

»H Koplorju pridem z zavezanimi očmi,« je govoril stari Lazar in šel naprej skozi gosto temo.

Aleš je prišel k svoji koči in odložil sekiri. Odprl je vrata in stopil v nizko, zaduhlo izbo. Bilo je temno

in pusto kot v grobu; skozi lesen strop se je slišalo curljanje dežja. Sedel je za mizo, ne da bi prižgal luč, ker je bil truden. Obšlo ga je čuvstvo mrtve osamelosti, dolgčas in puščoba sta se mu zdela tako strašna, da je moral slišati vsaj svoj glas. Vstal je in izpregovoril:

»Dober večer, mati!«

Glas se je odbil od lesenih sten, in v tesnem prostoru se je slišal par hipov votel odmev. Alešu je bilo čudno, in čeprav je vedel, da se ne more nikdo oglasiti, je vendar napeto pričakoval odzdrava. V ušesih mu je zapel tenak, cvileč glas, in njegove oči so bile srepo uprte v črno temo.

»Mati, ali ste tukaj?«

Zdelo se mu je, da je nekaj zašumelo in zaropotalo na izbi, kakor da se je vrnila rajna mati in odprla skrinjo, da vzame iz nje praznjo obleko in se napravi v cerkev.

Aleš je prižgal luč. Ogledal se je naokrog. Na drogu, ki je bil pritrjen v dve nasprotni steni in se je raztegal pod stropom po vsej sobi, je visel velik, črn molek; zelena peč v kotu je bila mrzla in zapuščena. Odkar je umrla mati, že od zime ni bila zakurjena.

Aleš je pogledal skozi okno po vasi. Zunaj je bilo vse tiho, le dež je šumel, in iz Lazarjevega okna se je svetila luč. Vstal je in šel po sobi.

»Ali bi šel v vas k Lazarju?« Upihnil je luč in se odpravil.

Tesar Aleš je bil fant, mlade vaščanke so govorile, da je zal fant, in zato so ga imele rade. Bil je v letih, ko mu je bilo izbirati nevesto, in njemu to ni bilo lahko. Preveč jih je bilo, vaških deklet, ki so bile prijazne ž njim, rdečeličnih in razposajenih lepotic, ki so ob nedeljah šumele mimo njega v trdih, polikanih

glanirah, krilih iz atlasa, in prepasane s svilenimi trakovi. Lazarjevi Tončki je šlo samo to po glavi, kako bi se mu bolj prikupila. Iz semnja bi mu prinesla zelen, žametast oprsnik, pa bi se mu lahko zamerila, ker je bil Aleš ponosen fant. In vendar, kako bi se ž njim postavil!

Kadar so stali kmečki gospodarji na vasi v kolo-barju in gledali predse kot v vodnjak, so se često menili o Alešu in niso mu kmalu prišli na kraj. Vedeli so o njem mnogo lepega, češ, da je priden in zelo dober delavec, ter da ima denar. In če je omenil ta ali oni, da je včasih skoro preveč vesel, kadar ob delavnikih dene viržinko v usta ter na ves glas pripoveduje po vasi, da danes praznuje, čeprav je sredo, so se nasmejali, kot bi hoteli reči: »Eh, saj smo mi tudi, ko smo bili še mladi.«

Ko je bil pri vojakih, je dobival pisma od domačih deklet, ki so bile vse hudo zaljubljene vanj. Kodranova Zefa je bila najbolj goreča, in njeni vzdihljaji bi malone Alešu zagodli okoli srca. Pisala je ponavadi takole: »Moj preljubi Aleš! V začetku pisanja Te prav lepo pozdravim od travce zelene do plavega neba in od solnca zlatega do tvojega veselega srca. In ko še nadalje pišem, Te želim vprašati, ali bi Ti hotel biti moj fant, ali ne. Odpiši mi vsaj par vrstic, ker sem med tem časom zvedela marsikatero prav grenko, katere nočem tukaj zapisati.« — V drugem pismu ga je zagotavljala svoje ljubezni: »Kakor smreka zmerom zeleni, tako tudi moje srce vedno zate gori, Tvoje pa, kakor sem izvedela, ne bije zame, ampak za druge. Kako je pa meni težavno ločiti se od Tvojega preljubeznjivega, meni edino dragega na svetu srca! Nič drugega si zdaj ne želim, kakor da bi kmalu umrla, da bi zelena trava po mojem grobu rastla. Zdaj pa

sklenem svoje pisanje in Ti želim vesele velikonočne praznike...» Enkrat mu je tudi pisala Lazarjeva Tončka, in njeno pismo ga je zelo razveselilo, ker je doma rad pogledal za krotko deklico, kadar je plamtečih lic hitela čez polje. Pozdravljala ga je »iz globočine svojega žalostnega srca, čez hribe in doline, čez Marijine stopinje, čez rožaste poljane in čez Jezusove rane...«

Ko se je vrnil Aleš od vojakov, ni utegnil misliti mnogo na »rdeče cvetlice in na goreče lice« prijaznega dekleta. Hodil je na delo daleč naokoli, postavljaj hiše in kozelce. Po zimi mu je umrla mati, in od takrat je bila dolgočasna in zapuščena njegova koča.

Veter mu je nosil dež v obraz, ko je stopil Aleš pred Lazarjevo hišo. Pogledal je skozi okno in videl Tončko, ki je spala za mizo. Zaropotal je po steklu, da bi jo postrašil, in potem je stopil k durim. Zaspana in negodna, drobnih in trudnih oči, mu je prišla odpirat ter ga veselo pozdravila:

»Ti si, Aleš, kakšen svēt si prinesel?«

Položil ji je roko okoli vratu in zašepetal: »Če ne boš nikomur povedala: Oženiti se mislim...«

»Res? Ali vzameš mene za nevesto?«

Izkušal se je zasmejati in ji je povedal nekaj veselega, vendar se je takoj zopet zresnil.

»Po resnici, Tončka, kaj naj bi sam?«

Tudi dekle je postalo zamišljeno in skoro žalostno.

»Pa kam si se namenil? Ali imaš že izbrano?«

»Ne vem, svetuj mi!«

»Jaz? O, to ni težko! Ostani kar pri nas, saj poznaš Lazarjevo Tončko. Tista, vem, bi te vzela.« Dekle je govorilo hitro in prešerno, vendar se ji je poznalo, da je njeno veselje ponarejeno, in da se samo dela razposajena.

Aleš je molčal in gledal v zadregi predse. Bilo mu je neprijetno. Tudi Tončka je bila tiho; gledala ga je postrani, in njene oči so se nalahno orosile. Lice ji je zardelo in razburjena je grizla in trgala robec, ki ga je imela v roki.

»Rad bi, Tončka, ali, saj veš . . . Ne bodi huda, morda bo še vse drugače in pridem . . .«

Nič ni odgovorila in stisnila je uporno ustnice; levico je tiščala na čelo, z desnico je trgala robec izmed zob.

»Tončka, reci mi, kaj bi storil?«

Pogledala ga je skoro sovražno in nič ni rekla.

»Saj nisi huda, ali bi šel k njej?«

»H kateri, povej, ali je Jerasova?«

»Pa ti si jezna, nikar, Tončka! Saj sva si lahko vseeno dobra, in lahko še pridem pote. Sedaj ne morem drugače . . .«

Zunaj je nekdo zarožljajal po oknih; oba sta naglo vstala in pogledala.

»Hoj, hoj, pridi mi posvetit, dekle, saj vidiš, da nič ne vidim.«

Stari Lazar se je vrnil s tobakom in se sumljivo opotekal, ko je stopil v sobo.

»To pa rečem, da je pot slaba, in da je ponoči tema. Trikrat sem padel, in še bi ne prišel, da ni šel Volčjak z menoj. Ampak, Volčjak! Tako ga je pil ves večer, da vam povem, tako ga je pil, in sedaj je uren kot nevemkaj.«

Stal je sredi hiše in vlekel pipo, ki je bila že zdavnaj mrzla. Opazil je Aleša za mizo, ki je kimal z glavo in nekaj iskal po žepih.

»Ali prav vidim?«

»Prav, oče! Tončko stražim, da je ni strah; vsi so že šli spat!«

»Prav je tako, Aleš, ti si še korenjak! Kaj pa, ali že misliš domov?«

»Bom šel, zdaj me ni več treba, ker ste vi doma.«

Voščil je lahko noč, podal staremu roko, a dekleta ni pogledal. Tončka je sedla zopet za mizo, naslonila glavo v obe dlani in nenadoma se je začela tresti po vsem telesu. Zaihtela je globoko iz prsi in zaslišal se je tenak jok. Potegnila je robec z glave in si začela brisati mokre oči.

»Ali se smeješ, ali se jokaš? Kaj ti je, deklina?« Lazar je prišel k njej in jo prijel za glavo. Umeknila se mu je in ga potisnila od sebe.

»No, če se smeješ, pa se smej! Saj nič ne pravim, da ne!«

Prižgal je pipo in zlezel za peč; še enkrat je zavpil nad hčerjo:

»Kje je pa Aleš? Ali ni bil prej tukaj Aleš?«

* * *

Bilo je na večer svete Ane. Gorek dih je šel nad polji, nad požetimi njivami, iz zemlje je vstajala vročina in vonjava po razgreti grudi. Kmetje so se vračali domov z obloženimi vozovi; na njih je šumelo zrelo klasje.

Aleš je šel z dela, a ni se mu še ljubilo v vas. Stal je na mostu, pod njim je šumel tok reke preko jeza in se zaganjal med izpranimi skalami, drugi tok je drevil po izpeljani strugi mimo tvornice, odkoder se je še slišalo votlo tuljenje visokega dimnika. Po mostu je pripeljal Lazar voz žita.

»No, Aleš, če si nas čakal, pa gremo skupaj!«

Tesar je bil v zadregi, zato je nakratko odgovoril očetu:

»Ne grem še, imam opravke.« Lazar je pokimal in pognal vola. Za vozom je šla Tončka. Ko jo je

zagledal Aleš, ga je neprijetno spreletelo, potisnil je klobuk na oči in se zagledal v reko, dekle je obstalo za njim in ga nagovorilo:

»Ne greš z menoj? Pojdi Aleš! Tista je že šla, ki jo čakaš.«

Njegov zagorel obraz je postal še temnejši, bilo ga je sram, in jeceljal je malo, ko je odgovoril:

»Kaj pa ti veš, katero čakam?« Zagledal se je zopet v vodo, in Tončka je odšla, jezna in žalostna.

Tisto dekle, katero je čakal Aleš, je bila Jerasova Mana. Bila je lepa, a še bolj moška, gosposkega stasa, belih rok in prevzetna. Mana je naredila Alešu, da ni več maral za druga dekleta, temveč mislil samo na njo. Videl jo je prvič jeseni, ko je delal na Ladji pri Snoju, in od takrat je ni mogel pozabiti. Govoril je z njo samo par besed, poznal jo je bolj iz videza, a vedel je, da tudi ona misli nanj, in da jo veseli, kadar gleda za njo. In Alešove oči so mnogokrat strmele za dekletom, kadar je v belem predpasniku, ozkem, svetlem krilu, zardela in ponosna hitela mimo njega.

Kadar je stal pri delu, visoko na strehi in zabijal težke trame, se je časih nenadoma zagledal predse, in pred očmi se mu je zasmajalo rdeče lice moškega dekleta, in videl je njen vrat, rožasto ruto preko polno narastlih prsi ...

Stal je na mostu in mislil, da bi bila že lahko prišla. V tvornici so delali čez uro, a zdaj je devet že minulo, in takrat so nehali z delom.

Iz papirnice so začeli vreti delavci. Zbirali so se pred vrati obširne stavbe, in iz odprte strojarne se je zaslíšalo temno brenčanje krožečega jermenja. Delavci so šli čez most in se predrzno smejali Alešu, ki je prižgal viržinko in ni hotel videti znancev. Pokazali so se beli predpasniki, in tesar je zagledal Mano, ki je

tik za moškimi stopila na cesto. Stopil je počasi proti njej in se prav pred njo obrnil. Bilo mu je neprijetno, in tiho je zaklel. Potegnil je močno dim iz smotke, da je živo zagorela, in je rdeč odsev planil po njegovih licih.

»Če si napravljen domov, greš lahko z menoj, Aleš. Nekaj časa imava eno pot.«

Bila je Mana, ki ga je prva nagovorila. Pogledala ga je, in v temi so se zasvetile njene oči.

»Dober večer, Mana! E, do doma je kratka pot, v lepi družbi še krajša. Spremim te, če hočeš, do hiše.«

Pridružil se ji je in govoril ž njo vsakdanje stvari. Dekle se je šalilo in znalo dobro odgovarjati Alešu, ki ni bil dosti vaje ženske družčine.

»Slišala sem, da se ženiš«, je nenadoma obrnila Jerasova pogovor. Tesar jo je prijel za roko in jo siloma ustavil. Stala sta pod gosto jablano, v temni senci; naokoli je razgrinjala luna svoj beli plašč.

»Seveda, oženil bi se, še to zimo bi se oženil, če bi ti marala.«

»Zakaj pa jaz, saj nisem tvoja nevesta.« Izpregovorila je trdo te besede in kot oster zasmeh je zazvenel nato njen smeh.

»Mana, če bi ti hotela! Od kdaj že mislim nate!« Njegov glas jo je skoro prosil, in rahlo je stiskal njeno desnico.

»Hm, Aleš, pravijo, da je tesar Aleš golant človek, ali jaz te ne poznam. In meni ni za delavca.«

»Glej, hišico imam; res je, stara je že, ali moja, in vrt je zraven. Njivo bi kupil, precej denarja imam razposojenega pri kmetih. Lazar je takoj pripravljen, da mi odstopi zemlje, in Snoj...«

Dekle je molčalo in z nogo teptalo tla.

»Mana, lepo bi ti bilo pri meni. Sam sem, mati mi je umrla, ti bi bila edina gospodinja. V papirnico bi ti ne bilo več treba...«

»Hm, Aleš, ali kaj poreče Tončka?«

»Tončka? Saj nimam nič ž njo.« Tesar je mrzlo in hladnokrvno izdal deklico.

»Praviš, da imaš bajto? Hm, bajta, saj vem, kje je! Stara je in lesena, zakajena. Brr, v taki me je strah!«

»Dobra je, čeprav ni lepa; in gorka pozimi.«

»Vidiš, Aleš, meni se ne mudi. Če se tebi, pa...«

Tesar se je ustrašil in začel je iznova rotiti dekleta.

»V bajto ne grem. Sezidaj novo hišo, potem pa morda...«

Aleš je pomislil, dekle se je začelo poslavljalati.

»Novo hišo... Dobro, Mana, in ti me počakaš do druge jeseni?«

»Lahko se oglasiš...«

Ostal je sam na cesti in gledal za odhajajočim dekletom. Pozno ponoči se je vrnil v svojo kočo, in zopet ga je obšel silen dolgčas. Obstal je sredi izbe, in ko je oprezno stopal proti mizi, je zadel ob molek, ki je visel na drogu. Debele jagode so zarožljale kot bi jih mati prebirala in molila dolgo molitev.

»Mati, ali ste tukaj?«

Njegov glas je hripavo odmeval po izbi in umrl. Velik molk je zavladal po tesnem prostoru.

II.

Aleš in stari Lazar sta šla v les. Navsezgodaj sta že bila zdoma, komaj da so prvi žarki pozlatili gozdne vrhove. Dolina je še bila v globoki senci, nočni mir se še ni umaknil iz gore. Edino ptičji glasovi so se bistro razlivali po svežem zraku, in časih se je dvig-

nila nad njima velika ptica ter završala med gostimi vejami.

»Prav narediš«, je hitel stari Lazar. »Le postavi novo hišo, potem se pa oženi! Pri meni dobiš vse. Smreke, ves les ti je na razpolago; kar napravi!«

Prišla sta drugič čez potok, ki je tekel za potjo in jo dvakrat križal v svojem toku. Bila sta že pod Lazarjevim delom, in tam je stal tik ob robu gozda trhel, lesen križ; bilo je znamenje, ker se je tam pred leti ponesrečil neki drvar. Deska na štiri ogle je bila pribita na križ, in naslikan je bil na njej možak, ležeč na tleh, in drevo preko njegovih prsi. Val krvi se je razlival po zemlji. Barve so se že obletele, le temno-rdeč curek se je še dobro poznal. Na robu pa je stalo zapisano: »O, popotnik, postoj in moli za dušo rajnega Gašparja Glada, ki je slišal glas božji 21. rženega cveta, v letu 1873. — Dragi kristjan, kaj počneš! Ne ure, ne dneva ne veš, kdaj te pocuka smrt in te odpelje na božji vrt. Amen.«

Aleš je obstal pod križem, držal klobuk v roki in se zatopil v misli. Lazar mu je hitel praviti o nesrečnem drvarju.

»Tak sem bil kot ti, ali pa še mlajši, in Gašparja sem dobro poznal. Ravno v našem delu ga je ubilo. Smreka je padla nanj, in on je vprav takrat prižigal pipo. Drevo ga je stisnilo čez prsi, in samo to je še izpregovoril; »Na pipo ne pozabite!« Prinesli so mrtvega v vas, in potem mu je Meskov Gašpar tole naslikal. »Zato ker ima mojega patrona«, je dejal, »mu naredim zastonj.«

Zavila sta za znamenjem v Lazarjev del, ki je bil na kraju divje zarastel s trnjem, robido in jelševjem. Više gori pa so kipele smreke in jelke visoko v sinje nebo; bila so lepa drevesa, ravna in gladka, zelene

krone so se tiščale skupaj, dolge veje so se objemale in vršale. Smrečevje je dihlo iz sebe oster, smolnat duh, in v zgodnjem jutru so se svetile rosne kaplje po iglah. Niti enkrat ni potegnil veter med drevjem, mirno in veličastno so stali zeleni, gozdni orjaki in zadivljeni potapljali svoje glave v vedro sinjino.

Solnce se je dvignilo više, in pol gore je že bilo obsijane od žarke luči. Gozd se je zdramil, in v košatih vrhovih je pelo in vriskalo. V gorkem zraku se je pojavila lahna sapa; debela so ostala vitko zravnana, le veje so se zagibale, vršiči so vztrepotali, in rosne kaplje so se usule na tla. Kot bi deževali zeleni biseri v velikem prirodnem hramu . . .

Aleš je nem in prevzet gozdne krasote šel za starim Lazarjem, ki mu je kazal smreke, katere naj poseka za ostrešje svoje nove hiše. Prehodila sta ves gozd iz doline do slemena, in tam je sivi gospodar pogledal navzdol po vihrajočih drevesih. Na očeh se mu je poznalo, da mu je žal krasnih smrek, ki bodo morale pasti pod ostro sekiro, in kot otožen, plah šum je vstajalo iz porastlih vrhov.

Proti poldnevu sta se vrnila v vas. Takoj drugi dan je Aleš zopet prišel v les, in sicer s štirimi drvarji, ki so prinesli s seboj sekire in žage. In začelo se je delo v gozdu, namestu ptic so se oglašale sekire in pelé od jutra do večera. Hreščala je žaga in se zaje-dala z ostrimi zobmi drevesom v osrčje, močna debela so se tresla in padala s hruščem in viharjem na zemljo.

Aleš je vstajal pred dnem. Megla se je kadila iz gorskih zakotij in zakrivala gozd, on je že prihajal v gozdno sotesko, hribe na obeh straneh. In kadar je stopil na vrh gore, se mu je razživela duša.

Bilo je divno sredi valujoče krajine, kadar se je zaganjal veter v ponosne velikane. Tedaj je zavriščal

gozd, kot omamljen mladosti in radosti, da razdrami otožni mir in razvriska svetlo pesem, ki se prepleta po tajnem gozdnem svetišču. Tedaj je zrastel les kot temna vihra in ponosno stresel silne vrhove. Drevesa so se majala, kot da se zavedajo svoje moči, in kot burna pesem je odmevalo v višinah.

Vsako jutro je šel Aleš mimo znamenja, kjer je ubilo rajnega Gašparja, in ves dan je nosil s seboj žalostni spomin. Gozd je bučal, in njemu se je zdelo, da je to glas božji, da kliče Bog. In mislil je, kakšen je bil tisti glas, ki ga je zaslišal nesrečni drvar, ko se je zgrnila smreka preko njega. Ali je bil grom, kot da se je razklalo nebo in zemlja, ali se je oglasil Bog v zlati zarji?

Neki večer ni hotel v vas, temveč je ostal v gozdu in si postlal pod široko hojo. Truden je bil, a kljub temu ni zaspal, ker so se še pozno v noč oglašali pevci. Spodaj ob potoku sta si odgovarjala dva kosa in se menila dolgo z jasnimi glasovi, ki so zveneli čisto in polno. Po smrekah, prav gori v vršičih, so ščebetali in srebrno popevali mali ptiči. Potem se je nenadoma rezko in ostro razlegnil skovik sove skozi gozd, in vsi drugi glasovi so utihnili. Na drugi strani je zavpil sovač, in Aleš je zaslišal v temi težko vršanje peroti in tik nad njim je sedla nočna ptica na drevo. Mraz ga je obhajal in neznano in dolgočas mu je bilo samemu v gozdu. Gledal je v vrh smreke, kjer se je oglašala sova. Bilo mu je še tesneje, ko je opazil visoko med vejami svetlo, veliko oko, ki je nepremično strmelo vanj, ni trenilo in ni ugasnilo. Alešu se je zdelo, kakor bi gorelo oko, kakor bi bilo razpaljeno kot živa žerjavica.

Kdaj so se mu zatisnile oči, ni vedel. Zbudilo ga je glasno žgolenje ptic, in ko je pogledal navzgor,

ni bilo več sove, le kos jasnega neba se je svetil med vejami. Vstal je, bilo mu je hladno, in zato je naglo šel navzgor v hrib, da tam počaka tovarišev, kadar pridejo iz vasi. Zarja je bila že razlita na vzhodnjem nebu, rdeča reka je planila že daleč proti severu in zajela okrogle oblake ter jih opasala z rožno barvo. Zadaaj so žareli izza gore zlati valovi, in ognjeni plameni so se bliskali iz jutra.

Naslednje večere so ostajali vsi delavci v gozdu, ker so se naveličali dolgega pota v vas, in so bili preutrujeni. Zbili so iz kolov malo uto, jo pokrili z lubjem in zadelali z mahom in smrečjem. V njej so prenočevali vsi skupaj. Neko noč jih je zajela nevihta. Udarjal je grom, kot bi se podiralo nebo in bi treskale ogromne skale na zemljo in se razbijale v strašnem brezdnu. Neprestano je bilo vse nebo v ognju, kot razsrjene kače so švigali bliski po nebeškem oboku. Kadar je udarila strela v drevo blizu njih, je zasijal ves gozd, kot da je oblit s zlatom, in drevesa so se pozlatila, in zažarel je les. A potem je zaoril vihar, smreke so ječale in se priklanjale, vrhovi so hrumeli kot besni. Razdivjana sapa se je uprla v postavljeno uto in odnesla streho; v tistem trenutku so bili drvarji premočeni do kosti. Planili so po gori navzdol in se skrili med grmovjem, za križem nesrečnega drvarja.

Ko je izšlo drugo jutro solnce na jasnem izhodu, so spali Aleš in njegovi tovariši pod znamenjem. Nad njimi je stal žalosten spomin Gašparja Glada, ki ga je bil poklical glas božji.

* * *

Tesar Aleš si je postavljajl novo hišo. Vso zimo je vozil skupaj kamenje in les, in spomladi je začela rasti iz tal mala stavba. Pomagala sta mu dva zidarja;

sam je obsekaval kamen, gasil apno in vse je hotel sam videti in se prepričati, ali je delo trdno in lepo. Stari Lazar je prišel vsak dan pogledat, kako zida njegov sosed.

»Ej, Aleš, ne bi si mislil, da si tak mojster. Meni raste samo trava in žito, tebi bo pa zrastla nova hiša.«

In doma ni mogel prehvaliti Aleša. »To bi bilo nekaj za našo«, je rad opomnil. V mislih je imel Tončko. Ali ta se je čudno izogibala tesarja zadnji čas, le doma na vratih je rada postajala in gledala k zidarjem, kjer se je sukal Aleš v rjavem predpasniku in po obrazu ves bel od apna.

»Kako ti je, Tončka, ali bi bilo zate pri sosedu?« Lazar je zadovoljen opazoval dekleta, kadar je izgubljena v misli zrla na pridne delavce. Njeno srce je želelo k Alešu, a vedela je, da tam ni prostora zanjo, da so se drugam zameknile tesarjeve oči. In v njej se je rodila jezna želja, da bi se Alešu nekaj hudega zgodilo, da bi potreboval njene pomoči, da bi ga grudila nesreča in bi se ji žalosten približal. Ali tesar ni več maral zanjo, čisto je pozabil na njeno lepo ljubezen.

Njegove misli so bile vse drugod. Dan na dan se je višala stavba, dvigali so se zidovi, in Aleš je videl Jerasovo Mano, kako veselo hodi okoli nove hiše in ima zanj samo ljub pogled in prijazne besede. Zavedal se je, da je zaslužil ljubezen ponosnega dekleta in da bo lahko kmalu stopil pred njo in ji pogledal moško v oči. In zopet se je spomnil njenih belih lic, gladkih rok in gosposkega, zalega stasa, in zazdel se je sam sebi tako ubog in majhen, kot bi imel stopiti pred kraljico in jo povabiti v svoj mali dom. Veselil se je teh sirovih zidov in ljubil jih je, kot da so mu zrastli na srcu, in vedno se je vpraševal, ali ne bodo prenizki za tako visokega dekleta, kot je Jerasova Mana?

Belí zvončki so že zdavnaj odzvonili svojo pomladnjo pesem, zlate zvezdnice so ugasnile po vrtovih, in Marija je že odšla čez dehteče šmarnice. Polje se je ogrnilo že drugič z rožnim prtom, njive so narastle kot zelene valujoče reke. Zemlja je cvetela in polno, prekipevajoče življenje je plulo po livadah.

Na večer pred Rešnjim telesom je šel tesar Aleš v vas k svojemu dekletu. Neizmerna radost ga je opijanila, kot da se je napil močnega vina; hitel je po cesti skozi vasi, mimo kmetij, in dekleta so ga pozdravljala:

»Kam pa greš tako pozno, Aleš? Bomo že povedale tisti . . .«

»Kar z menoj, Minica, saj prideš ravno k tisti!«

Minica se je zasmejala, in Anka je nadaljevala:

»Že prav, Aleš! O, saj se poznamo! Tako te bom zatožila, da boš pomnil.«

»Anka, nikar! Saj pridem zvečer na vas in pod tvojim oknom se oglasim!«

Šel je naprej, in ko je bil že blizu Jerasove hiše, ga je poklical deklíči glas. Bila je Mana. Stala je na drugem koncu vrta, za drevjem, kjer se je svet naglo vzdigaval proti gozdu.

»Ali si me že dolgo čakala?«

»Jaz tebe? E, tako daleč pa še nismo.« Bila je še vedno prevzetna, čeprav je Alešu bilo znano, da dekle čuti gorko zanj, in je le navidez tako tuja.

»Pa zakaj si stala za vrtom, zakaj govoriš z menoj?«

»No, to je prava reč! Saj vendar smem stati, kjer se mi zdi!«. V njenem glasu je trepetal smeh, ko je pristavila:

»In Tončka mi je dejala, da si zal fant, in da ima še tvoj srček v skrinji, ki si ga ji prinesel s semnja«.

»Ali si huda nanjo? Saj je to bilo lani.« Prijel jo je okoli pasa in potegnil nase. »Ampak zate sem sezidal hišo, ker si moje dekletke, in ker si tako lepo dekletke, ne maram več za nobeno drugo.«

Govorila sta ves večer. Povedal ji je, da je hiša že skoro gotova, in da se jeseni že lahko vzameta, ako je njej po volji. Dekletu je bilo prav, in z rokami se je ovila tesarja okoli vratu ter smehljaje poslušala njegove besede. Nad njima se je razpela noč, iz gozda je pogledala črna tema, in Mana je dejala, da mora domov.

Ko se je Aleš vračal, se je spomnil, da je obljubil Anki priti na vas.

»Sedaj še lahko«, je veselo pomislil in vriskaje krenil v obcestno krčmo. Tam je dobil tri mlade kmete in je šel takoj mednje.

»Zakaj pa nič ne pijete, zakaj pa nič ne razsajate? Tone, pojdi po vaše, po Minico in Anko! Presneto, nocoj sem tak, da bi pil in plesal. Le pripelji jih, za vino dam jaz.«

III.

Aleš je dodelal svojo hišo in jo pokril s slamo. Mana mu je zelo prigovarjala, naj bo streha iz opeke, ali tesar ji je odgovoril, da bi se lahko zameril s tem drugim kmetom, ki so imeli hiše vsi pokrite s slamo, in bi se potem zdelo, da se hoče bahati pred njimi. Delavci so že nehali z delom, in Aleš je hodil okrog nove hiše ter jo ogledoval od vseh strani. Malo pomaknjena v hrib je še stala njegova stara bajta, napol podrta, brez zadnjega konca in razoglava. Skozi raz-

bita in potrgana ôkna se je videlo v izbo, ki je bila še bolj zapuščena kot prej; le zelena, razpokana peč je stala v kotu.

Delavci so posedli po tleh in pili po končanem delu; Aleš se jim je pridružil. Dan je bil soparen, solnce je peklo do večera, in potem je puhtela iz tal omotna vročina. O mraku se je Aleš izgubil, in delavci so ostali sami ter pili pozno v noč. Nekaj časa so vpraševali po njem in klicali Lazarjevo Tončko, ki se je prikazala na pragu.

»Ali si ga ti skrila, ženina?«

Aleš je šel iz vasi. Namenil se je bil k Mani, da ji pove veselo novico, da je zdaj vse gotovo, da je hiša pobeljena in pod streho in da zdaj pričakuje svoje mlade gospodinje. Večer je bil miren, ob cesti je šumela suha trava, in včasih se je nenadoma zaslišalo iz papirnice votlo tuljenje. Bil je že skoro sredi pota, a vse prepočasi se mu je odsedala cesta, in Aleš je napol tekkel, da bi bil že čimprej pri njej, pri vitkostasi in krasnolični nevesti, da bi objemal njeno gorko telo in ji povedal, da je blizu težko zaželjeni dan, ko bo njegova za vedno.

Tedaj sta mu prisopla nasproti dva možaka in zakričala nad njim:

»Gori, gori!«

»Ogenj, v vaši vasi!«

Aleš je zatrepetal, in ko se je obrnil, je videl rdeč plamen, ki se je bliskal iz vasi, prav tam, kjer je stala njegova hiša. V glavi mu je zabučalo in v grlu ga je dušilo, da skoro ni več mogel sopsti. Zagnal se je v dir, a noge so mu bile težke, kot s svinčem zalite in niso hotele z mesta. Po zraku so zavriščali grozni glasovi, plamen se je spenjal više in više in krvav žar se je mešal s črnimi vali dima.

Aleš je brez sape priletel v vaš. Njegova stara koča je že zgorela, in zdaj so plamenčki švigali iz nove hiše, in bliskoma se je ogenj potegnil od enega konca do drugega, in zagorela je vsa streha z velikim, strašnim plamenom. Kot bi ognjen curek bruhal iz hiše, kot bi žareč val plamenel v nočno nebo ... Aleš je zakričal, vrgel vsaksebi množico in iskal nečesa, da se postavi v bran sovražniku. Pobral je sekiro in po prislonjeni lestvi planil na sredo ognja. Plamen ga je obkrožil in objel, Aleš pa je besen in v divjem obupu, blazen od groze vihtel svoje orodje in sekal po ognju, da ubije in razkolje ognjenega neprijatelja. Sekira je švigala po žaru in dimu; a ogenj se je hotel maščevati nad Alešem. Začela mu je goreti obleka, na glavi mu je gorel klobuk, in takrat so ljudje pod njim udarili v krik:

»Aleš gori!«

Zgrabilo ga je polno rok in potegnili iz ognja. Zavili so ga v mokro rjuho in položili na tla. Nekaj časa je kričal: »Ubijte ga, presekajte ga!« Potem se je onesvestil in obležal kot mrtev.

Hiša je gorela naprej, in kmetje so izkušali pogasiti ogenj. Sveži, smolnati les je pokal, in med črnim dimom so prasketale iskre ter plesale in letele navzgor, kot bi jih gnal vihar iz ognjenega žrela. Kmetje so stali naokoli ožganih rok in na njihovem obrazu, črnem od dima in oglja, je žarel rdeč odsev, po drevju so se razprostrle škrlatne sence. Z dolgimi kiji so vaščani rušili streho, in ko se je udrla lesena in živa gromada, je še enkrat na moč bruhn timer požar, plameni so lizali po drevju in se trgali, in ogenj je bljuval razžarjeno oglje in tleče ogorke.

Na Lazarjevi hiši so stali ljudje z vedri vode in namočenimi rjuhami, da uduše rdečega petelina, ako skoči na streho.

Ko se je Aleš proti jutru zavedel, se je samo še kadilo med počrnelimi, razpokanimi zidovi. Kmetje so hodili okoli pogorišča in se menili o ognju.

»Kdo bo zažgal drugi,« je slišal tesar, »kakor delavci. V bajti so kuhali večerjo in pijani so bili, pa so zatrosili ogenj. Aleša pa ne pri njih, pravijo, da je šel snoči k dekletu v vas.«

»Oj, oj, taka škoda!« Lazar je gologlav in bos, mrzlo pipo v ustih, vzdihoval za košato jablano. »Tončka leži doma in se nič ne zave, Aleš je ves opečen in je že morda umrl ... Kam ste pa nesli Aleša?«

»Pojdi k njemu, on ne more k tebi!« Lazar je šel bliže h kmetom, ki so stali okoli tesarja. Oči je imel zaprte, obrvi in lase ožgane, in na vsem obrazu je bila samo ena, velika črna rana. Telo je imel zavito v belo, platneno odejo, in neprestano se je ves tresel, in včasih je zaječalo iz njegovih ust: »U—u—u!«

»Aleš, Aleš!«

Nenadoma je za kmeti bolestno zavriskal visok, drhteč glas, kot bi zakričala ptica v smrtnem strahu. Bila je Tončka, v belem spodnjem krilu, razpletenih las in neznano bledega lica. Vrgla se je Alešu k nogam, solze iz njenih oči so rosile njegove pekoče rane. Telo mu je drhtelo naprej, bolečine so ga prešinjale kot iskre in včasih je polagoma dvignil ožgane trepalnice, in zatekle, s krvjo zalite oči so pogledale deklico.

Dramilo se je jutro, megle so se topile v zarji in solnčni žarki so pogledali v vas, na pogorišče in na tesarja.

*

Jerasova Mana je zvedela drugi dan, da je Alešu zgorela nova hiša, in bila je žalostna. Smilil se ji je,

in ji je bilo hudo, da zdaj ne bo nič s poroko, ker je tesarju vse zgorelo, kar ima, in ker je sam opečen po vsem životu. Bila je že popolnoma spravljena z mislijo, da postane njegova žena, in odkar je bil zadnjič pri njej, je mislila vsak večer, da se bo oglasil pod oknom. Težko ga je želela k sebi, in bilo ji je že dolgčas, ker ga dolgo ni videla.

Potem je zvedela, da leži Aleš bolan pri Lazarju, in da mislijo, da bo umrl. In tedaj bi bila kmalu zajokala naglas, a bilo jo je sram v papirnici pred drugimi delavkami, in le njeno lice je temno zardelo, oči pa so ji postale vlažne, se zalivale in trepetale. Zvečer je šla Aleša obiskat.

Ležal je na klopi pod oknom na mehki plevni, zaodet z rjuho, in glavo podloženo z rdečo blazino. Ne bi ga spoznala, da ni vedela, kdo da je, in tedaj so jo oblile solze. Tončka je šla iz hiše, ko je prišla Jerasova, in zdaj je bila sama z Alešem. Obraz mu je bil prevlečen s strjeno krvjo in trdo gnojno skorjo, noge je imel zavite v platnene obveze. Mano je prešinjnal strah, in gnjus ji je odvrčal pogled od strašnega ranjenca. Aleš je imel nekaj časa obrnjene oči nepremično v Mano, potem so padle trepalnice in ni jih več odprl. Odšla je kmalu, ne da bi slišala besedo od Aleša.

Tončka se je vrnila v izbo, in tedaj so zadržtele njegove ustnice. Tiho je nekaj šepetal, in deklica je razumela, da govori o oni, in da mu je bilo neprijetno biti samemu z njo. Sedla je k njemu in ga prijela za levico, ki je bila popolnoma zdrava. Bridkost je gledala iz njegovih oči, izgovarjal je tiho njeno ime.

»Aleš, ali ti je bolje?«

Z glavo je pritrdil in jo glasno poklical:

»Tončka, ne bodi huda!«

Deklica je zaihtela, in v srce ji je padla težka bolečina. Spomnila se je, da je spomladi želela in skoro zaklinjala Boga, naj Aleša zgrudi nesreča, da bo žalosten in ubog ležal pred njo. Zdaj se je zgodilo še mnogo strašnejše, in peklo jo je očitane, da je ona morebiti prisilila Boga, da je tako silno udaril Aleša. Ostajala je pri njem po cele noči, in kadar je podnevi morala na polje, ga je vselej kot mati svoje dete pokrižala po obrazu, preden je šla od njega.

Iz mesta je hodil zdravnik k bolniku. Obljubil je, da bo ozdravel, vsaj rane se mu bodo zacelile, ker opekline niso težke in globoke, ali sled mu bodo zapustile. Aleš je počasi prihajal k moči. Govoril je že lahko in stopil na noge. Jeseni je že hodil po hiši, a bil je slab in tresel se je kot za najhujše bolezni. Noge so mu bile težke, in prsi so mu bile polne težke sape in se niso mogle oddehniti. Na čelu in na licih so mu ostale mešene, rdeče lise.

Mane ni bilo več k njemu, in sam tudi ni maral zanj. Nikdar je ni omenil in povprašal po njej, vendar je zvedel od deklet, ki so ga hodile obiskavat, da se zopet moži . . . Niti malo ga ni prevzela ta novica, bilo je, kot da je silna nesreča zbrisala spomin nanjo v njegovem srcu.

Sedel je sklonjen na svojem ležišču in gledal skozi okno proti očrnelim zidovom, ki so zijali pusti in prazni v zrak. Na mizo se je naslanjala Tončka, in ko je obrnil proti njej oči, je videl solze na njenih licih.

»Tončka, ali se spominjaš tistega večera, ko sem ti obljubil, da pridem še morda pote?«

Njen odgovor je bil nem.

»Zakaj sem se takrat poslovil od tebe! Kako bi bilo lahko vse drugače.«

Deklica je naglo odšla iz hiše; na oči so ji platile solze, in v njenih prsih se je rodil strasten, ihteč jok.

Dan je bil siv in hladan; težke, deževne megle so legle na nebo in se plazile nad gozdom. Tesar je gledal proti gori, kjer so strmeli zeleni vrhovi, obliti naokoli z belimi, rosnimi valovi. In spomnil se je pomladj, ko je sekal smreke v Lazarjevem delu, onih žarečih juter in temnih noči. Bilo mu je, kot bi slišal zopet bučanje nočnega viharja in videl nesrečnega Gašparja, drevo na njegovih prsih, in bi iz nebes klical božji glas, donel kot grom na zemljo, in bi vsa zemlja zaplesala v divjem diru in se pogreznila neskončno globoko . . .

IV.

Okoli Božiča je začel Aleš zopet pomalem hoditi iz hiše; pretresal ga je silen mraz, čeprav je bil zavito v mehak Lazarjev kožuh, in noge so se mu opotekale in ga niso mogle nositi. Šel je na cesto in se silil, da se vzdrži pokoncu. Vlekla je rezka burja, droben sneg mu je nesla v obraz, da je moral vsak trenotek zapreti oči. Vse polje je bilo pod snegom, in oči so segale komaj streljaj daleč. Pri sv. Štefanu je zvonilo svetemu dnevju, in Alešu so se zdeli žalostni ti zvonovi, kot bi peli pogrebno pesem.

Tik za njegovim hrbtom so se zaslišali kraguljčki, pridrsele so sani, in konj bi ga bil kmalu vrgel v sneg. Umaknil se je in zagledal zadaj na sedežu, vso zavito v gorke koce, Jerasovo Manó, od mraza kot krti rdečih lic in svetlih oči. Peljala se je z mladim kmetom, ki je sedel ob njeni strani in se pritiskal k njej, da ju ni zeblo. Ni mogel povesiti pogleda, dasi mu je bilo neprijetno, in je začutil, da mu je staro rano na obrazu

zalila kri. Tudi Jerasova ga je spoznala in se urno obrnila vstran; stresla je z glavo, kot da jo je stud Aleša. Sani so se izgubile v meglo. Tesarju je tolklo srce, prsi so se mu napolnile s sapo in težko je zahropel. Šel je nazaj proti vasi.

Pri prvi hiši ga je čakal stari Lazar; z obema rokama je stiskal pipo, da si ogreje dlani.

»Ali si jo videl, Jerasovo? Moži se, z Orlovim, mlajšim; takoj po praznikih se vzameta.« — Oče ni vedel, kako je bilo prejšnje dni z Alešem in Mano, ter je pripovedoval dalje.

»Pa je res čedno dekle, tale Jerasova! Pa kako ne bo nevesta zala!«

Aleš ga je poslušal in polagoma hodil za njim.

»Menil sem, da bi šel ti z menoj h Koplørji. Tobaka mi je zmanjkalo, in tak brinovček ima, da bi ti precej potegnil vso bolezen iz života. Ali težko hodiš?«

»Bo že, oče, na pomlad, mislim, bo že dobro.«

»Pa stopim sam. Kar domov pojdi! Ne vem, kaj je naši Tončki; včasih mislim, da se smeje, pa ima objokane oči.«

Po tistem dnevu je Aleš ostajal doma. Kar iz postelje ni mogel zjutraj, in vedno slabši se je počutil. Rana na nogi se mu je odprla, roke so se mu tresle, in bil je kot majhen otrok. Tončka mu je morala prestiljati posteljo in mu rahljati zglavje. Ponoči ni mogel spati, in pogosto je poklical Tončko, da je prižgala luč in sedla k njemu.

»Tako dolgčas mi je in vedno se mi sanja o rajni materi. Pride in me vpraša, kje je stara bajta? In potem jo išče in išče . . .«

Po novem letu so bili dnevi jasni in solnčni. Burja je pela med skednji in hišami, napol odtrgane deske

po lesenih pažih so škripale in tolkle, da je bilo tesno poslušati. Aleš se ni več ganil iz postelje, in neko jutro so govorili, da bo danes umrl.

Lazar je sedel za mizo in se jezil nad Tončko, da je že zopet ni v hiši.

»Tak ostani pri njem, zmiraj mu je kaj treba! Ali bom jaz letal?«

Tončka je stopila rdečih oči in zateklih lic k postelji. Aleš se ni premaknil vse dopoldne in dihal je težko in v dolgih presledkih. Okoli poldneva je pogledal.

»Ali ste ga videli? Hišo mi je hotel zažgati, pa jaz imam sekuro. Mati, ne bojte se, v ogenj, za njim!« Vse obličje mu je bilo podpluto s krvjo in oči so gorele kot dva žareča oglja.

»V ogenj, presekaj ga!« Aleš se je dvignil in z rokami vihtel po zraku; zagnal se je naprej in se bojeval s sovražnikom.

»V ogenj, v dim!« Zakričal je in zamahnil, potem se je hipoma zgrudil na posteljo.

Tesar Aleš je umrl.

*

Dan po Svečnici je bila poroka Jerasove Mane. Svatov je bilo za osem voz, na zadnjem so se peljali godci in godli vso pot, da se ni slišalo neveste, ki je vso pot naglas jokala. Na vasi so stopili iz vozov, ker je bilo treba do cerkve po stopnjicah precej visoko v hrib. Jerasova Mana je bila zala nevesta, le preveč se je jokala, in to se svatom ni zdelo dobro znamenje. Njeno lice je bilo belo, in ves čas so tekale solze iz oči. V lase je imela zataknjeno svežo rožo, in njena obleka je bila iz žameta, ki se je svetlo izpreminjal. Ženin jo je vodil za roko, pri sv. Štefanu so peli zvonovi,

Pred cerkvijo so se svatje ustavili, si čedili suknje in popravljali šopke za klobukom. Vsak je še potegnil močno dim iz cigare, potem jo utrnil ob zidu in se moško ogledaval naokoli. Prišlo je dosti gledalcev iz vasi, zlasti mlajših deklet, ki bi radi videle, kako je oblečena nevesta.

Prišla je zadnja po stopnjicah in se ustavila pred vhodom. Družice so ji ravnale zmedene lase in pihale po žametastem krilu, kjer se je prijel kak prašek. Ženske so si brisale nosove, zavezavale ruto in tiščale v nevesto, da je stopila v cerkev. Za njo so se gnjetli drugi svatje, in potem so udrli gledalci skozi vrata in so posedli zadnje klopi. Dekleta, ki so tudi prišle gledat, so odhitele na kor, ker jih je bilo malo sram in se niso hotele pokazati nevesti.

Opravilo je imel župnik, velik, prijeten gospod, ki je smehljaje stopil pred altar. Veselo je gledal nevesto, ko je položil njeno roko v ženino, in šegav smeh mu je spreletaval ustnici, ko je vprašal ženina, ali vzame prostovoljno Mano Jeras za svojo zakonsko ženo.

Poroka je bila kmalu pri kraju, in potem je povabil župnik svate k darovanju. Stopil je na evangeljsko stran, vzel v roke malo, srebrno monštranco, v kateri se je nahajala za okroglim steklom kost svetnikova. Ženin je šel prvi okoli oltarja in vrgel denar v nastavljeno puščico, potem je poljubil svetinjo, ki jo mu je župnik podal na ustni. Za njim je prišla nevesta in drugi svatje.

Šli so iz cerkve; prva je bila Mana, ki so jo zopet porosile solze. Vzela je robec in si ga pritisnila na oči. Zunaj vrat, pod zvonikom se je nenadoma spodteknila ob nekaj in padla z vsem telesom naprej na neko leseno stvar, ki je ob njenem padcu votlo zabobnela. Pogledala je in grozno zakričala. Ležala je na sirovi, beli krsti, ki so jo medtem prinesli pogrebci.

»Aleš je notri; ravnokar so ga prinesli iz zgornje strani«, je zaslišala Mana, ko so se svatje menili med seboj.

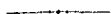
»Aleš, Aleš, ti si tukaj, ti mi prideš prvi nasproti!« Objela je še enkrat krsto in jo poljubila, solze so ji padale na mrtvaški les, in neznane žalosti je bila tako slaba, da se ni mogla odtrgati od pokrova.

Ženin jo je prijel in postavil pokonci, in potem so šli svatje. Zvonovi so zapeli Alešu k pokopu.

Diletant.

Spisal **Milan Pugelj.**

I.

isto spomlad je bil izpolnil učitelj Peter Roža baš petindvajseto leto svojega življenja. To življenje pa je bilo zelo mirno in enakolično, primerno pač naturi, ki ga je živela. Zakaj Peter Roža je bil nenavadno tih človek, bal se je skoro vsake od sebe imenitnejše družčine in je preživel tako večino dni v samoti in sam zase. Včasih med šolskim letom so ga zavedli na kako zabavo njegovi drugovi, in dogodilo se je tudi tuintam, da je zašel tako med ženske. Ob takih prilikah je bil nenavadno okoren, plah je bil kakor predmesten dijak, ki ga povabijo o Božiču starši njegovega učenca na kosilo. Vsako besedo je izpregovoril strahoma, kadar je pomagal kaki dami v taki družčini ogrniti mantiljo, so se mu tresle roke, in če je nato dama to prijazno omenila in ga vprašala po vzroku, se je vselej vidno vznemiril. Prvi hip je bilo videti, da misli nekaj odgovoriti, a namesto vsega tega je končno samo rahlo zakašljaj, pritisnil pri tem roko na usta in se počasi oddaljil.

Nastavljen je bil tedaj v lepem kraju zunaj na deželi in pod gorami, kjer se je shajalo leto za letom meseca julija in avgusta nenavadno veliko letoviščarjev. Ob počitnicah torej je bilo v tistem kraju največje življenje. Po jezeru, ki je ležalo na južni strani, je ob lepih večerih vse mrgolelo čolnov s pisanimi lučmi, ki so se vse rahlo zibale deloma vsled valov in deloma

vsled prijaznega vetra, ki je dihal ob takih večerih od gorovja doli preko doline. Zunaj po holmih je bilo vse polno tujcev, ki so se zabavali na vse mogoče načine. Lepe gospe so bile vmes z nenavadno lepimi frizurami in velikimi in skoro svetlimi očmi.

Lansko sezono nekoč je bil opazil učitelj Peter Roža gospodično s čudovito lepimi zlatimi lasmi. Velika je bila, nepopisno vitka, oči je imela velike in temno-modre, lica tako bela kakor od porcelana in ustnice rdeče kakor mak. Peter Roža je takrat, ko je šla mimo, obstal, potem je gledal za njo tako dolgo, da se je izgubila njena svitlorožnata obleka za ovinkom, in nato si je popravil klobuk in se poravnal, kakor bi se bil prebudil iz nenavadnih sanj.

»Kaj je to, kar je šlo preko notranjosti?«

Vprašal je sam sebe poltiho, z roko je potegnil preko oči in je nadaljeval svojo pot. Na tisto gospodično se je potem še čestokrat domislil, ampak videl je ni nikoli več.

Stanoval je v prvem nadstropju starega gradu, ki je stal tik jezera. Kdo je bil tisti grad sezidal, je že davno pozabljeno. Zidovi so bili črni, kapela, ki je stala zadaj, je bila že polporušena. Na okrušenem oltarju je bilo še komaj poznati svetega Florjana, kako stoji s čelado na glavi, sulico v desnici in golido v levici in vliva vodo po hišici, ki je v primeri z njim majhna kakor krtina. Po grajskih hodnikih je še visela tuintam starinska oljnata podoba, ki je bila še dosti bolje ohranjena. Tako je visela na primer spodaj takoj od stopnjic dalje slika neke mlade in lepe grajske dame, ki je imela krog vrata po redu naložene bele čipke prav gor do majhnih in rahlordečih ušes.

Njegova gospodinja je imela v najemu več sob, ki jih je oddala vsako leto tudi nekaj letoviščarjem.

Tako je stanovala tisto poletje pri njej neka zelo mlada in zelo lepa dama, ki je živela nenavadno samotno. Zjutraj, kadar je bilo nebo jasno in pot suha, je hodila včasih na vse zgodaj po cele ure ob jezeru po bregu gorindol in čitala iz rdečevezane knjige. Zvečer včasih je slonela na oknu pozno v noč in gledala dol po jezeru, koder so se gibale pisane luči, zvene le ve-se-le pesmi in se čuli tuintam vmes melanholični glasi kitar, strmela je tja enakomerno in sanjala bogvekaj. Oblečena je bila vedno popolnoma črno, na glavi je nosila širokrajn klobuk z velikim in mahadravim no-jevim peresom, ki se je pri hoji enakomerno zibal. Vitka je bila, visoka, oči je imela temne, obraz neko-liko zagorel in lase črne in vlažnosvetle.

Učitelj Peter Roža jo je prvič srečal v mraku na hodniku ob slabi razsvetljavi, ob kateri pa je njena visoka in temna postava nenavadno vplivala. Tisti močni kontrast med temnimi očmi, temnimi lasmi, temno obleko in bledim obrazom je v mraku in ob brleči luči na koridorju med vlažnimi začrnelimi ste-nami obudil nepričakovano pozornost. Človek se je začudil, obstal je skoro, in če so se ozrle nanj tiste velike črne oči, mu je bilo mahoma pri srcu nekako sladkoskrivnostno. Kakor bi doživel nekaj zelo lepega, kar je trajalo en sam trenotek.

Tudi Peter Roža je bil skoro obstal, in ko je bila pogledala ostro v njegove oči lepa in visoka tujka, mu je bilo pri srcu sladkoskrivnostno—in hip nato se mu je zdelo, da je doživel nekaj zelo lepega, kar pa je trajalo en sam trenotek. Ampak pozneje, drugi dan nato in dolgo vrsto dni potem, jo je srečal pogostokrat in tako se je bil že skoro čisto privadil na te lepe dogodke.

Neko popoldne — začetkom avgusta je bilo, vreme lepo in suho in toplo, nebo brez oblaka in vsa daljava

brez megle — je stopila v njegovo sobo gospodinja in ga prijazno nagovorila. Bila je stara in koščena ženska, že osivelih las in zelo nagubanih lic. Na desno stran brade ji je rastla velika rdeča bradavica, iz katere je štrlel šop temnosivih ščetinastih brk.

»Prijazno in lepo žensko imam na stanovanju« — je pričela — »od daleč je doma, jaz ne vem, kako se pravi, in zdaj je čisto sama in ji je dolgčas. Pravi, da bi se rada vozila po jezeru, a se boji tujih ljudi. Prosila me je, če imam koga domačega in jaz sem ji omenila vas. Ob štirih popoldne je rekla, da vas bo pričakovala v svoji sobi.«

»Dobro je« — je odgovoril Peter Roža — »dobro« — in razveselil se je in vznemiril obenem. Ves dan je mislil samo na to in popoldne se je oblačil zelo nervozno v svetlo novo obleko, in ko je prijel kmalu nato za kljuko stanovanja lepe tujke, se je tresel po vsem telesu od velikega vznemirjenja. Ampak pomiril se je kmalu, zakaj tujka je bila nenavadno prijazna. Ponudila mu je roko, povedala mu, da ji je ime Eleonora, peljala ga na zofo in sedla potem z veselim nasmehom baš njemu nasproti in pripovedovala o svoji daljnji domovini in hvalila kraj, kjer se je ob tistem času mudila. Zlasti ji je ugajal grad, kjer je stanovala. Rekla je, da tiči v njej mnogo romantike, da jo obide včasih želja, da bi hodila zunaj po teh dolgih, temnih in vlažnih koridorjih tako ob mraku gorindol in mislila o prejšnjih časih. O vitezih, o trubadurjih, o lepih grajščakinjah, ki so ploskale junaškim zmagalcem v bojnih turnirjih. Včasih se je zasmejala, pri tem so se odprle rdeče ustnice, in beli zobje so se zasvetili kakor srebro. Peter Roža je poslušal, komaj jo je dohajal v mislih, ko se je poslovil, je bil že trden mrak. Po koridorju je šel kakor v sanjah, mislil je, da je njegovo življenje

nekaj tako sladkega, kar se ne da popisati. Tisto, o čemer je sanjal v najdrznejši uri, je menil, da je silno blizu. Komaj roko je treba iztegniti, komaj napraviti en sam korak, in človek je že v tistem kraju, kjer ne mine sreča, ampak traja do konca dni.

II.

Neko sobotno popoldne se je zaželelo Eleonori, da bi se vozila po jezeru. Tako ob mraku naj bi bilo to, večer bi se storil polagoma, rahlo bi pljuskali valovi ob čoln, ki bi plaval v temnem kotu jezera kakor sanja. Na bregu, tam, kjer raste drevje in grmovje vse drugo preko drugega, kjer je gošča tako tesna, da jo komaj prodere ptica, poje slavec silno brezskrbno in silno polnozvočno. Kakor močno vino je njegova pesem, in duša, ki je zanjo dovzetna, jo pije v žejnih požirkih. In tako se je zgodilo.

Učitelj Peter Roža je počasi veslal sredi čolna, a Eleonora mu je sedela zamišljena nasproti, podpirala z rokami svojo lepo glavo in strmela v tisto brezmejnolepo poletno noč. Ta noč je živela, ni bila mrtva, in človek je čutil, kako se vse po njej giblje, kako se prelivajo opojne sanje, kako polje sredi nje divje in razkošno življenje. Kakor silni valovi se ziblje preko nje, vsa natura vzdise od razkošnosti, drevje izteza svoje sočnozelene veje v to bohotno valovanje, rože sredi polja sklanjajo težke glave v sladki omami.

Enakomerno so pljuskali ob čoln valovi, kakor bi pravili staro povest, ki jo ponavljajo noč in dan. Nebo je bilo temno, skoro črno, vse gosto posuto z zvezdami, ki so žarele kakor novokovano zlato. Odsevale so v jezeru, zibale se po valovih in se lomile v tisočernih odsevih. Včasih se je oglasila nočna ptica,

zakričala je z votlim plašnim glasom nekje v bližini, potem nekje daleč, da je bilo še komaj čuti.

Péter Roža je bil okrenil čoln nenadoma in potem pripovedoval s takim glasom, kakor bi pravil pravljico.

»Tam« — je rekel in kazal z roko v tisti kraj, kjer je rdela iz jezera visokočrna skala — »za tisto skalo je utonilo že mnogo ljudi. Silen tolmun je tam, ki požre čoln, če se mu približa. Lansko spomlad je veslal tja fant, ki so mu pokopali nevesto. Zato je šel, ker ni mogel živeti brez nje, in tam ga je požrla globina.«

Govoril je tiho, kakor bi pravil skrivnost in ob koncu rahlo vzdihnil.

»Kaj tako ljubijo tod ljudje?«

Tudi njen glas je bil mehek in skrivnosten in tudi ona je ob koncu vzdihnila.

»Silno ljubijo« — je odgovarjal Peter Roža skoro burno — »tako ljubijo, da umirajo vsled ljubezni.«

V grmu na desni strani je pel slavec, tam nekje iz srede jezera je zvenela sentimentalna pesem in je šla preko noči kakor žalostna misel. Včasih je zašumelo preko drevja na bregu, dahnil je močnejši veter, valovi so pljusnili enkrat, dvakrat glasneje ob čolnu, in potem se je zopet vse pomirilo. Tam iz srede jezera je plavala še sentimentalnejša pesem, menda je bila o fantu, ki ima svojo srečo v morskem dnu, in ne pride tako vse življenje do nje.

Peter Roža je čutil tisti večer v svojem srcu to, kar še nikoli prej. Nekaj sladkega in grenkega obenem, tako bolest, ki bi govorile o njej ustne s sanjavi smehom. Če bi bil sam, bi poljubil roko prvemu, ki bi ga srečal na svoji poti, objel bi ga po bratovsko in bi pravil o srcu, ki se čudovito razživi sredi lepe noči. Tisto življenje je kakor bajka, ki govore sredi nje rože

in pripovedujejo čudne zgodbe visokorastli bori. Kakor pričakovanja polni polnočni čas, kakor drhtenje zvezd v višavi je, vse je skrivnostno kakor stvarstvo samo. Rodi se nenadoma, kakor mrak se razleze preko notranjosti in preplete vse z mehko bolestjo. Kakor bi cvele teje sredi srca, žalostne teje, ki povešajo glave in more s svojim opojnim duhom, kakor bi rastlo polagoma silno drevo in razrivalo z močnimi koreninami vso notranjost. Bolest je in lepota obenem, žalost in blaženost, sreča, ki jo sluti srce iz velike daljave. Kakor do zvezde je pot do nje, tako polna sladkega brezupa.

Peter Roža je pustil vesla, da so visela ob čolnu dol v jezero, z rokami je zakril obraz in je izpregovoril počasi in kakor v poznonočni uri.

»Eleonora« — je šepetnil — »Eleonora!«

Prebudila se je nenadoma iz svojih misli, dvignila je glavo in se je ozrla vanj, ki je sedel pred njo sključen in z zakritim obrazom.

»Eleonora« — je ponovil — »Eleonora!« — in z rokami je iskal po zraku kakor slepec.

Vstala je, prijela je njegove roke in sedla poleg njega.

. »Kaj je, gospod Peter Roža?«

Njen glas je bil topel, in tudi njene roke, ki jih je Peter Roža poljubljal, so bile tople in vroče.

»Zakaj me ne objamete, gospod Peter Roža?« — je vprašala z zelo mehkim glasom. »Kaj sem vam storila hudega, da ne marate poljubiti mojih ust?«

In Peter Roža je polagal roko krog nje kakor v težkih sanjah, tresel se je po vsem životu, z mrzlimi in drhtečimi ustnami se je doteknil njenega lica kakor svetinje.

»Moj Bog« — je vzdihnila Eleonora — »kakšen diletant ste vi v življenju, kako velik diletant!«

Oklenila se ga je sama čisto tesno, strastno se je vsesala v njegove ustne, ki so drhtele kakor v hudi boleznì.

»Kakšen diletant si ti!« — je ponavljala — »kaj trepečeš« — ga je izpraševala — »kaj ni sladka ljubezen, mladost, kaj ni sladkost naše življenje?«

In še tesneje ga je stisnila k sebi in še strastneje se je vsesala v njegove drhteče ustne.

»Ljubi« — mu je rekla — »kolikor more ljubiti srce, pij življenje, ki polje okrog tebe kakor morje, živi, moj dragi . . .«

In poljubljala ga je zopet z divjevročimi poljubi, stiskala se k njemu in mu ovijala roke tesno okrog vrata. Potem se je bila pomirila, eno roko je imela ovito krog njegovega vratu, druga ji je ležala brez moči v naročju, slonela je z licem na njegovi rami in je strmela z velikimi in vročimi očmi v tisto življenja polno noč.

Veter je bil postal zdaj močnejši, drevje po bregu je pripogibalo dolge veje in šumelo; valovi so pljuskali glasneje ob čoln in zvezde so bežale preko njih kakor zlate kroglice, ki bi se kotale naglo od brega do brega. Slavec je bil že davno utihnil, nočne ptice so se oglašale vedno pogosteje gori v gosti šumi, pesmi sredi jezera so se izgubile. Več ni bilo na njem nobene luči, samo zvezde so se svetlikale v valovih in bežale preko njih v daljino.

Eleonora je vstala počasi, potem je sedla na svoje prejšnje mesto in prijela vesla.

»Pojdimo!« — je rekla z nekoliko tihim glasom in ponudila vesla.

»Ne, ostanimo!« — ji je odgovoril z boleznim nasmehom krog ust in nadaljeval kakor v sanjah: »Umrìmo, tja pojdimo nad globočino . . .«

Polagoma je okrenil čoln, veslal je proti bregu, priklenil čoln in ji pomagal potem na breg. Zunaj se je oklenila tesno njegove roke, na temnem koridorju ga je objela in mu očitala z mehkim in toplim glasom.

»Diletant si, moj Bog, kakšen diletant! Ti nisi iz teh krajev!«

Tisto noč ni legel učitelj Peter Roža v posteljo, ampak sedel je na zofo, odprl je okno na široko in je tako sanjal z odprtimi očmi. Šele proti jutru je zaspal in takrat se mu je zdelo, da je priplaval skozi okno od neba doli naravnost k njemu, božji angel z zlatimi perutnicami, z zvezdami po svetlem krilu, z nebeškim diademom v razpuščenih črnih laseh. Stopil je k njemu in ga je poljubil v mehkih sanjah spečega in ga je vzel v naročje in ga je odnesel v nebeško kraljestvo. Ta angel pa je bila Eleonora.

III.

Kadar uživa človek pravo srečo, takrat živi kakor v sanjah in čudežih. Zakaj resnično življenje, ki je prepojeno z grenkostmi in tisočnimi težavami, je ob taki uri daleč od njega, njegovo življenje pa teče kakor burja. Kakor minute so ure, kakor ure so tedni, kakor tedni so leta.

Peter Roža, ki je živel v veliki sreči, je bil tako pozabil na minuloost, kakor bi je ne bilo, tako je pozabil na bodočnost, kakor bi še ne bil čul o njej nikoli na svetu. Ali spoznanje je prišlo nenadoma, tako naglo preko noči, kakor se preokrene vreme.

Nekega večera namreč, ko je bilo nebo oblačno in daljave zavite v megle, je dehnila nenadoma od severa mrzla sapa. Čulo se je, kako je šla preko gozda kakor oster vzdih, nekako težko je zašumelo listje, veje

so se zgenile globoko in v veliki žalosti. Rože po poljih so strnile svoje cvetove, nizko in skoro do tal so upognile glave, videti so bile kakor bolne na smrt.

Nenavadno žalosten je bil tisti večer. Jezero je bilo nemirno, valovi so šumeče pljuskali ob breg in ob čolne, ki so se zibali na njem prazni in samotni. Tuintam je šel človek preko ceste, naglo je šel, roke je tiščal v žepih, ovratnik je imel dvignjen, glavo sklonjeno in klobuk potisnjen globoko na oči. Izgubil se je nenadoma v bližnji veži in zaprl duri tesno za seboj. Včasih se je pojavilo na ulici dekle, belo obleko je imelo na sebi, bele čevlje na nogah, ampak tekla je skoro, izgubila se je naglo za oglom, in izraz nje-nega obraza je bil neprijeten.

Eleonora je sedela tisti večer na zofi v svoji sobi, nazaj je bila naslonjena in strmela brezizrazno v strop.

»Zdaj je konec« — je rekla. »To noč bo padel po gorah sneg, in jutri na vse zgodaj odpotujem v domovino.«

Njen glas ni izražal ničesar, ne žalosti, ne tesnobe.

»Vse mine« — je nadaljevala. »Če danes ne, jutri, če jutri ne, pojutranjem. V življenju ni ničesar trajnega: ne žalost, ne veselje.«

Učitelj Peter Roža, ki je sedel tik nje, je bil od njenih misli težko zadet. Sklonil se je naprej, z rokami je podprl glavo in je strmel v tla s topimi očmi.

»Kam pojdem« — je vprašal potem — »kam pojdem? Jaz ne bom mogel živeti brez tebe!«

Eleonora je sedela docela mirno in ponovila je svoje misli v drugo.

»Ali ni vse eno« — ga je vprašala z navadnim glasom — »če mine sreča danes ali jutri, namesto da bi minila pojutranjem? Moj dragi, ti si prevelik diletant, tako velik, da nisi za življenje. Zakaj zate niso prevare.«

»Potem se je sklonila k njemu, roko mu je položila krog vratú in njen glas je bil dosti mehkejši.

»Glej« — je rekla — »hudo mi je ob tej uri. Zakaj sem te varala?« —

Vprašala je skoro grenko, kakor bi očitala sama sebi.

»Poznala te nisem, zato sem te varala.«

Oklenila se ga je še z drugo roko in ga poljubila na sence. Svoje lice je pritisnila na njegovo, vzdihnila je in izpregovorila potem turobno, kakor z nenavadno velikim naporom.

»Omožena sem . . .«

Peter Roža je vstal počasi, kakor iz polnočnih sanj, njegov obraz je bil nepopisno bled in oči so gledale kakor preko megle.

»Čemu si to storila? . . . Greh je . . .«

Odšel je s težkimi in trudnimi koraki in ko se je drugo jutro peljala Eleonora z vlakom mimo jezera, se ji je zdelo, da vidi tam, kjer moli iz jezera črna in visoka skala, majhen čoln, nekdo stoji sredi njega in strmi gor proti vlaku. V naglem krogu se je zasukal čoln, čolnar je omahnil, namesto vsega so ostale na površju bele pene, ki so plesale v divjih kolobarjih.

Sneg je bil pal tisto noč po gorah, od severa je pihala mrzla sapa, jezero je bilo nenavadno nemirno.

Obsojena.

Spisal **Jos. Kostanjevec.**

e se prav dobro spominjam tistega dne, ko sem nastopil svojo prvo službo v majhnem trgu na Notranjskem. Jesen se je kazala povsod naokoli, se je kazala na polju in travniku, po vínogradih in gozdovih, se je kazala na široki lepi cesti, ki sem se vozil po njej iz svojega rojstnega kraja. Ob cesti so rastle mlade jablane, po njih se je lovila jesenska šapa, in upogibale so se veje druga proti drugi ter si šepetale nekaj skrivnostnega. Nekaj plahega je ležalo na okolici in videti je bilo, kakor da so to plahost občutile tudi jablane, zakaj strmele so ob svojem šepetanju tja v daljavo, tja čez gore, videti je bilo, kakor da so se hotele oprijeti voza ter ubežati z njim iz tega kraja na novo solnce, na novo svetlobo. Toda voz je drdral dalje, njih roke ga niso mogle doseči, oblak prahu ga je zakril za ovinkom. Rezek šum, kakor globok vzdih, se je začul za vozom, a preglašalo ga je peketanje konjskih kopit in ropot starih koles. Tam nad gorami pa je viselo solnce, je obsevalo obronke gozdov in velike jase med lesovi, in prelivale so se pred očmi čudovite barve, kakršnih še ni ustvaril čopič največjega umetnika. Prelijale so se in izginjale . . .

Slonel sem v vozu in sanjal. Podobe izza mladih dni so se mi porajale v duši, slika za sliko je stala pred mano, lepa in dovršena. In v vseh teh slikah je bila moja ljubezen, moje hrepenenje, je bilo moje življenje. Zame ni bilo bodočnosti.

Tako niti nisem zapazil, da se je ustavil voz že pred prvo hišo v trgu.

Voznik je skočil z voza.

»Zdaj smo doma«, je dejal in začel izprezati.

Zdramil sem se in pogledal okoli sebe. Bili smo na velikem dvorišču, ki je bilo ograjeno z visokim začrnelim zidom. Ob južni strani je rastle nekoliko starih orehov, na levisi so bili hlevi in golobjaki, a v kotu za vhodom se je ščeperilo veliko gnojišče. Prav pred mojimi očmi pa je bil vhod v hišo. Nad njim se je zibalo veliko zeleno znamenje.

»To je najboljša gostilna pri nas«, je dejal voznik. »Vsi trški gospodje zahajajo semkaj. Eh, tam zadaj v sobi z oknom na vrt, tam ga na leto več razlijejo, nego ga mi reveži izpijemo.«

Zasmejal se je, pokazal brezobe čeljusti in pljunil nadaleč.

Solnce je bilo že zašlo, in temno je bilo dvorišče in temen vhod v gostilno. Neprijetna sapa je pihala od severa, in zazeblu me je. Strepetal sem in z neko čudno plahostjo se je napolnilo moje srce ob pogledu na to dvorišče. Zazdelo se mi je hipoma takšno, kakršne sem videl čestokrat pri ječah. Nehote sem pogledal proti oknom. Hvala Bogu, niso bila zamrežena! Odleglo mi je nekoliko, in stopil sem proti hiši.

V tistem trenutku je notri zasvetila luč. Kakor sem prestopil prag, tako sem bil že v kuhinji. V ozadju je bilo veliko kamenito ognjišče in na njem bela lesena klop. Sredi ognjišča je gorel ogenj, naložena so bila dolga bukova polena na železen zglavnik. Od stropa navzdol je visela črna sajasta veriga in na njej se je zibal velik kotel. Na polici zraven okna je stala široka petrolejka.

V kuhinji je bilo tiho, nič se ni genilo. Samo plamen je prasketal po polenih in od nekje se je čulo, kako prede mačka. Tiho je bilo in nič se nič genilo, a vendar sem začutil takoj ob svojem vstopu, da mora biti nekje v tem prostoru človeško bitje. A nisem ga še ugledal.

»Dober večer, ljudje božji, ako vas je kaj!«

In odzval se je iz kota ženski glas.

Stopil sem bliže in tedaj sem zagledal na lesenem naslanjaču za ognjiščem v kotu žensko, ki se očitno ni brigala za svojo okolico. Sedela je nepremično in roke je imela sklenjene pred seboj v naročju.

»Ali ste Vi hišna gospodinja?«

Nasmehnila se je topo in vprašala je s tihim, komaj slišnim glasom: »Česa želite, gospod?«

Naročil sem četrtno vina in malo južino.

»Prosim, stopite tja notri v sobo, kmalu boste postreženi.«

Ustavil sem se za hipec in pogledal sem žensko natančneje. Nekaj me je vleklo v njeno bližino. To ni bil navaden obraz, ki sem zrl vanj. Zdelo se mi je, da gledam vrt, poln pestrega cvetja, ki je nekaj koprnelo nasproti solnčnim žarkom, da bi pilo iz njih ljubezen in življenje, da bi z njimi vsak dan vstajalo k novi radosti in bi se z njimi združilo k novemu hrepenjenju. A zazidali so nenadoma ta vrt, solnčni žarki niso našli več pota vanj. Ostalo je cvetje brez solnca, povsilo se je in je začelo počasi odpadati. Po tleh leži, posiplje pota in gredice, a ljudje stopajo po njem in ga ne vidijo. Takšno je bilo cvetje, ki sem ga zrl na tem obrazu...

Sedela je nepremično in se ni genila. Roke so še vedno ležale v naročju in oni topi nasmeh je še vedno krožil okoli usten. Obraz je bil videti voščen, rdečica je

menjavala na licih, povzročal jo je rdečkasti plamen z ognjišča vselej, kadar je strepetal višje.

Tedaj je za hipec vprla vame svoje oči. Nekaj me je pretreslo, ko sem videl ta pogled, ki mi ne izgine nikdar več iz spomina. Oči so bile steklene in motne, pokazale so jasno, da sedi pred manoj žrtev alkohola.

Kakor bi bila ugenila mojo misel, je povabila pogled in se ni zmenila več zame . . .

Stopil sem v sobo, kamor mi je bila pokazala. Temno je bilo notri, a iz kota sem čul šumno smrčanje. Prijel sem za stol in sem zaropotal. Smrčanje je ponehalo, in nekdo se je nerodno dvignil.

»Dober večer«, se je oglasil hreščeč glas. »Takoj bo luč, takoj.« Oprijemal se je ob stole in počasi je prilezel mož iz kota.

»Vse mora človek sam storiti, prav vse; nikdar ni nobenega o pravem času pri roki. Hudič — Mica!« je vpil, ko je odprl duri. »Mica—a!«

Stal je ob odprtih durih in njegovo telo je zavzelo ves prostor med njimi. Bilo je, kakor bi se bil zavalil na prag obilen sodček, ki so mu zrastle kratke, debele noge. Glava se je komaj videla izmed ramen, a se je zibala z životom vred od desne na levo.

Ko sem gledal to kepo živega mesa, me je prevzel silno neprijeten občutek. Nekaj se je vzdigavalo v meni, bilo mi je, kakor bi bil na ladji, ki jo mečejo razburkani valovi semtertja.

A kepa se je še vedno premikala med durmi in klicala.

»To je njen mož!« sem pomislil in oni neprijetni občutek se je podvojil v meni.

Stal sem tako, da sem videl čez njegovo glavo v kuhinjo, prav tja, kjer je sedela ona. Sedela je še vedno

na onem lesenem naslanjaču in se ni genila. Roke so ležale v naročju in na njenih licih je menjavala rdečica, ki jo je povzročal plamen z ognjišča. Ni se zmenila za njegovo klicanje, niti glave ni privzdignila.

Tedaj so se burno odprla vežna vrata. Prihitela je dekla Mica in se je prerila mimo gostilničarja v sobo. Obrnil se je neverjetno naglo za njo.

»Kod že zopet laziš, kanalja? Ali te ona uči, da nagajaš nalašč? Obe naložim na voz in vaju prodam za žlindro. Ali razumeš, kanalja?«

Vpil je hripavo in stopal po sobi semtertja, kolikor hitro so ga mogle nositi noge. Sopiha! je kakor kovaški meh, čutiti je bilo, kako se mu tresejo debele ustnice od razburjenja.

»Spodim vaju obe, takoj danes, takoj sedaj!«

Ustavil se je sredi sobe in se zavrtel sam okoli sebe.

»Babe — pijane!« je kričal in se tresel ter pljuval okoli sebe. Stal sem še vedno na tistem mestu, vrata so bila še odprta in pogledal sem v kuhinjo.

Ona, ki je sedela v kotu, se je ob teh besedah krčevito oprijela naslanjača, videti je bilo, kakor bi se hotela dvigniti. Stisnila je ustne, dvignila glavo, toda samo za trenotek. Takoj je bila zopet resignacija na nje obrazu in sedela je mirno kakor prej. Roke so ji padle v naročaj, okoli usten je legel oni topi nasmeh, in oči so zopet zastrmele nekam v daljavo.

Dekla je stopila na stol, in zasvetila je luč po sobi.

Gostilničar se je tačas zopet obrnil in tedaj me je šele videl natančneje. Opazil sem, kako je osupnil, kako se je njegov zaliti obraz hipoma izpremenil in se ga je polastila nemala zadrega. Gotovo je mislil v temi, da je prišel v gostilno navaden kmet, ki se ni treba zatajevati pred njim.

»Ah, ah, oprostite, gospod! Ni moja navada, da bi se tako razburjal, navadno napravim vse izlepa. Ali sedaj ste videli sami, kako so služabniki dandanes malomarni. Oprostite, prosim torej!«

Bil ga je sam med. Skakal je okoli mene in se priklanjal ter mi pokazal s tolsto roko v zadnjo sobo.

»Tam, glejte, tam je za gospodo! Nisem Vas videl prej, tukaj je samo za navadne ljudi, za kmete in voznike in biriče.«

Rinil me je dalje v ozko, zatuhlo sobo, kjer je dekla tudi takoj napravila luč. Sedel je zraven mene, kakor bi se bila potopila, je izginila hipoma vsa njegova sirovost.

Govoril je v onih priučenih frazah, kakršne rabijo poluomikanci, ki črpajo vso svojo vednost in jezikovno znanje iz dnevnikov in iz ust prihajajočih in odhajajočih agentov. Izgovarjal je / tudi na koncu preteklih deležnikov in celo poluglasnega e pred r ni izpuščal, kar se mu je videlo menda posebno imenitno.

A jaz mu nisem mogel gledati v oči, pristudil se mi je bil on in vse njegovo ponašanje, videl sem v tem odurnem, antipatičnem človeku popolnega hinavca...

Kmalu nato so prišli v sobo nekateri trški uradniki. Predstavili smo se drug drugemu in gostilničar je odšel, da bi jim postregel.

»Najinteligentnejši človek v trgu in v vsej okolici!« je pokazal za njim davkar. »Mož je mnogo bral, z njim se da govoriti o vsaki reči.«

Pogledal sem davkarja, a obraz njegov je bil popolnoma resen. Tudi drugi se niso smejali. Molčal sem torej tudi jaz in pogovor se je zasukal na politiko...

Tisti večer sem prespal v tej gostilni, moje stanovanje še ni bilo urejeno. Ko sem odhajal po stopnicah navzgor, je gostilničarka še vedno sedela v svojem

kotu, roke so ji ležale v naročju. A nje smehljaj je bil še bolj top kot prej in nje pogled, ki me je spremljal po stopnjicah, je bil še bolj moten in steklen.

Na ognjišču je pojemal ogenj, svetiljka na polici je ugašala in začrneli cilindri na njej je metal veliko senco na pobeljeno steno . . .

Še nisem zaspal, ko sem začul počasne stopinje po lesenih stopnjicah, nekdo je pomagal navzgor človeku, ki ni mogel hoditi sam. Prihajalo je vedno bliže, šlo je mimo mojih vrat, izgubilo se je na hodniku. Spodaj so se zaprla vežna vrata, zalajal je pes na dvorišču, in nastala je tišina naokoli.

Ponoči sem se zbudil. Zdelo se mi je, da slišim iz oddaljene sobe zategle glasove, kakor bi kdo govoril v sanjah. Poslušal sem, zopet se je oglasilo kakor tenak jok in se je izgubljalo po dolgem hodniku. In zopet! Tedaj sem pa tudi razločno začul trde stopinje odtam, nekdo je hodil po sobi gori in doli. Videlo se mi je, kakor bi hotel s svojimi stopinjami preglasiti one redke bolestne vzklike. To se je vršilo le malo hipov, kmalu se je vse poizgubilo, čulo se je skozi okno samo še šumenje orehov na dvorišču, po njih vejah se je lovila jesenska sapa, njih zadnje listje je cepalo z rezkim šumom na tla.

Nisem mogel več zaspati. Silil sem se in tiščal sem oči skupaj, a videl sem vedno pred seboj gostilničarko, kako sedi v kotu za ognjiščem nepremično in trdo, videl sem poteptano cvetje na nje mlademu obrazu, nje motni, stekleni pogled, videl sem rdečkasti plamen na ognjišču in začrnelo svetiljko na polici. A iz ozadja je štrlela ščetinasta glava gostilničarjeva, se je zlobno nasmihal njegov zabrekli obraz, so mi mežikale njegove debele, vodene oči. In hudo mi je bilo pri srcu, strah je lezel vanj . . .

Šele proti jutru sem nekoliko zaspal. A tedaj se mi je v sanjah približal njen obraz, vse prejšnje rože so zopet cvele na njem. Oči so se bile zjasnile, vame je sijalo dvoje svetlih zvezd, kakršnih še ni videlo moje oko. Zavelo je toplo naokoli, kakor bi zavel dih pomladanske sape, in razširil se je vonj po vijolicah. Sladko hrepenenje je napolnilo moje srce, iztegnil sem roke in pritisnil sem rahlo ta angelski obraz še tesneje k svojemu, in moje ustnice so se združile z njenimi v dolg, sladak poljub. Ko sem se zbudil, je sijalo jesensko solnce skozi malo okno, in srce mi je bilo lahko in veselo, dokler me ni objela hipoma zopet kruta realnost. —

II.

Odslej sem zahajal sleherni večer h Korošcu v gostilno. In vselej, kadar sem prestopil kuhinjski prag in sem se ozrl v kot, vselej sem videl gostilničarko, kako je sedela v lesenem naslanjaču za ognjiščem nepremično kakor oni prvi dan mojega prihoda. Kakor ne bi se nikdar premaknila iz svojega kota, kakor bi tam sedela dan in noč, kakor ne bi poznala nobenega natančnejše in bi ji tudi nobeden ne bil mari. Hodili so mimo nje, kakor mimo kipa, k večjemu se je kdo mimogrede ozrl nanjo, a šel je dalje in se ni spomnil, da sedi tam človeško bitje, ki ima morda še srce v svojih prsih. Kakor je stopil mimo nje, že ni čutil več njene bližine, že je pozabil, da sedi človek v naslanjaču. Niti na misel mu ni prišlo, da morda ta človek umira, umira mučne počasne smrti, ki jo vidi, kako se mu bliža sleherni dan bolj, da ga že doseza mrtvaški hlad in vonj po grobu. Ni se spomnil, šel je dalje in se je pomešal med veselo družbo, ki se je nje petje razlegalo čez cesto ter odbijalo od skalovja v gori.

Toda jaz je nisem mogel pozabiti. Opazoval sem jo sleherni dan z velikim zanimanjem in z žalostjo, ki me je vselej napolnjevala ob pogledu nanjo. In opazil sem, da je nje pogled z vsakim dnem bolj moten in steklen, da se z vsakim dnevom manj zaveda svojega stanja, da pada vedno nižje, vedno nižje v brezno, ki ni iz njega povratka. Videl sem, kako je včasih stopal njen mož mimo nje. Ozrl se je okoli sebe in ako ni zapazil nobenega, se je za hipec ustavil pred njo, in strupen in sovražen pogled jo je zadel iz njegovega očesa.

Nekega dne sem vprav tiho vstopil, ko sem ga videl, kako stopa mimo nje s steklenico v roki. Ni me opazil. Ustavil se je pred njo, pogledal jo je strupeno ter pljunil predse zaničljivo.

»Ali ne bo še konca?« je siknil med zobmi in se zasmeljal.

Ni mu odgovorila, zamižala je, da ne bi videla njegovega obraza. On pa je zamahnil s steklenico in stopal mimo nje v klet.

Tačas me je ona zagledala. Videla me je, kako sem strepetal, in hvaležen pogled me je doletel iz njene očesa. Opazil sem, da je bil tistikrat ta pogled za hipec čist, bila je pri popolni zavesti. Odtakrat se je začela zanimati zame. Nastalo je med nama neko razmerje, neko prijateljstvo posebne vrste. Kmalu sem spoznal, da zatajuje svojo strast, da je ob moji navzočnosti vedno popolnoma pri zavesti in da težko pričakuje trenutka, ko navadno prihajam. A po mojem odhodu se je vedno polaščala zopet ona brezupnost in iskala je leka tam, kjer ga je iskala prej tolikrat, in ob takih prilikah se na večer ni več zavedala. Nositi so jo morali v postelj . . .

Nekega dne sem prišel h Korošču proti svoji navadi takoj popoldne. Kakor vedno, je sedela ona tudi

danes na svojem prostoru. Bila je blede in pod očmi so se poznali veliki črni obroči, znamenje, da ni spala vso noč. Ko me je zagledala, je zatrepetal žarek veselja v njenem očesu, in pokimala mi je v pozdrav.

Stopil sem bliže nje in sem sedel na ognjišče. Izvedel sem bil že prej, da njenega moža ni doma. Odšel je bil po kupčiji. Nisem vedel, kaj bi izpregovoril, molče sem sedel zraven nje. Bilo mi je čudno pri srcu, ko sem bil tako v bližini njeni, ki ni imela menda nobenega prijatelja na svetu, nobene duše, ki bi sočustvovala z njo. Gledal sem v tla in sem razmišljal, kaj bi ji povedal, da bi ohladil ogenj, ki uničuje njeno notranjščino. A ko sem se čez nekoliko časa ozrl proti njej, sem videl, da je njeno oko vprto vame. Počasi se je tedaj vzdignila njena desnica iz naročja in je poiskala moje. Njen život se je sklonil nekoliko naprej in naglo in napol tiho je vprašala:

»Ali me tudi Vi obsojate? Tudi Vi? Povejte!«

Plaho je zrla vame, kakor bi pričakovala rešitve od mojega odgovora, in nje desnica se je tresla.

»Jaz, gospa? Moje srce Vas je že davno oprostilo, takoj prvi dan, ko Vas je ugledalo moje oko. Vedelo je, da tukaj ni treba oproščevanja.«

»Hvala Vam, to sem želela slišati iz Vaših ust! Sedaj grem rada tja, kamor hrepenim že toliko časa, tako silno hrepenim. Kako koprnim po onem hladu, ki ga nosi v sebi črna prst, kako bi pogasil divji ogenj, ki polje po mojih žilah! In ona črna tema, kako bi dobro dela mojim očem, ki so se odvadile svetlobe in zraka!«

Odtegnila mi je roko in si je zakrila obraz.

»Ne obupajte, gospa, še se vrnejo časi, ki so bili, še ...«

Roke so ji spolzele zopet v naročje in nekaj svetlega, kakor spomin iz davnih dni, je šinilo preko njenega obraza. Njeno oko je strmelo nekam v daljavo in ustne so šepetale kakor v sanjah.

»Časi, ki so bili? Oh, vidim jih, mimo m'ene stopajo, mimo mene hite na lahkih krilih in me pozdravljajo. Čakajte, da vas dohitim, samo trenotek počakajte, da me vzamete s seboj in dam vam zadnjo kapljico svoje srčne krvi, dam vam svojo dušo. Vzemite me s seboj!«

Zdrznila se je in umolknila. Njeno oko se je zopet obrnilo proti meni, pogledalo me je, kakor bi hotelo prodreti v mojo notranjščino. A potem je dejala tiho in zaupno:

»Ako Vam je prav, Vam hočem povedati povest o neki deklici, ki je niste poznali, in o neki ženi, ki jo morda poznate. Ni je slišal dozdej še nihče in je ne bo slišal iz mojih ust nihče razen Vas.«

V kuhinji je bilo tiho, skozi okno v ozadju so se usipali vanjo jesenski jasni solnčni žarki in so plešali po ognjišču, kjer so dogorevali zadnji ostanki drv. Lahek dim se je dvigal kvišku, zdelo se mi je, kakor bi bil v cerkvi, kjer se pravkar zažiga kadilo in se dviga vonjiv dim proti svetlemu stropu. Vrata so bila zaprta, nič ni motilo tišine, ki je nastala. Tedaj je pa ona začela pripovedovati . . .

Živel je nekdaž oče peterih otrok. Privaten uradnik je bil in njegova plača je bila majhna, tako majhna, da bi bil z njo izhajal komaj sam. V najemu je imel malo, podstrešno stanovanje, kuhinjo in dva kota, ki se nista mogla imenovati sobi. Ko je prihajal zvečer domov, se je vselej naslonil izmučen na mizo in podprl si je obraz z rokami. Po tleh so se igrali manjši otroci, a večja, tačas šestnajstletna deklica je navadno šivala

v kotu ob žalostno brleči svetiljki. Matere ni bilo več. Sedel je dolgo tako vsak večer, dokler ni starejša hči postavila na mizo skromne, pičle večerje. Po večerji pa je že nekoliko časa redno vstajal, ozrl se po otrocih in molče odhajal. Ni ga bilo domov pred polnočjo. Ko je pa prihajal, je ropotalo po stopnjicah, odprle so se duri šumno na stežaj, in govoril je sam s seboj in se hripavo smejal. Ob takšnih trenutkih je bilo otroke silno strah, potuhnili so se pod odejo in si niso upali dihati. Tudi starejša hči je potegnila odejo čez glavo in se je tresla.

Nekega večera je pa prišel tiho po stopnjicah. Hipoma, kakor bi treščilo, so se odprle duri in stal je sredi sobe sključen in s stisnjenimi pestmi. Kolena so se mu tresla in šibila, zobje so mu šklopotali. Stal je sredi sobe, in obseval ga je mesec skozi edino okno, da je bil videti večji, da je segal do stropa. Tedaj se je pa premaknil in je začel tipati po posteljah. Pri tipal je do najmlajšega dečka, odgrnil je odejo in naslonil uho na njegove prsi. Zašklopotali so mu zobje, njegova desnica je iskala nečesa po žepu, njegove oči so se svetile kakor dva velika žareča oglja. Hipoma pa se je dvignil, roko je potegnil zopet iz žepa in zagrnil je otroka. Zmajal je z glavo sunkoma, kakor bi hotel otresti težko breme, in opotekel se je proti mizi. Naslonil se je nanjo, glava se mu je doteknila plošče, in krčevito hlipanje je pretreslo v tistem hipu njegovo telo. Tako je ostal do jutra in se ni genil. A ko je nebo začelo rdeti na vzhodu, ko se je oglasila na sosedovem vrtu pod oknom penica s svojim tihim gostolenjem, tedaj se je počasi dvignil, ozrl se je začudeno okoli sebe in izginil iz sobe. Spodaj so zaškripala vrata, na cesti so se začule stopinje, ki so se oddaljevale. Bilo je tačas prvič, da ni pustil doma nobenega vinarja.

In ni se vrnil ves dan, in otroci so grudili skorje, ki so se valjale iz boljših časov po omari. Zopet je prišel pozno ponoči in zopet ni legel v postelj. Proti jutru je odšel kakor prejšnji dan in ni pustil niti vinarja. A otroci niso imeli sedaj niti več trdih skorij, glad jim je izžemal solze iz oči, ko so se odpravljali v šolo. Proti poldnevu je starejša hči zaslišala vpitje pred hišo. Bili so otroški glasovi, a vmes tudi glasovi odrastlih ljudi.

»Pusti ga, kaj mu hočeš? Ne tepi ga, potepuh!«

»Ukradel mi je kos kruha, ki sem ga imel v torbi za kosilo.«

»Kdo? Kdaj?«

»Tale lakota tatinska, Šnojev fant. In pojedel ga je kar pred mano, preden sem ga mogel vzeti. Tat lačni!«

Nastala je zopet gruča in po ubožcu je padalo kakor po snopu.

Tačas pa je prišel po cesti oče fantov. Ustavil se je pred gručo in pogledal, kaj se godi. Starejši so pristopili bliže njega in so se mu režali v obraz.

»Fanta Vam tepejo, kradel je!«

»Jesti mu dajte, da ne bo kradel, gospod!«

Z obraza uradnikovega je izginila slednja kapljica krvi, potegnil je dečka iz gruče in ga vlekel za saboj po stopnjicah.

»Ali ne veš, da se ne sme krasti? Umreti se sme na cesti kakor pes, a krasti se ne sme, ker je greh.«

Prisopihal je z njim v podstrešno stanovanje in se zaklenil v svojo sobo. Odspodaj gori pa se je slišalo smejanje in zabavljanje nad lačno gospodo...

In vendar je tudi gori v ono borno podstrešno stanovanje enkrat posijalo solnce! Pozlatilo se je revno pohištvo, razširile so se stene, povečala so se okna,

da je skozi nje lila prelestna svetloba v prej tako zapuščene prostore. In ta svetloba ni izginila niti ponoči, rastla je od dne do dne in bila je vedno mogočnejša. Vsaka stvarca v sobah je zadobila drugačen pomen, večjo, prej nepoznano vrednost, od vsake reči je velo nekaj domačega in lepega. Bila je ljubezen, ki se je nenadoma naselila v teh prostorih, ljubezen s svojo veliko pesmijo, s svojim zmagošlavjem. Srečala sta se bila na stopnjicah, postala sta kakor na povelje in si pogledala v oči. In nista se mogla zapustiti nikdar več, drug sta bila drugemu zavezana za življenje. To je bila ona ljubezen na prvi pogled, ona velika skrivnost, kakršne ne morejo premotriti plitve duše, kakršna vsplapola samo v velikih srcih, da ne ugasne nikdar več. To so veliki trenotki, ki se ne dogajajo vsak dan!

Odslej je prihajal podnevi čestokrat v podstrešno stanovanje. Roko v roki sta sedela z Milico, starejšo Snojevo hčerko, snovala sta velike načrte za prihodnost, in naglo so potekale ure za urami, so se izgubljali dnevi za dnevi, so minevali tedni za tedni. Končal je bil svoje študije na Dunaju in imel je nastopiti službo kot učitelj na gimnaziji v bližnjem mestu. Malo mesecev še, in postati bi morala njegova žena. Lep je bil Vid na telesu in duši, najblažji človek, kar jih je poznala Milica prej in pozneje. In zato ker je bil blag, zato se je moralo zgoditi, kar se je zgodilo...

Nekega dne je pripeljal Snoj v podstrešno stanovanje človeka, ki ga tam še niso videli nikoli. Bil je to človek srednjih let, majhen in okrogel in zoprnega zabreklega obraza. Govoril je glasno in vedno mahaje z rokami in bulil je s svojimi debelimi očmi naokoli, da je bil skrajno antipatičen. Z vsem svojim vedenjem pa je kazal, da ima nekaj pod palcem in da se ne boji nikogar. Kakor hitro je zagledal Milico, ni več obrnil

od nje svojega pogleda. Strmel je vanjo in se ji nasmihal s svojimi debelimi ustnicami. Kimal ji je z glavo in le napol je odgovarjal njenemu očetu.

»To boš pa dal meni, Snoj,« se je zasmel in pokazal vrsto velikih rumenih zob. »Ženiti se mislim in Tvoja punca mi ugaja.«

Snoj se je prisiljeno zasmel in mu ni odgovoril.

»Kupil sem v trgu na Notranjskem gostilno, tja jo popeljem in dobro se ji bo godilo, dobro, kakor kanarčku v kletki.«

Smejal se je zopet, dolgo in zoprno.

Milici pa je lezel strah v srce in sapa ji je zastajala. Pomislila je na Vida in kmalu bi se bila razjokala.

To je zapazil njen oče in dejal je na kratko:

»Izbij si iz glave take misli, Korošec! Zate ni taka golobica, premlada je in prenežna.«

Milica bi bila očeta v tem hipu najrajša objela, nikdar v svojem življenju ni še čutila toliko ljubezni do njega kot v tem trenutku. A Korošec je vstal in se je hripavo zasmel.

»Bog ve, kaj še vse pride s časom, prijatelj! Zakaj bi ne bila moja?« Stopil je k Milici in jo je pobožal po licu. Zazebló jo je, njegova roka je bila vlažna in mrzla, kakor bi bila njeno lice oblezla kača...

Tiste dni potem se je marsikaj izpremenilo pri Snojevih. On je bil veselejši kot navadno, v žepu mu je žvenketalo in na mizo je prišlo vsak dan kaj boljšega kot sicer. Razjasnili so se otroški obrazi, rdeli so kot zrela jabolka, in veselo ščebetanje je bilo po vseh kotih. Toda Milica ni bila te izpremembe vesela, nekaj ji je pravilo, da je to veselje na račun njene sreče. Nehote je postavljala to izpremembo v zvezo s Korošcem in z njegovimi zadnjimi besedami. Snoj pa se ni menil zanjo, bil je vesel in dobre volje.

Tačas se je Vid odpravljaj v svojo službo. Bilo je lepega popoldne, ko je prišel po slovo k Milici. Ni se mogel ločiti od nje, vedno in vedno ji je moral zreti v oko.

»Nekaj mi pravi, Milica, da Te zrem danes zadnjič, in žalostno je moje srce.«

»Vid, ne govori tako! Glej me, ali ti, ali nobeden!«

Sklonil se je k njej zadnjič in dahnil poljub na njeno vroče čelo. Počasi in obotavljajoč se je stopal navzdol, noga mu je zastajala kakor bi se hotel vrniti, da bi ne šel nikdar več od nje.

Še nikdar ni solnce zahajalo tako žalostno, kakor tistega večera . . .

Umolknila je gostilničarka pred manoj in se zamislila. Njena roka je nevede in nehote segla pod stol in v njej se je zasvetila steklenica z žganjem. Nastavila ga je na usta in trepetajoč je napravila globok požirek. Nasmehnila se je topo in dejala:

»In Milica ni videla svojega Vida nikdar več, nikdar več!« Zakrila si je obraz v roke in zopet umolknila nekoliko časa. Kmalu pa se je zdramila. »Toda naj hitim k kraju. Malo Vam imam še povedati. Počasi sem pripravljala svoje potrebščine za poroko z Vidom, ki je imela biti takoj na spomlad. Mnogo ni bilo, utrpeli nismo mogli kdo ve koliko ob našem siromaštvu, toda oče je dajal, kolikor je mogel. Toda čudno, namesto da bi bila vesela, kolikor bolj se je bližal čas moje združitve z Vidom, sem bila vedno bolj zamišljena, vedno bolj žalostna. Vedela sem prav za gotovo, da pride name udarec od nekod in da se razprše vse te moje sanje kakor pene. Odkod naj pride? Kaj naj se zgodi? Nisem si vedela odgovora, a čutila sem meč, ki je visel nad mojo glavo in trepetala sem pod njim in pričakovala sem odločilnega udarca.

In res je padel meč na mojo glavo in udarec je bil strašnejši, nego sem ga bila pričakovala. Nekega večera sem začula težke stopinje navzgor proti našemu stanovanju. Nekdo je potrkal in vstopil, ne da bi pričakoval dovoljenja. Pred manoj je stal Korošec. Sopiha je težko, njegove oči pa so se svetile in ustnice so se mu tresle.

»Tako, sedaj le sem prišel po Tebe, golobica draga! In Ti pojdeš z manoj in boš moja lepa žena.«

Sedel je na stol in se smehljaj.

»Ne obračaj se od mene, saj vidiš, da Te ljubim, odkar sem Te videl prvič; bolj Te ljubim, kakor Te ljubi tisti Tvoj mladenič, ki ima še mišjo dlako pod nosom. Ljubim Te kakor dozorel mož in nosil Te bom na rokah, da Te bodo zavidale druge tvoje vrstnice.«

»Nikdar!« sem zavpila. »Nikdar!«

Hotela sem zavpiti na pomoč, hotela sem bežati. A tedaj se mi je približal ter me je prijel za roko.

»Bodi pametna in vdaj se! Glej, ako se vdaš, rešiš svojega očeta, sicer ga jutri zaprejo. In kdo bo hotel biti še mož hčerke goljufa in kaznjenca? Ha, ha!«

Nisem ga razumela, gledala sem ga z izbuljenimi očmi. On pa se je še vedno smehljaj in je potegnul iz žepa neki papir. Bila je menica.

»Glej,« je dejal, »Tvoj oče je potreboval denarja in ker mu nisem hotel kot porok podpisati jaz, me je podpisal sam in dobil je denar, in jedli in pili ste zanj. Ali veš, da je to hudodelstvo, ki se kaznuje z zaporom?«

Vse je otrpnilo v meni. A zasvetil se mi je izhod, kakor bi trenil sem planila nanj, da bi mu vzela papir in ga raztrgala. A njegova roka me je odbila, in nezavestna sem se zgrudila na stol. Videla sem samo še, kako so se odprla vrata in je vstopil moj oče ...

Zravnala se je nekoliko v svojemu naslanjaču, solnce je bilo izginilo z ognjišča in temen mrak je polegal po kuhinji.

»Pri kraju sem«, je dejala. »Kaj naj Vam še povem? Rešila sem očeta, a ubila sem Vida in samo sebe. Vid je pustil službo in je šel v semenišče. Lansko leto je umrl na Štajerskem kot kaplan. Jaz pa sem tukaj in tudi moji dnevi se iztekajo. In komaj čakam, da pride zadnji.«

Umolknila je in položila roke v naročje. Utrudilo jo je bilo govorjenje, utrudili so jo spomini . . .

III.

Dnevi so potekali za dnevi, a ona je še vedno sedela v kuhinji na naslanjaču. Nepremično je sedela in roke je držala v svojem naročju. Hodili so ljudje mimo nje kakor mimo kipa, kvečjemu se je kateri mimogrede ozrl nanjo, a je šel dalje in se ni spomnil, da sedi tam človeško bitje, ki ima morda še srce v prsih. Kakor je stopil mimo nje, že ni čutil več njene bližine, že je pozabil, da sedi človek v naslanjaču. Niti na misel mu ni prišlo, da morda ta človek umira, da umira grozne počasne smrti, ki jo vidi, kako se mu bliža sleherni dan bolj, da ga že dosega mrtvaški hlad in vonj po grobu. Ni se spomnil, šel je dalje in se je pomešal med veselo družbo . . .

KAZALO.

	Stran
I. Povest o literatu	1
II. Anina prva ljubezen	51
III. Smrt in pogreb Jakoba Nesreče	63
IV. Tesar Aleš	111
V. Diletant	139
VI. Obsojena	153

